szolgálat

50

non ministrari, sed ministrare

szolgálat

50. szám 1981 Péter-Pál ünnepén

TARTALOM

Bevezetés 3

Alszeghy Zoltán: Párbeszéd? Helyes. De milyen? 7

András Imre: A modern egyházközség élő közösségek társulása 10

Babos István: Isten „megtapasztalása" a mai világban? 17

Béky Gellért: Istenkeresés Japánban 23

Chilla Raymond: Ökumenikus imaórán 31

Farkasfalvy Dénes: A beviárium himnuszai magyar fordításban 35

Hets Aurelián: P. José de Anchieta boldoggá avatása 46

Lelóczky Gyula: A keresztény élet mint vándorlás és otthonra találás 53

Mihályi Gilbert: A hivő szerepe a homília hatékonyságának előmozdításában 57

Nagy Ferenc: Az irgalmas szamaritánus 62

Nemeshegyi Péter: Élet a Szentháromságból 67

Örsy László: Egység és különféleség a keresztény közösségben 75

Stiassny József: A zsidó házasság a keresztény kor kezdetén 83

Szabó Ferenc: Szent Ambrus katekézisei 85

Ther Péter: Teilhard Krisztusa 93

Tóth József: Próbáljunk mindennap keresztények lenni! 100

Isten szavát mentek szétszórni az emberek között a sajtón keresztül. Tegyétek olyan szívvel, ahogyan Mesterünk, Jézus hirdette; azzal a tűzzel, amely a terjesztésben Szent Pált lelkesítette; azzal a kedvességgel és alázattal, amelyért a Szent Szűz a megtestesült Ige Anyja lett. Ne kereskedjetek, hanem lelkileg sáfárkodjatok vele; ne üzzetek ipart, hanem minden módon iparkodjatok a lelkek üdvözítésére; ne gyűjtsetek pénzt, hanem örök kincseket. (Don Alberione)

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. — Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. — Eigentümer, Herausgeber und Verleger: Trägerverein U. C. H., A-9020 Klagenfurt, Kaufmanngasse 2. — Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Emmerich Rácz, A-7000 Eisenstadt, Reichlgasse 5 a. — Levelezési cím: Szolgálat, A-9800 Spittal/Drau, Kapellengasse 15. — Druck: Prugg Verlag - Eisenstädter Graphische GesmbH, A-7000 Eisenstadt, J. Haydngasse 10, Österreich.

Szeretett Marosi Atya, kedves jó Lacink!

Ugye van közvetlen posta a mennyországba? Mert ezt a számunkat Neked szeretnénk először megmutatni. Az ötvenediket fennállásunk óta, — amit azonban már nem a Te fáradhatatlan gondos kezed küld szét a világ minden tájára. Igaz, Te nem tekintetted valami különös határkőnek ezt. Sohasem a múltba néztél, mindig a jelen és a jövő feladatai érdekeltek. De azért bizonyára segítesz nekünk, ott a jó Isten közvetlen közelében, ahol — hisszük, reméljük — most vagy, hálát adni mindazért, amit ez a félszáz füzet magába zár. Legfőképpen Isten segítő kegyelméért. A derék munkatársak áldozatos fáradságáért. Olvasóink értékelő, bátorító szavaiért.

Egy kicsit azért csóválod a fejed. Hiszen a Te szívedhez (és igen sok olvasóéhoz is) a papi nekrológok rovata állt legközelebb. És ez most hiányzik. De hát emlékszel, együtt beszéltük még meg, hogy ez a szám egy kicsit „rendhagyó" lesz. Csak tanulmányok sora, mégpedig kivételesen nem egyetlen téma köré csoportosítva, hanem tarka változatosságban, mindarról, amit munkatársaink fontosnak éreznek. A beérkezett 16 kisebb-nagyobb cikket névsorba igazítva, munkaközösségünk képviseletében szeretettel tesszük le olvasóink világra ágazó családjának asztalára, bízva abban, hogy ki-ki megleli a neki valót. És talán jó is, hogy most éppen így adódott. Mert a nekrológok élén Rólad kellene megemlékeznünk. És hogyan is férne egy búcsúztató keretébe az, ami Te voltál? ami nekünk voltál? ami mindnyájunknak voltál?

Ne vedd hát rossz néven nagy szerénységedben, ha most ez a szerkesztőségi bevezető Rólad fog szólni. Tartozunk vele azoknak, akik hosszú éveken át élvezték segítségedet, s többé-kevésbé ismeretlenül is szívükbe zártak. Életedben nem beszéltél magadról. Legalább halálod után tudjanak egyetmást Rólad.

Mária nevenapján, szept. 12-én láttad meg a napvilágot, három fiútestvér közül középsőnek, 1913-ban Nagyváradon. A piaristáknál jártál középiskolába. Édesapád járásbíró volt. És bár életed utolsó négy évtizedében színét sem láthattad többé szép Erdélyországnak, szíved utolsó dobbanásáig hű fia maradtál. Erdélyi látogatónak kétszeres örömmel álltál szolgálatára, erdélyi származású levelezővel (pedig ugye, nem nagyon szerettél levelet írni?) lelkesen tárgyaltál közös ismerősökről, erdélyi paptestvér búcsúztatójának mindig „soron kívül" kellett megjelennie. Amikor papságod 40 éves fordulóján örömöt akartunk szerezni, a földrengés sújtotta erdélyi templomok újjáépítésére gyűjtött összeget adtuk át. És most arcodat, búcsúzó áldásodat a Somlyói Szűzanya képe vitte meg mindenfelé.

Hármótok közül kettőt papjának hívott meg Isten. Öcséddel együtt a szegedi egyházmegyeközi szemináriumban tanultál. 1932—37 között voltál ott, s tanáraid, de elsősorban spirituálisod, P. Hunya Dániel részéről életre szóló hatásokat vittél magaddal. Utolsó cikkedben, múlt karácsonyi számunkban Te magad emlékeztél erre. Akkor még nem sejthetted, mennyire nyomába fogsz lépni lelkivezetődnek. Egy kiemelkedő helyen működő paptestvér írta halálod után: „A maga módján spirituálisa volt a külföldön élő magyaroknak; ‚lelkiséget' köszönünk neki magyar nyelven a szó legjobb értelmében, amivel sokat adott papoknak és világiaknak, s ugyanakkor összefűző kötelék volt a hazával és az ottani papokkal."

1937. máj. 2-án szentelt pappá Glattfelder püspök, 6-án mutattad be szülővárosodban első szentmisédet. Hogy milyen lelkülettel, arra talán a 40 éves jubileum emlékképének felirata világít vissza: „Testvérek, kérem imáitokat értünk papokért, hogy tudjunk értetek dolgozni, és azok legyünk, akikre nektek szükségetek van" (Sík Sándor). Meg végrendeleted kezdő mondata: „A jó Istennek teljes szívből köszönöm papi hivatásomat, és azt, hogy ebben mindhalálig megtartott."

Káplánként Orosházára küldtek. Azután a váradi Szent József fiúotthon prefektusaként működtél. A lánygimnáziumban hittant tanítottál. De jött a második világháború, s Te tábori lelkész lettél. 1942-től három évig voltál katonáiddal a fronton. Megmaradt püspököd lelkes dicsérete, hogy „van szeme is, szíve is, lelke is, kurázsija is!" Hogy „szavalni, sőt nótázni is!" tanítod a rád bízottakat, és hogy még lázasan is gondjukat viseled. Aztán előkerült a fiókból egy füzetke, szűkszavú tábori napló a vérzivatar utolsó hónapjainak eseményeivel: „1944. júl. 20-án indulok Békéscsabáról Budapesten át a K. 108 tábori szám alá. A szervezésem alatt álló sarkadkeresztúri egyházközségtől búcsút veszek. Két hét múlva kész lenne az új kápolna — ezt már nem láthatom, mennem kell. Híveim egyelőre pap nélkül maradnak. Budapesten tudom meg, hogy rendeltetésem helye Körösmező 19. tábori kórház. Budapestre este 7 órakor érkezem meg. Egy óra múlva indul vonatom a hadműveleti területre. Telefonálok bátyámnak. Még ki tud jönni az állomásra, s egy negyedórát beszélgethetünk." — Fő munkád beteglátogatások és temetések; de közben „a vincés nővérekkel megbeszélem, hogy farsang vasárnapján hogyan szerezhetnénk betegeinknek egy kis örömet. Kórteremről kórteremre előadják vidám darabjaikat, süteményt, bort, befőttet osztanak ki a sebesültek között." És jársz, egyre jársz az emberek után. „Vidékre akarok indulni. A nagy hófúvás miatt nem sikerül csak néhány kilométerre jutni. Vissza kell fordulni." — „Ölbőre megyek. Nagyobb részt gyalog teszem meg az utat."

Egy-egy feljegyzésen át lelkedbe látunk: „Weibl Lipót őrvezető meghal. Tüdőgyulladásban. Felesége mellette. Igazán szép halál. Isten aka-

ratában ennyire megnyugodott lelket sose láttam. Kár ezért az életért. Bevonulása után hideg pajtába helyezték el. Leverte lábáról a láz. Társai elmentek, ő 2 napig feküdt magára hagyatva. Nem lehetett megmenteni. Még mindig több gondoskodás, szeretet kellene a tömeggel szemben."

1944. szept. 24-én veszed hírét, hogy édesapád haldoklik. Kalandos utazással 27-én hajnalra érkezel meg, hogy még egyszer láthasd. „Csak édesapám sírjához mehetek ki."

A háború vége itt Ausztriában talál embereiddel, akiket nem akarsz cserben hagyni. Országszerte látogatod, gondozod őket. 1949-től a Dráva menti Spittalban laksz; először még barakkban a többiekkel együtt, amint megörökítette egy-két kis fénykép. „Lelkesen, szívvel-lélekkel törődött idegenbe került magyarjainkkal, kik számára ő nyújtotta az új hazában a biztonságot, lelki békét" — írja valaki a sok közül. És hűséges jóbarátod Kanadából: „Még ide is ‚kisértettem' 1949 nyara és 1950 karácsonya között. Laci nem jött, mondván: míg ott magyarok vannak, kitart mellettük."

Azután jött az 1955-ös őszi papi lelkigyakorlat, ahol a Szentlélek a Te szívedbe súgta a gondolatot: tenni kellene valamit az itteni magyar papok, s rajtuk keresztül a magyarok érdekében.

És lassan, tapogatózva, majd fellendülve, kibontakozva kezdetét vette legigazibb Szolgálatod, életed nagy hivatása, amellyel lélekben eggyé öleltél minden magyart. Nehéz lenne erről többet mondani, mert ez már közös munka volt, és magáról nem szívesen beszél az ember.

Vallanak helyettünk az egyre érkező levelek:

„Munkássága folytán egy nagy családba gyűjtött össze bennünket, hogy mint élő kövek formáljuk Krisztus templomát."

„Tág szívű és egyszerű volt, jóságos szeretettel hajolt le a nyomorékokhoz, kicsinyekhez." „Igazán egész életével gyakorolta a szolgáló szeretetet." „Hivatást, küldetést teljesített. Élte a Szolgálatot."

„A Szolgálat kiadásával, annak minden nehézség közepette való megjelenésével, egészségének felőrléséig szolgálta a magyar papi lelkiség erősödését, táplálását és szeretetét. Azok közé tartozott, akik nem sokat beszéltek, hanem sokat dolgoztak."

„Őt magát, az egyéniségét nem lehet pótolni, s munkáját is nehezen." „Istenszerető és a lelkeket segítő lelkülete áradt írásaiból, és sok papot és hívőt tett buzgóbbá."

„A vendéglátásáról csak annyit, hogy úgy éreztem magam, mintha otthon lennék. Az otthonát pedig az ember nem szokta elfelejteni." „Rövid találkozásunk elég volt arra, hogy a szívembe zárjam. Imádkozni fogok érte — adjon neki az Úr örök nyugalmat és örök tevékenységet a Misztikus Testben!"

„Ismeretlenül is éreztük jóságos lelkének varázsát." „Leveleinek soraiból éreztem szeretetét, és tudtam, hogy jó ember."

De szereteted, segítő készséged nem korlátozódott honfitársaidra. Szívesen vállaltál kisegítést, gyóntatást, beteg paptestvér helyettesítését. Sokszor mondtad a 1/2 6-os korai misét a kórházi nővéreknél. Mindvégig elég nehezen birkóztál a némettel. Mégis halálod után egy környékbeli osztrák hived levelet küldött be az egyházmegyei újságnak, amelyben „igen mélyértelmű és érthető" prédikációidat dicsérte emberi szeretetreméltóságod mellett. A szív nyelvét mindenki megérti. Búcsúztatásodra megtelt városod nagy plébániatemploma. Harminckét év alatt sok ember megismert, és mindegyik megszeretett.

Hányszor biztattunk, hogy kíméld jobban magad, menj legalább évenként néhány heti szabadságra! De Te nem ismertél pihenést. Legföljebb néhány napig kedves kegyhelyeden, Máriacellban, jóbarátokkal beszélgetve, a Szűzanya előtt fohászkodva. Nagyon szeretted őt és Jézus Szívét. Halálodban is ott akartál pihenni. És temetési misédben a jelenlevő papokkal a Jézus Szíve-felajánlást imádkoztuk el.

Az utóbbi években már gyakran voltál fáradt, bajlódtál a gyomroddal, egy-egy hetekig húzott influenzával. Aztán a szív is kezdett makrancoskodni. Az idei tél végén állapotod aggasztóvá vált. Február végén kórházba kerültél Klagenfurtba. Az orvosnak gondot okozott, hogy a szived túl nagy. (Eddig csak lelki értelemben tudtuk ezt!) De a kezelés eredményével meg volt elégedve: hazamehettél. Egy héten belül mentő hozott be újra: agyembóliával. Paptestvéred elhívta a kórházlelkészt a szentkenettel. Nagy gyengeséged ellenére erőteljes hangon mondtad: „Köszönöm mindazt, amit értem tettél!" Utolsó napodon még tiszta öntudattal fogadtad reggel legjobb barátodat. A rövid látogatás kimerített: utána elaludtál. És úgy látszik, a halál — amelytől féltél, mint mindannyian — így jött el érted: kíméletes csendességgel, míg végül éjjel fél kettőkor a megfáradt szív is utolsót dobbant: Isten a kezébe vette.

Amikor a máriacelli templomból a temetőbe indultunk, koporsód megállt a Mária-oltár előtt, és mi a Salve Reginát énekeltük. Ezek a szavak virrasztanak most sírod fölött is. Jobbra a kis temetőkápolna, balra a papi sírok között a Tied, a falban egy táblára vésve ennek az imának a vége: „Mutasd meg nekünk Jézust..."

Egyszerű, kitartó, igaz ember voltál. Jó magyar ember. Szeretted a kedélyes beszélgetést, a vidám társaságot, a vendéget, a fehér asztalt, a nótázást. Tudtál heves és hirtelen lenni, s nem restelltél elérzékenyedni. Legfőképpen pedig jó voltál. Nagyon, nagyon jó.

Voltál? Most is az vagy!

Egy szűkebb hazádbéli írta halálod után: „Többé nem is fog senki már ott úgy szeretni!"

Segíts nekünk, hogy legalább ezt az egyet megcáfolhassuk.

Alszeghy Zoltán (Róma)

PÁRBESZÉD? HELYES. DE MILYEN?

A Bírák könyve elbeszéli, hogy egy vesztett csata után a menekülő gálaádi embereknek át kellett kelniök a Jordánon. Efraim törzsének tagjai, a győzők, megszállták a gázlókat, és minden átkelővel kimondatták ezt a szót: „sibolet". A gálaádiak tájszólásában ugyanis ezt másképpen ejtették. Így egy „jelszó" elismétlése lehetővé tette, hogy a menekülő ellenséget különválasszák a semleges törzsek tagjaitól (Bír 12,1-7).

A történelem gyakran ismer olyan helyzeteket, amikor egy eszmeáramlat hívei szükségét érzik, hogy hosszas magyarázkodás nélkül kifejezzék eszményüket: választanak maguknak egy „siboletet", egy jelszót, amely magában véve ugyan mást is jelenthetne, de az adott körülmények között egy meghatározott csoporthoz való tartozásukat juttatja kifejezésre. Ilyen volt a francia forradalom idején a „szabadság, egyenlőség, testvériség", az olasz risorgimento garibaldista kiáltása: „Róma vagy a halál", ellenfeleik részéről pedig: „Éljen a pápakirály!"

Az Egyház történetében is előfordulnak hasonló tények. Az ariánus válság idején az igazhitűség záloga a „homoúziosz" kifejezés volt, vagyis hogy Krisztus nem csupán az Atyához különlegesen hasonló teremtmény, hanem „egylényegű" vele, ugyanannak az isteni természetnek birtokosa. A reformáció idején a „sola fides" és „sola Scriptura" jelszó különböztette meg azokat, akik tagadták a jócselekedetek üdvözítő érdemét és a hagyomány normatív értékét.

A katolikus egyház zsinati megújulásának „siboletje" „a világgal folytatott párbeszéd", a dialógus. Sokat mondó, hogy a szó vagy egy tucatszor fordul elő a különféle zsinati dokumentumokban, jellemezve az Egyház, a püspökök, a papok, a laikusok magatartását a világgal, a nemhivőkkel, valamilyen profán kultúra letéteményeseivel szemben (lásd pl. „Gravissimum educationis" 8, „Apostolicam actuositatem" 14, „Ad gentes" 11, „Presbyterorum ordinis" 12, „Gaudium et spes" 3, 43, 44, 92). A Zsinatnak gondja volt rá, hogy megmagyarázza, mit ért ezen a jelszón. Párbeszédet folytatni annyit jelent, mint „figyelmesen meghallgatni, megérteni és értelmezni korunk különféle kifejezésmódjait, megfelelő ítéletet mondva róluk Isten igéjének fényénél, azért, hogy a kinyilatkoztatott igazságot mélyebben felfogjuk, jobban megértsük, és alkalmasabb formában mutathassuk be" (GS 44). De a zsinat utáni korszakban — e pontos meghatározás ellenére — „sibolet"-ünket sokszor nagyon is kevéssé zsinati hangsúllyal mondják ki. Állandóan résen kell lennünk, hogy egyfelől kövessük a zsinat irányelveit, másfelől viszont ne hagyjuk, hogy a Lélek követelményeinek meg nem felelő jelentések szövődjenek bele.

Kétfajta kényelmes párbeszéd

Van a párbeszédnek két látszólagos formája, amiben csak a név maradt meg, a lényeg hiányzik: a „rátukmáló" és az „értelmező" dialógus.

Az elsőnek egyedüll célja, hogy elfogadtasson másoktól már kidolgozott tanokat vagy irányítást. A kapcsolatot egy nyíl jelképezheti, amely egyik a pontról (a kilövő felől) egy másik felé tart (ahhoz, akit eltalál). A „dialógust", csak az különbözteti meg a monológtól, hogy a közlő állandóan tájékozódik, hogyan értetheti meg pontosan és fogadtathatja el a másikkal saját mondanivalóját.

Egyáltalán nem tagadjuk, hogy az Egyház gyakran fölvette ezt az „anya és tanítómester" magatartást. Éspedig joggal, mert isteni Alapítójától az igazságnak olyan örökségét kapta a lét és a cselekvés dolgaiban, amire a világnak szüksége van. Amikor elkezdte nevelni a középkor barbár népeit, és a hittel együtt tovább adta nekik az antik műveltség kincseit is, ezt a kapcsolatfajtát mind a két fél önként elfogadta. Igehirdetők és az igét befogadók egyaránt tudták, hogy az Egyház világosságot gyűjtött szavával a sötétben ülőknek.

A rátukmáló párbeszéd teológikusabb fajtája valósult meg az újkor elején. A civilizált világ ekkor elutasította a tanítványi magatartást az Egyházzal szemben, azt tartva, hogy ez az Egyház már idejét múlta. Az Egyház viszont nem tanúsított nagy érdeklődést az először humanisztikus, majd illuminista, végül pedig tudományos-technikai civilizáció iránt: mindezt tudatlanságnak, tévelygésnek, erkölcsi romlásnak tekintette, és belemerevedett a tekintélyi prédikálás magatartásába. IX. Pius Szillabusa jelezte ennek a „dialógusnak" a csúcspontját. Az ilyen párbeszéd mintája a tanító—tanítvány, sőt bíró és vádlott közti viszony. Sok egyházi ember ezt a magatartást tartotta az egyedül lehetségesnek, s tomista filozófiájuk és teológiájuk magaslatáról elnézően mosolyogtak a modernizmus, később az ateista eszmeáramlatok nyüzsgésén.

Anélkül, hogy ítéletet mondanánk e magatartás jogosultságáról, nyíltan el kell ismernünk, hogy a rátukmáló dialógus az Egyház és a világ között lehetetlenné vált. Egyfelől a világ meg van győződve állandó haladásáról, és képtelen kétségbe vonni civilizációja alapvető elveinek jogos voltát, ezek között pedig ott szerepel az Egyház tekintélye alóli emancipáció. Másfelől maguk a hívők hozzászoktak az utolsó húsz évben divatozó állandó önkritikához, és így nincs bátorságuk engedelmességet követelő, vitathatatlan üzenet közvetítésére.

Ezért egyre inkább terjed egy másfajta „párbeszéd": az „értelmező".

Saint-Exupéry ír le a Kis herceg-ben egy mesebeli királyt, aki hitte, hogy az egész mindenség engedelmeskedik neki, mert mindig annak a megtörténtét rendelte el, ami úgyis magától megtörtént. Ugyanígy vannak keresztények is, akik nem merik remélni, hogy az egyházi igehirdetés megváltoztatja a világot, hanem úgy lábalnak ki kínos lelki frusztrációjukból, hogy minden eseményt az Evangéliummal egyezőnek értelmeznek. Az anyagi mindenség nem más, mint a kozmikus Krisztus; a hitetlenek és ateisták öntudatlan keresztények, sőt jobban teljesítik az Evangélium követelményeit, mint az Egyház látható egységén belül élők; a Biblia megsejtéseit — archaikus hüvelyüktől megtisztítva — feltaláljuk a modern eszmerendszerekben. Aki hozzászokott, hogy így élje át Egyház és világ találkozását, az elégedetten énekli: „Christus vincit, Christus

regnat, Christus imperat"! Nem azért, mintha rá akarná kényszeríteni a „felnőtt világra" Krisztus országát, hanem mert magát a világot értelmezi Krisztus jelének. Csak az a bökkenő, hogy ez a tetszetős magyarázat kevéssé fel meg az igazságnak. A világra rányomta bélyegét a bűn, megváltása csak reménybeli, és Krisztus úgy akarja megmenteni, hogy átalakítja jelenlegi helyzetét. Az apostolnak éppen az a küldetése, hogy megtérést hozzon létre, bátor szabadsággal hirdetve Krisztus szavát, amely megköveteli a szakítást a régivel, s fejtetőre állítja a világtól elismert értékrendet.

Ennek az úgynevezett „dialógusnak" sem egyik, sem másik formája nem felel meg annak a magatartásnak, amelyet a II. vatikáni zsinat a jelen óra követelményének tekint az Egyház és a világ találkozásakor.

Milyen párbeszédet kell létrehozni?

Az Egyház és a világ közti jövendő párbeszédnek két követelménnyel kell számot vetnie. Az első: az Egyháznak olyan üzenetet kell elfogadtatnia, amely „egyszersmindenkorra szóló öröksége" a hivőknek (Júd 3); ebben az értelemben minden embercsoportnak „Krisztus tanítványaivá kell válnia" az Egyház apostoli szolgálata által (Mt 28,19-20). A másik követelmény az, hogy a világnak magasan fejlett műveltsége van, bizonyos értelemben meghaladja azt, amit a hivők egyes közösségei kapnak, és a világképet megerősíti a technika fejlődése. Ennek a civilizációnak és ennek a világképnek van bizonyos jogos autonómiája; a világ nem tud lemondani és nem is kell lemondania róla, alávetve magát az Egyház politikai, társadalmi, kulturális vezetésének.

Ennek az újfajta párbeszédnek a titkát úgy találjuk meg, ha elemezzük, milyen cél felé kell vezetnie az Egyháznak a világot.

Ez a cél, az élő hit, nem minden egyes ember és minden embercsoport uniformizált „amen"-je; nem valami előregyártott gondolat és érzelem puszta elfogadása; hanem személyes állásfoglalás. Igaz, egybe kell hangzania tárgyi szabályokkal, de különböző személyek életmegnyilvánulása, és így magában kell hordoznia mindegyikük sajátos jellegét.

Megfigyelhetjük ezt már Isten szava értelmi és érzelmi befogadásának végbemenetelénél is. Az élő hit aktusa, a Tamás-féle „én Uram, én Istenem!" (Jn 20,28) többnyire nem közvetlenül, egy pillanat műveként tör elő. Előkészület kell hozzá, amelyet pl. a tridenti zsinat hangoztat és ír le (DS 1525–1527). Az ember kezdetben „rugdalózik a kegyelem ösztökéje ellen" (Csel 26,14), és lassacskán igazodik hozzá az Igéhez. A megtérés első szakaszaiban még nem talál rá az elfogadás tökéletes módjára. A kegyelem sugallatától vezetve a fájdalmával viaskodó Jób kezdetben nem mondott teljesen kiegyensúlyozott mondatokat, de az Úr megértette és értékelte fokozatos érlelődését. A megtérés önmagunk fölött mondott ítélet, Abban a mértékben növekszik, amennyire kifejlesztünk magunkban bizonyos jó elemeket (ezeket a megtérés első kegyelme már létrehozta), és megtagadunk más, idáig dédelgetett mozzanatokat, amelyekről a megtérés második szakaszában kiderült, hogy nem egyeztethetők

össze Isten szavának követelményeivel. Nyilvánvaló, hogy ez a fokozatos érés minden egyes emberben különböző utat jár be.

Az élő hitre vezető utak különbözősége nem múlik el nyom nélkül a megtérés után. A keresztény teljes élete további lassú növekedés az eszkatológikus érettség felé. E növekedés során mindenki a maga módján ölti fel Krisztust, előző útvonalának megfelelően vesz részt Krisztus teljességében, a Titokzatos Testben betöltött hivatásának megfelelően. Ezért az az ember, aki többet tud, másképpen hisz; nem azt mondjuk, hogy többet hisz vagy jobban hisz, hanem hite ráveti fényét tudására, és így megfordítva is gazdagodik a megvilágított tudás visszaverődésével. Még jobban érvényes ez a hit érzelmi-akarati oldalára. Az imént meghalt fiát sirató anya, a vizsgázni menő fiatal, a gyóntatószékből kijövő gyónó ugyanazt a „Hiszek egy Istenben"-t mondja, de az egy hitet három mélységesen különböző módon éli át, aszerint, hogy a belenyugvás, a remény vagy a megtérés igénye nagyobb-e bennük.

Az Egyház „dialogizáló" szerepe Isten szavának e sokirányú, mégis egybehajló befogadási folyamatában az, hogy kovászt oltson a szervezetbe, serkentse azt a folyamatot, amelynek fejlődése maguknak az igehirdetőknek gondolatait és érzelmi erejét is meghaladja. Az a feladata, hogy kikerülje az elhajlásokat, megerősítse, hitelesítse és megvédelmezze a valódi eredményeket.

A Zsinat utáni egyház „sibolet"-ját, az Egyház és a világ közötti párbeszéd szavát tehát kettős hangsúllyal kell kiejteni. Hangsúlyozzuk az Isten Szavába vetett bizalmat: ez a Szó képes létrehozni és ösztönözni egy olyan folyamatot, amely magának a világnak is fejlődést és növekedést hoz. És hangsúlyozzuk a világ iránti tiszteletet, amely ugyan ferde irányba fejlődött, de Isten Szavának erejében képes új életre kelni, fölserkenni, életének legbenső igényei szerint.

András Imre (Bécs)

A MODERN EGYHÁZKÖZSÉG ÉLŐ KÖZÖSSÉGEK TÁRSULÁSA

A plébániai közösség a legkisebb jogilag önálló lelkipásztori egység a püspökségen belül. Áttekinthető életterében lesz látható és megtapasztalható a helyi egyház, mint Isten népének egysége.

A „plébániai közösség"-nek ebben a meghatározásában a németországi egyházmegyéknek a II. vatikáni zsinat utáni közös lelkipásztori szinódusa tudatosan összefogja azt a két fogalmat, amelyet a Zsinat előtt két különböző szóval jelöltünk: a plébániát, amely az egyház legkisebb közigazgatási és lelkipásztori egysége, az egyházmegyének egy pontosan körülhatárolt részterülete, templommal, hívekkel és önálló lelkipásztorral; és az egyházközséget, egy plébánia híveinek szervezett összességét, akik az egyházmegye püspökének joghatósága

és a helyi plébános (lelkész) vezetése alatt a püspöktől előírt vagy jóváhagyott szabályzat szerint választott képviseletük útján részt vesznek bizonyos helyi, egyházi ügyek intézésében.

Az egyházközségek szerepe a Zsinat határozatai, különösen az Egyházról szóló konstitúció és a világi hívek apostolkodásáról szóló határozat rendelkezései nyomán változott meg gyökeresen. Ezek a dokumentumok leszögezték, hogy az Egyház lényeges vonásai a kis hívőközösségekben is megvalósulnak, és hogy az apostolkodásra nemcsak a pásztorok, de a hívek is hivatottak. A Zsinat az Egyház korunknak megfelelő önértelmezésére a bibliai „Isten népe" képet választotta, amely egyformán kifejezi az Egyház két lényegi vonását: az Istennel való közösség misztériumát és a hívek emberi közösségét. Az Isten népének az egyházközségben összefogott része a püspök helyettesének: a lelkésznek vezetésével adott helyen jeleníti meg az igehirdetés, a liturgia és a testvéri szeretet révén az egész egyetemes Egyházat.

Az egyházközségek organizációjáról a dokumentumok nem beszélnek. Részben azért, mivel ez nem dogmatikai kérdés, de főleg azért nem, mert az egyházi közösség mindig az adott társadalmi struktúrában alakul ki. Meghatározott gazdasági, politikai, települési és társadalmi formák között élő emberek hozzák létre a körülményeiknek legjobban megfelelő egyházi közösséget.

Az Egyház szórványélete

Amikor Krisztus mennybemenetele előtt apostolainak parancsba adta: „Elmenvén az egész világra, tanítsatok minden népet..." (Mt 28,18-20), megbízása nem szólt a társadalom átalakítására. Pilátus előtt tett kijelentése: „Az én országom nem e világból való" (Jn 18,36) változatlanul érvényben maradt. A küldötteknek a társadalmi rendszerek megváltoztatására nem volt megbízatásuk. Jézus még az őt elítélő társadalmi formában is elismerte az írástudók és farizeusok közéleti uralmát. Az Egyház Isten országának terjesztésével hozzájárul az emberek megváltoztatásához és ezáltal közvetve a társadalom megváltoztatásához is. Az Egyház és a társadalmak viszonyában azonban szükségszerűnek látszik, hogy ha ez a társadalom valamilyen okból megváltozik, hozzá kell változnia az igehirdetést, eukarisztiát és a testvéri szeretetet valóra váltó egyházi keretnek is. Az Egyház szerepe itt a földön nem az, hogy valamilyen evangéliumi társadalmat hozzon létre, hanem az, hogy a mindenkori, adott társadalomnak kovásza legyen.

Modern ipari, jóléti társadalmunk belső gyengeségeiről: az egyén elmagányosodásáról, a városi életforma nyomán fellépő elszemélytelenedésről, a termelés és fogyasztás versenyfutásának következtében létrejött elidegenedésről sokat hallunk, és mi magunk is tapasztaljuk. A társadalom és az egyén kapcsolatát biztosító ún. közbülső csoportoknak (hivatásbeli, kulturális, politikai szervezetek, egyházak) közösségi integráló ereje meggyöngült, nem tudták megállítani, áthidalni az emberek egymástól való eltávolodását, a kapcsolatvesztést. Az Egyház elkötelezett tagjai úgy érezték, hogy az Egyház is (a közös-

ségi formák, a pasztoráció) hatástalanná lett, elkorszerűtlenedett, a társadalom életének peremére került. Sokan csalódottan hátat fordítottak neki.

Ez volt a háttér, amely előtt a II. vatikáni zsinat atyái újrafogalmazták az Egyházat és abban a hívők közösségét, mint Isten népét. Az „Isten népe" meghatározás elutasítja a múzeumba vonulás rémét, lehetőségét, de még a sekrestyébe vonulást is, mert azt fejezi ki, hogy az Egyház mindig ott van – és csak ott létezhet –, ahol Isten népe vándorol. Isten népe mindenkori igényéhez igazodik három életfunkciója: az igehirdetés, a liturgia és a diakonia. Mindazokat, akiket ez a távlat nem elégít ki, akik csalódottan szemlélik a fejleményeket és sajnálják az Egyház térvesztését, meg kell vigasztalnunk: Az Egyház ma is történelmének hagyományos útját járja. De ez az út nem mindig – sőt leggyakrabban nem jelentett általános elfogadást, folyamatos fejlődést, törésmentességet. Elég erre két példát említeni.

Az evangéliumi elvek már az első közösséget, a jeruzsálemi híveket hozzásegítették – a legmagasabb fokon – egy új társadalom alapjainak lerakásához: mindenki az imádságnak élt, önként vagyonközösséget alkottak, és a szegényeket szolgálva várták az Úr eljövetelét. De a Gondviselés terve nem volt ennek a közösségnek a társadalmi intézményesülése, ami abból látszik, hogy szétszórta őket a külső üldözés, szórványba kerültek – kovásznak.

Az egyház történetének volt egy olyan korszaka, amikor a közélet és az egyházi élet teljesen megfeleltek egymásnak: a középkor. A gótika, vagy a gregorián ének ma is szemléletesen tanúsítja, milyen magasztos gyümölcsöket termett az evilág és a túlvilág harmóniája a kultúra történetében, milyen ritka perce volt ez az idő az anyagban kifejeződő szellemnek. A középkor végét – jellemző módon – az akkori világ kitárulásától, Amerika felfedezésétől számítjuk. Ekkor szakadt vége az egyetemesség elérése illúziójának. Az Egyház elvesztette a keresztény világ törvényhozójának szerepét, újra a kovász feladatát kapta. Kezdetét vette a missziós munka. Ugyanakkor a hagyományos keresztény országokban teret vesztett (reneszánsz, humanizmus), sőt a reformációval súlyos belső megoszlás érte. A kitáruló világgal szemben az Egyház ismét szórványba került.

A példákat lehetne folytatni. A társadalmi szerephez jutó, majd a társadalom fejlődése során diaszporába kerülő Egyház sorsa ismételten előfordult a történelemben, s a velejáró krízisek ellenére is segített megvalósítani a küldetést: Menjetek az egész világra . . .

Nem szabad azt gondolnunk, hogy az eddigi történelmi szétszóródásokat az Egyház csak kedvező körülmények miatt, vagy szerencsével tudta túlélni – ma azonban semmi remény az ilyen fordulatra. Nem szabad azt hinnünk, hogy a mostani hívősereg tragikus nemzedék, az Egyház végső felbomlásának, a társadalom peremére kerülésnek, a forgalomból való kivonásnak szenvedő alanya. Nem igaz az, hogy ma hívőnek lenni, de még inkább az életet az Egyház szolgálatába állítani zsákutcába kerülés, s az, aki életével akar valamit kezdeni, annak értelmet adni, jobb, ha más eszmények után néz. Ezeknél a gondolatoknál

sokkal valószínübb, hogy a szórványba kerülés – akár üldözés miatt, mint az első kereszténykeknél; akár a világ megnövekedése folytán, mint a középkor végén; akár az ipari és társadalmi forradalom következtében, mint napjainkban – az evangéliumi parancs velejárója: Elmenvén az egész világra... Az Egyház, amelyet nem emberi ügyeskedés vagy külső hatalom éltet, hanem Krisztus ereje, diaszpórába kerülve nem semmisül meg részeire bomolva, hanem sokkal inkább életerős organizmusként megsokszorozza önmagát.

Egy részegyház értelmezi mai helyzetét

Az előbbi okfejtés önmagában nézve szépnek és logikusnak tűnhet, de minden azon múlik, hogy milyen a megújulás útja konkréten. A kihívás, melyet korunk adottságai intéznek az egyes részegyházakhoz, nagyjából azonos. Alapvetően hasonló lesz a kihívásra adott válasz is. Példaképpen lássuk, mint válaszolta meg a német egyház a kor kihívását a plébániára vonatkozólag.

A németországi egyházmegyék közös lelkipásztori zsinata 1971–1975 között tárgyalt a zsinati reformok megvalósításáról. Egyik határozata „A Német Szövetségi Köztársaság egyházmegyéinek pasztorális struktúráival, a lelki és adminisztratív vezetés irányelveivel" foglalkozik. Ez állást foglal az egyházközségi élet hagyományos, bevált formáinak megőrzése mellett, de nyitottságot kíván a jelentkező új formák iránt is, „amelyek a ma és a holnap emberének egyaránt lehetővé teszik, hogy Isten népeként élhessen." Az Egyház ott apostolkodik, ahol az ember él – szögezi le a dokumentum. A társadalmat átalakító gyökeres változások, mint pl. az iparosodás, városiasodás, a munka és a lakóhely, a képzés és a szabadidőtevékenység az eddigi lelkipásztori struktúráknak olyan átalakítását kívánják, amelyek az új adottságoknak megfelelnek. A területi egyházközségeken kívül létesíteni kell személyi egyházközségeket is, pl. külföldiek, egyetemisták stb. számára, de olyan keresztény közösségek számára is, amelyek azonos társadalmi élet alapján, vagy közös munkából, vagy azonos érdeklődésű szabadidőből jönnek létre.

A határozatnak a plébániával foglalkozó része azt is leszögezi, hogy a hívek várakozásának vagy szükségleteinek a pasztoráció csak akkor tud megfelelni és a hívek aktív bekapcsolódása csak akkor biztosítható, ha a nagy, át nem tekinthető plébániákat körzetekre osztják. Továbbá: „Manapság az egyházközségben kisebb csoportok kialakítására van szükség, hogy az egyházközség tagjai a személytelenségből kiemelkedjenek és másokkal személyes kapcsolatba kerülhessenek, de azért is, hogy a mindennapi élet és a vallásos élet köre újra egy lehessen." A német szinódus az egyházközség kötelességévé teszi a hívek közötti spontán csoportképződések elősegítését, ezek támogatását önálló életükben és tevékenységükben, még akkor is, ha ezeknek az önálló csoportoknak nem tudnak önálló papi vezetőt biztosítani.

A zsinati konstitúció idézett 26. pontjához csatlakozva a német egyház dokumentuma a következőket mondja: „A plébániai közösség feladata, hogy az evangélium szellemének megfelelően gyakorolja az Egyház hármas alapszolgá-

latát: az igehirdetést és a hitről való tanúságtételt; az istentiszteletet és a szentségek vételét; valamint a testvéri szolgálatot az egyénekkel és a társadalommal szemben. Ahol ez a hármas élettevékenység megvan, ott evangéliumi értelemben megvalósul az Egyház."

Képzelt kirándulás egy jövőbeli plébániára

Szegődjünk most gondolatban egy új helyre került plébános mellé, és töltsük vele a „beindulás" idejét.

Elképzelt plébánosunkról el kell mondanunk, hogy mikor a híveivel együtt családias hangulatban megünnepelt ezüstmiséje után, lelkipásztori érdemei elismeréseként új, nagyobb plébániát kapott püspökétől, öröme a kitüntetés miatt nem volt zavartalan. Tudta, hogy nehéz helyre kerül. A város, amelyben új plébániája volt, az utolsó negyedszázad alatt erősen megnőtt, új gazdasági létesítményei folytán jellege is megváltozott. Az egyházközség a nagyszámú hivő miatt szép jövedelem felett rendelkezik, a plébániai misék zsúfoltak – és a hívek mégis gyakran panaszkodnak, hogy elhanyagolják őket. Az elődd, egy nyugdíjas kort elért derék pap képtelen volt többet tenni, sem ötlete, sem ideje nem volt több. Ráadásul egyetlen káplánjával is nehézségei voltak, aki ugyan buzgó lelkipásztor, de plébánosa módszereivel nem volt megelégedve.

Plébánosunk új helyére bizakodó lélekkel érkezett. Tudta, hogy az evangéliumra mindenütt szükség van, tudta, hogy az Egyház alkalmazkodóképes. Érezte, hogy hívei szeretettel fogadják. Szívélyes ismerkedési estet rendezett, azonnal felvette a kapcsolatot a jórészt idős hívekből álló egyháztanáccsal, kántorral, sekrestyéssel, ministránsokkal. Az adminisztrációval nem volt baja, ez az egész egyházmegyében egységes.

Az rögtön feltűnt neki, hogy előző, könnyen áttekinthető plébániája helyett most bonyolult, sőt ellentmondásos helyre került. Itt is, akár régi helyén, mindenkinek lelkipásztora akart lenni – de be kellett látnia, hogy új híveit lehetetlen akár csak a vasárnapi misén is összegyűjteni az oltár körül, az összegyűltekből pedig nem tud igazi közösséget alkotni. Hogy miért, erre nem talált kielégítő választ. Ilyen tapasztalata régi helyén nem volt.

Elhatározta: nagyon utánajár annak, milyen emberek a hívei, és hányan vannak. A plébánia „status animarum" jelentései szűkszavú, de jó képet mutattak róluk. A házassági, keresztelési, és halálozási anyakönyvekben szép számmal vannak bejegyzések, tehát a szentségeket sem hanyagolják el. A hívek számát csak nagyon hozzávetőlegesen sejti. Az egyházmegyei névtár nem kerekített, hanem pontos, de ősrégi adatot közöl. Elődje hozzákezdett egy családi kartoték felállításához, de a kartonok csak azokról az utcákról készültek el, ahol valamelyik buzgó hivő magára vállalta kitöltésüket. Tehát be kellene fejezni a felmérést, a meglévő kartonokra pedig rá kellene vezetni a változásokat. Úgy találta, hogy a legmegbízhatóbb adatokat híveiről az önkéntes egyházi hozzájárulást összegyűjtő pénzbeszedők adták, de sok fontos kérdésre ők sem tudják a választ. Előző helyén nem volt kartotékja, de ott ismerte minden hívét.

Ezen a nagy plébánián ez nem lehetséges. Itt úgy érzi magát, mintha egy állandóan mozgó folyóban lenne „emberhalász", nem tudja, jelenléte és munkája nyomán ki akad horogra.

Látta, hogy nagyon sok olyan híve van, akinek nincs kapcsolata a plébániával. Ezeknek – de templomba járó híveinek is – kevés a vallási ismeretük. Kevesen jártak hitoktatásra, és ezért hiányzanak az előfeltételek az evangélium megismertetéséhez. Ugyanakkor a hívek nagyon különbözők, más-más társadalmi csoportból valók, más az előképzettségük, foglalkozásuk, érdeklődési körük. Nehéz megteremteni az egységes alapot, amin a „magvetéssel" elindulhatna. Viszont azt tudta, hogy külön-külön képtelen eljutni mindenkihez. Először jelentkezett benne a kétkedés: Mi értelme van annak, hogy számba vegye híveit, ha nem tud velük kapcsolatot felvenni?

Töprengéseire hamarosan választ kapott. Észrevette, hogy – ahogy Guardini írta – „az egyház (az ő plébániáján is) felébredt a lelkekben". Vallási dolgok iránt érdeklődő hívei megérezték egymásban a közös érdeklődést, kapcsolatba léptek egymással, és teljesen öntevékenyen összejárnak közösen ápolni, élni hitüket. Azonkívül egy helyen dolgozó munkatársak, azonos szakmai érdeklődésű emberek, közösen szórakozó ismerősök spontán csoportokat alakítottak, és ha valahogyan kapcsolatba kerültek az evangélium kovászával, örömmel fogadták be azt, és hiteles evangéliumi életet éltek.

Elődje is tudott ezekről a vallásos körökről, próbálta is beszoktatni őket a templomi, plébániai rendezvényekre, de kevés sikerrel. Azt választották hívására, jobban érzik magukat egymás között, ismerik egymást, érzik, hogy közük van egymáshoz. Ha a plébániai miséknél, a prédikációban több lenne a személyes hang, a stílus . . . Ettől meg az öreg plébános idegenkedett. Így aztán megmaradt közte meg a kis körök között a tisztes távolság. Ő viszont szeretné ezeket a kis köröket is bekapcsolni az egyházközség életébe.

Módját ejtette hát annak, hogy sorba látogassa a kis csoportok összejöveteleit, és kérdéseik megválaszolásával és – ha igényelték – útmutatással segített a találkozások elmélyítésében. Örömmel látta, hogy öntevékenyek, nem kell szervezni, vezetni őket. Első részvétele alkalmával nyomatékosan hangsúlyozta is, hogy nem kíván beleszólni a csoport belső életébe, csupán segítségét kínálja fel, hisz erre szól megbízatása is, mint minden megbízatás az egyházban: a szolgálatra.

Viszont elhatározta: ügyelni fog arra, hogy e viszonylag önálló körök élete ne merüljön ki belterjes, csak önmagukkal törődő tevékenységben. Minden körnek ajánlani fog saját jellegének megfelelő apostoli célt: az imádkozó köröket megkéri, hogy tegyenek magukévá fontos szándékokat; a Szentírásba elmélyülőket, hogy másokat is befogadjanak; a tevékeny felebaráti szeretet gyakorlóinak figyelmét felhívja a valóban súlyos esetekre; összehozza a szakképzettséggel rendelkezőket és a rájuk szorulókat. Gondja lesz arra, hogy ezek a készséges emberek viszonylag önálló, értelmes feladatokat kapjanak.

Tudta, hogy neki, a plébánosnak kell a kis köröknek keretet adó egyházi szervezet, a plébánia útján gondoskodnia azoknak a szükségleteknek ellátásáról, amelyeket e kis körök nem tudnak ellátni, vagy amire éppen nekik van szükségük. Kézben kell tartania a hivatalos helyi egyház, a plébánia hármas életműködését: az igehirdetést, a liturgiát és a diakoniát. Törődnie kell avval, hogy e kis körök ne legyenek köldöknézők, hanem halljanak arról, mi történik más csoportokban, a plébánián, az egyházmegyében, az egyház életében országos és világviszonylatban, tehát hogy legyen valaki, aki ellátja ezt a sokirányú információs szolgálatot. Ugyanakkor törődnie kell a kis körökbe nem csoportosuló híveivel is. Kicsit megijedt a reá váró munkától – hogy fogja mindezt bírni a plébánia adminisztrációja mellett? De aztán megnyugodott.

Az adminisztrációt, organizációt nem kell feltétlenül személyesen csinálnia. Ha a családi kartoték elkészül (nagy munka lesz, de megéri!), akkor az egyházközségi iroda, illetve a világi munkatársak átvehetik az adminisztrációt. Sok mindenben segítségére tud lenni káplánja is. Minden csoportnak van egy-két természetes vezetője, ezeken keresztül is sok mindent elintézhet, észrevétlenül irányíthat a csoportokban. Neki elsősorban azokkal kell foglalkoznia, akik részt vállalnak mellette az apostoli munkából.

Előző helyén, ahol az emberek élete jól ismert viszonyok között zajlott le, elfogadták intézkedéseit, tehetett mindenben a saját belátása szerint. Itt szinte minden érintett személyre külön tekintettel kell lennie, nem beszélve az önállóan gondolkodó és cselekvő csoportokról. Ott, ha valamit meghirdetett, az emberek továbbmondták egymásnak kérését, hívását – és válaszoltak is rá. Itt különkülön kell híveit megszólítania – de azért minden körből van valaki, aki által legalább a csoportok tudomást szereznek kívánságáról. A hívek mozaikszerű közösségei miatt nem egy káplánra lenne szüksége, de sokkal több segítőre, mint amennyit a püspök adni tud. Az ő igazi gondja az lesz, hogy azokból, akik hajlandók az apostoli munkában résztvenni, önálló munkatársakat neveljen. Ezt az önállóságot ezúttal nem ő adja engedményként, vagy bizalma jeleként, mint ahogy ez a világi munkatársak bevonásánál rendszerint történt. Akikre számíthat, azok már így vagy úgy, de önálló vezetői egy olyan kis körnek, amelyben él az Egyház. Az ő feladata, hogy ezeket az egymás mellett különkülön létező kis köröket vezetőik közreműködésével hivatalos egyházi közösséggé: „modern egyházközség"-gé olvassza egybe.

Eddig tart a parabola a jövő egyházközségéről – A jövő egyházközségéről? Sok helyen, legalább csírájában, már életre kelt, első tapogatózó lépéseit teszi. Lassan terjed – de terjed az élő közösségekből álló, élő, modern egyházközség.

Babos István (New York)

ISTEN MEGTAPASZTALÁSA A MAI VILÁGBAN?

A címben fölvetett kérdés parázs vitára adna alkalmat a filozófusok és teológusok között. A filozófusok szerint helytelen így feltenni a kérdést, mert ez föltételezi, hogy van Isten, és azt is, hogy valami fogalmunk van kilétéről. Szerintük a helyes út az, hogy keressük a körülöttünk levő világ értelmét és célját. Mi tesz érthetővé mindent, amit tapasztalunk és látunk? Így okoskodva jut el a filozófus a végső okhoz, akit hajlandó Istennek nevezni. A teológusok nem vetik el a filozófusok gondolatmenetét, de a maguk útját járják. Szerintük ha egy személyt csak kívülről figyelünk, mint valami élettelen tárgyat, igen keveset tudunk meg róla. Csak úgy ismerünk meg valakit igazán, ha barátságba kerülünk vele, és egymásban kölcsönösen megbízva feltárjuk titkainkat, terveinket és vágyainkat. Isten is ezt tette: kinyilatkoztatta önmagát. Ez a kinyilatkoztatás fokozatosan történt, és Jézus Krisztusban érte el csúcspontját. Tőle tudtuk meg igazán, hogy ki az Isten, ezért az ő életét és a kinyilatkoztatás történetét kell tanulmányoznunk, hogy Istent megismerjük.

A filozófusok az ember értelméhez szólnak. A teológusok feltételezik, hogy valaki hisz a kinyilatkoztatásban. Éppen ezért mindkét csoport hallgatósága leszűkül, mert egyik sem tartja szem előtt a „nagyközönséget". Az alábbiakban mi ennek a „nagyközönségnek" a nevében szeretnénk feltenni a kérdést. Ez nem zárja ki sem az értelmet, sem a hitet, sőt mindkettőt feltételezi; mindössze az emberből indul ki, aki egész lényével keresi, jobb szó híján, az IGAZSÁGOT, nem pedig Isten lényegét és tulajdonságait kutatja. Nem tartoznak ehhez a csoporthoz azok, akik számára az Isten-probléma a sötét korokból sajnálatosan ránk maradt babona, s azok sem, akik Istennel közvetlenül találkoztak misztikus egyesülésben. Azokhoz és azok nevében szólunk, akiknek – legalább is időnként – problematikus és nem olyan világos az Isten léte, mert „senki sem tudja Istent és az ő országát kézzelfoghatóan odaállítani a másik elé, a hivő saját maga sem".[1]

Tegyük föl most így a kérdést: Kinek hiányzik ma az Isten? Kétségtelen, hogy sokan hozzá fordulnak betegség, szerencsétlenség vagy természeti csapások idején, de rendszerint csak akkor, amikor minden emberi igyekvés csődöt mondott. Más kérdés, hogy megkapják-e a kért segítséget. Jobb helyzetben vannak a templomba járók, azok, akik minden étkezés előtt imádkoznak, és ügyes-bajos dolgaikkal Istenhez fordulnak? Nehéz lenne erre a kérdésre válaszolni, mert mi szerint ítéljük meg a sikert vagy a sikertelenséget? A kérdésnek nem is itt az éle.

Tegyük föl, hogy holnap a világ összes teológusai összeülnének a pápa vezetésével, hozzájuk csatlakoznának a tudósok képviselői, és kimondanák, hogy nincs Isten. Mennyiben változnék meg a világ és a volt hivők élete? Egy-

általán: hiányoznék az Isten, akiről a keresztények azt állították, hogy a világ Ura és a mi mennyei Atyánk?

Kétségtelen, hogy sokakat az Isten „haragja" tart vissza attól, hogy másoknak ártsanak, és az Isten jutalmazó keze sarkall arra, hogy becsületesen dolgozzanak. A nemhivők megteszik ugyanezt nem Isten iránti ragaszkodásból, hanem embertársaik iránti szeretetből. Úgyannyira, hogy Karl Rahner névtelen (anoním) keresztényeknek hívja mindazokat, „akik az emberi életet komolyan véve az igazság és szeretet megvalósítására törekszenek".[2]

Úgy látszik, hogy még a hivők életében is egyre inkább kiszorul a központból az Isten, legalább is nem szerepel oly gyakran és régi formájában: mint az ember fogyatékosságait kiegészítő, őt segítő és fönntartó Gondviselő. A hivők és nem hivők figyelme egyaránt az ember és az evilág felé fordul, és amint láttuk, nem hiányzik nekik nagyon az Isten. Valóban elfordult az ember az Istentől?

Ha Isten valóban az, akinek mondják: mindeneket alkotó és fenntartó Valaki, akkor ő nem változott azzal, hogy a világ, amit teremtett, megy tovább. Őt nem érinti semmi változás (Zsolt 90,2). Az ember viszont nem örök, sem nem változatlan, hanem fejlődik, s kora szemüvegén át látja a világot és annak alkotóját. Ezért a „hit" elválaszthatatlan az időtől, és mindig a korra jellemző köntösben jelenik meg.

Hogyan jelent meg az Istenben való hit régebben, és mi a mai köntöse? Az 1800. évet vesszük határmezsgyének, ami elválasztja a régi filozófiai gondolkodást a modern tudományos-technikai gondolkodástól, és összehasonlítjuk a hit régi és újabb formáját, hogy világosabban lássuk az embernek Istenhez való viszonyát.

A biológiában alkalmazott, egyesek szerint vitatott értékű elvet: „Az egyed fejlődése megismétli a faj fejlődését" nem mint tudományos elvet vesszük, hanem egyszerűen szemléltetésre használjuk. Ha a csecsemő ki tudná fejezni magát, nemcsak sírással, hanem érthető beszédben, érdekes megjegyzéseket hallanánk tőle édesanyjáról, amikor az megvárakoztatja, és nem adja neki a forró táplálékot, vagy nem ringatja kedvére. Egészen más hangon szólna édesanyja mosolyáról és szolgálatairól, amelyek életét kényelmessé teszik. A csecsemő haragja és öröme, minden mozdulata szüleire, főleg édesanyjára irányul, mert ösztönszerűen, ha tudatosan nem is, érzi és tapasztalja, hogy mindenben tőle függ. Az anya és a szülői ház ad neki biztonságot.

Amint a gyermek növekszik, egyre jobban függetleníti magát a szülőktől. Eleinte ez sok bizonytalansággal jár, mert elveszíti a fent említett biztonságot, mielőtt megszerezné a teljes függetlenséget. (Gondoljunk a kamaszkor problémáira.) A felnőtt korban sem szűnik meg ugyanazoknak a szülőknek a gyermeke lenni, annak ellenére, hogy független lett tőlük. Függetlensége teszi lehetővé, hogy elismerje szülei jóságát, és most már tőlük függetlenül, de velük MINT TÁRSAKKAL együttműködve formálja jövőjét.

Az emberiség fejlődésében és Istenhez való viszonyában hasonló helyzetet találunk. Minél régebbre megyünk az emberiség történetében, annál világosabb,

mennyire ki volt szolgáltatva az ember a természet legyőzhetetlennek látszó erőinek, ezért állandó rettegésben, bizonytalanságban élt, és minden oldalról fenyegetve érezte magát. Ez a magatartás a hitében is megnyilvánult: „törékenységét és bizonytalanságát látva biztonságot keresett", és ezt találta meg az Istenben.[3] Végességét látva a Végtelenhez fordult. Ez a magatartás összeegyeztethető a keresztény hittel, ami szerint Isten a világ Ura és teremtője. Nagy veszélye ennek a magatartásnak, hogy az ember megakad a természet erőinél, azokkal akar jóban lenni, és mágikus szertartásokkal a saját szolgálatába hajtani őket. Ez viszont ellenkezik a hittel, mert nem veszi észre a Teremtőt.

Mielőtt az ember mai helyzetével foglalkoznánk, röviden egy ellenvetésre kell válaszolnunk. A híres pszichiáter, Freud, de néhány filozófus is úgy vélte és véli, hogy az Istenbe vetett hit illúzió, önámítás, saját vágyainknak kivetítése, aminek nincs reális és elérhető tárgya. Mint gyermekkorunkban a szülőknél, úgy felnőtt korunkban az égi Atyánál keresünk biztonságot, aki nem létezik. Több probléma merül föl ezzel az elmélettel kapcsolatban, amivel nem tudunk részletesen foglalkozni. Miért van az, hogy a bizonytalanság és reménytelenség nem saját képét és hasonlatosságát, hanem az ellenkezőjét, egy jobb, tökéletes világot vetít ki? Miért van az, hogy az atom „okosan" viselkedik, mert ha békén hagyják, a millió parányi részecske vagy energiagóc békében marad, amíg meghatározott rendjét valaki meg nem zavarja? Miért van az, hogy az ember agyában összeadott vagy kivont összegek egyeznek az üzleti világban kicserélt pénz összegével? Ennek a magyarázata az, hogy az ember élete és vágyai nem zsákutcába, hanem célhoz vezetnek. A Teremtő, aki belénk oltotta a vágyat, megteremtette annak célját is.

E rövid kitérő után lássuk az embernek és hitének mai helyzetét. Az ipari forradalom új helyzetet teremtett az ember életében. A gőzgép feltalálása biztosította a bőséges és mindenütt elérhető energiát, ami eddig helyhez (vízesés) és időjáráshoz (szélmalom) volt kötve. A bőséges energia lehetővé tette a technológia kihasználását, aminek segítségével az ember egyre jobban úrrá lett a természet erőin, és azokat egyre jobban a saját szolgálatába állítja: átrepüli az óceánokat; atommal fűti és világítja lakását és üzemelteti gépeit; új csodagyógyszerekkel meghosszabbítja életét; újonnan fölfedezett kémiai anyagokkal megsokszorozza a termést, kiirtja a kár- és kórokozókat. Az ember lehetőségei szinte határtalannak tűnnek. A haladás kétségtelen, és senki nem tagadhatja le áldásait. Ugyanakkor észrevesszük egyre jobban azt is, hogy ez a haladás nem egyenes vonalú. Nem vezet állandóan a jobb és tökéletesebb élet felé. A technológia primitív fokán a környezetvédelem ismeretlen volt. Ma városokat fojtogat a rossz levegő. A sokat ígérő kémiai anyag kiirtotta a rovarokat a mezőgazdaságban, de az eső a tavakba mosta, és ott is megölt minden életet. Jobb és több technológia nem fogja megoldani a fejlődés káros hatásait. A tapasztalat azt mutatja, hogy minden emberi vállalkozásnak megvan a maga káros melléktermése, amit tudunk csökkenteni, de nem tudunk teljesen kiküszöbölni. Itt minket nem is ez a kérdés érdekkel. Hanem az, hogy az ember megváltoztatta környezetét, és az új környezet megváltoztatta az embert. Az emberi-

ség megszabadult az anyag nyomasztó, lenyűgöző súlyától. Független lett nemcsak a természettől, hanem elérte azt a pontot, hogy meg tudja változtatni önmagát, saját természetét. Az előbbi korban minden kis győzelem a természet fölött óriási vívmánynak tűnt, és úgy tetszett, hogy csak javára van az embernek. Ma a helyzet megváltozott. A fent röviden említett példákból látjuk, hogy a haladás magában hordja a rombolás sejtjeit.

Mennyiben változtatta meg a fejlődés és az azt követő függetlenség az ember Istenhez való viszonyát? Mint a gyermek esetében, itt sem tagadja meg vagy semmisíti meg a függetlenség az Istentől való függést. Tény az, hogy az ember meg tudja magyarázni a világegyetem keletkezését. Egy–két millió év tévedéssel ki tudja számítani, mikor is történt az a robbanás, ami a világegyetem kialakulásának kezdetét jelentette. De mint régebben, most sem tudja a tudomány megmagyarázni, mi is volt a helyzet a robbanás előtti pillanatban, és azt sem tudja, ki idézte elő ilyen ügyesen a robbanást, hogy az nem romboló hatású volt, hanem pozitív fejlődéshez vezetett. Amikor ehhez a ponthoz érünk, akkor nem a hit és tudomány áll egymással szemben – bármennyire szeretnék is a tudomány egyes képviselői így beállítani –, hanem egyik elmélet a másikkal, egyik fajta hit a másikkal. A nemhivő úgy véli, hogy nincs semmi a tapasztalható világon kívül (ami nyilvánvalóan nem tudományos következtetés), a hivő ember, mint fentebb említettük, föltételezi a rend mögött a rendezőt. Hivő és nemhivő elismeri, hogy az ember független lett; de a hivő ennek ellenére úgy véli, hogy a függetlenségét elért ember sem szakította meg kapcsolatát Istennel, hanem a kapcsolat új formát öltött épp az embernél tapasztalt változások következtében. Következő kérdésünk tehát: a hit szerepe és tárgyának, Istennek megtapasztalása a mai ember életében.

> Annak ellenére, hogy a mai ember megcsodálja fölfedezését és erejét, több alkalommal felmerül az a kérdés, hogy milyen irányba fejlődik a világ, mi az ember helye és célja a világegyetemben, mi az értelme az egyéni és közösségi törekvéseknek, mi a végső célja az egész teremtésnek és benne az embernek. (GS 3)

Az ember megtanulta, hogyan építsen, és hogyan alakítsa át környezetét és önmagát. Ez a technológiai tudás nem ad neki irányt, nem jelzi, mert nem is tudja jelezni, hogy mi jó és mi rossz neki. Tudjuk, hogyan kell építeni, csak azt nem tudjuk, hogy mihez fogjunk, és ha egyszer valamihez hozzáfogtunk, soha nem tudjuk, merre fog vezetni, és hogyan fogja megváltoztatni életünket. Ki vagy mi határozza meg az ember életének a célját? Az ezen a téren tapasztalt bizonytalanság sokaknál lázadássá válik. Úgy érzik, hogy idedobta őket a sors, s ezzel nincsenek megelégedve. Ennek ellenére emberi módon akarnak élni, és nem adják föl a küzdelmet. Igen kevés ma azoknak a száma, akik teljesen és mindenestül a túlvilág felé fordítják figyelmüket. Hivők és nemhivők megegyeznek abban, hogy ezen a földön dől el a sorsuk. A két csoport közötti vita tárgya nem valami földöntúli lény léte vagy nemléte, hanem ennek a földi életnek és az itt kifejtett küzdelemnek a célja és értelme. A nemhivő ezt a világot építi, és ezt fogadja el valónak. A hivő ugyanezt építi azzal a különbséggel, hogy ezt építve készül a boldog Isten-látásra.[4]

Lehetetlen lenne, és a mi szempontunkból nem is fontos, hogy a vélemények tömkelegét az élet értelméről és céljáról ismertessük. A vélemények számtalansága és különbözősége mutatja, hogy az emberek nem tudnak rámutatni egy olyan ideálra, amit maga az emberi ész agyalt ki, belülről jön, és elfogadható az emberiség zömének. Ennek ellenére a keresés megy tovább. De merre mutat?

Fellázadunk a háború, a vak gyűlölet, a felelőtlenül okozott kár „értelmetlensége" miatt. Hajlandók vagyunk megbocsátani a minket ért sérelmet, ha „megfelelő" magyarázatot kapunk rá. Az értelmetlenséget, ami magában foglalja az ostobaságot, a romboló rossz szándékot, a teljes céltalanságot és elveszettséget, azt nem bírjuk elviselni. (Ha valaki semmi célt sem lát az életben — és ez az emberiség igen kis hányada —, az elemészti magát.) Ez a negatív magatartás arra mutat, hogy nem tudunk értelem, cél nélkül élni. Pozitív példákért sem kell messzire mennünk. A fiatalok lelkesedése, a középkorúak kemény és kitartó munkája, az öregek ragaszkodása az élethez, általában az emberek szomja a több ismeret, a jobb és szebb élet után mind példa arra, hogy mennyire keressük életünk célját és értelmét.

Sokszor a részleges célok keresése és megvalósítása annyira lefoglalja minden percünket, hogy nem gondolunk életünk összefogó, végső céljára. Úgy vagyunk, mint aki milliókat nyert, és tervezi, hogyan költse el, de megakad, mert nem tudja, hogy melyiket válassza a sok lehetőség közül.

Szeretetünket tettekben mutatjuk ki, de ezek a tettek egy őket megelőző magatartásnak, „szerelmesség"-nek a kifejezői. Egy ilyen dinamikus magatartásból, ami a nagykorúvá és függetlenné fejlődött embernek sajátja, fakadnak célkereső tettei. Ezek mind ugyanazt keresik és célozzák: a teljességet, tökéletességet és boldogságot. Erre utalt szent Ágoston Vallomásaiban már az 5. században: „Magadnak teremtettél minket, és nyugtalan a szívünk, míg benned meg nem nyugszik."

A nagykorú és erejének, lehetőségeinek tudatában levő ember felismeri ebben a keresésben és lázas munkálkodásban az Isten hívását, aki szabadnak teremtette, és arra hívta, hogy a teremtésben az ő — hozzá képest bármennyire is kicsi és jelentéktelen, de mégis munkatársa legyen. Az ilyen gondolkodású emberben felcsillan egy békés, igazságos, szabad és jobb világ lehetősége és reménye, ami az Isten terve, és ennek megvalósítására szenteli életét. Nem csupán azért, mert ebben a világban több és jobb életet lát, hanem azért is, mert úgy tekinti ezt az új világot itt a földön, mint az eljövendő Istenország pitvarát.

A régi korok embere kiszolgáltatottságában tapasztalta meg Istentől való függését. A nagykorú ember függetlenségét és erejét megtapasztalva, annak irányt és célt keresve találkozik Istennel. Ugyanaz a teremtő Isten, aki fenntartotta és fenntartja, nagy korában munkatársának hívja, hogy felépítsék az emberek világát Isten tervei szerint. Az igazságkereső ember élete célját keresve eljut eddig a küszöbig. Úgy érzi és azt reméli, hogy élete és munkálkodása nem céltalan, és talán a történelem eseményei nem egymást követő össze-

függéstelen események, hanem valami – egészében felfoghatatlan – tervnek a kivitelezése. De újra és újra felmerül benne a kérdés: ez lenne az Isten? az ember lehetőségei előtt egyre jobban kitáruló végtelen? Ezt a félelmét eloszlatja Jézus Krisztus személye, akiben Isten kinyilatkoztatta önmagát nekünk, embereknek érthető módon. Jóhírének lényege az, hogy Isten maga a szeretet (1Jn 4,8), és „a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete" (Róm 5,5). Ez a szeretet, akit Atyának nevezett, késztette Jézust arra, hogy ácsként dolgozva emberibbé tegye a világot, erre a szeretetre hagyatkozott egész életében és halálában is. Ez a szeretet adott neki – mert bízott benne – új életet a feltámadásban.

C. S. Lewis írja megtérése történetében, hogy „keresőből keresett lett". Úgy gondolta, hogy az igazságot keresve ő keresi az Istent, és kiderült, hogy élete minden fordulóján az Isten kereste őt, mert Isten előbb szerette. Úgy vagyunk mi az Istennel, mint a természet a nap melegével. Nem önmagától, hanem a nap hatására, ösztönzésére indul meg az élet tavasszal a növényekben. A mi terveink és vállalkozásaink, főleg azok, amelyekkel a már említett jobb világot igyekszünk építeni, nem önerőnkből, mitőlünk születnek. Az Isten hívása és szeretete, az ő kegyelmének érintése hívja létre őket bennünk.

Az Isten hív a lelkiismeret szavában, Jézus Krisztus példájában és az Egyház igehirdetésében. Arra hív, hogy felismerjük őt a történelemnek és életünknek eseményeiben, és hozzá csatlakozzunk tervei kivitelezésében. A szeretet parancsát és a nyolc boldogság megvalósítását mint feladatot kaptuk. Napi imádságunk, amire maga az Üdvözítő tanított: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is" (Mt 8,9-11).

A bűn következtében történt elidegenedésünk Istentől és önzésünk igen megnehezíti azt, hogy tisztán lássuk Isten terveit. Ezért fordulunk imádságainkban bizalommal hozzá, a minket kereső és szerető Istenhez, hogy megismerjük akaratát és magunkévá tegyük. Ezért emlékezünk újra és újra Jézus Krisztus életére a liturgia ünneplésében, a Szentírás olvasásakor, hogy Isten Fiát, aki nekünk az Atyát kinyilatkoztatta, mind jobban megismerjük, megszeressük és kövessük. Az Isten megtapasztalása, ami ma nem annyira függésünkkel, mint inkább függetlenségünkkel és célkeresésünkkel kapcsolatos ezen a világon, vándorlásunk alatt nem pillanatnyi élmény, hanem feladat. „Az Egyház feladata, hogy a Szentlélektől vezetve állandóan megújítsa és megtisztítsa önmagát azért, hogy Istent, az Atyát és egyszülött Fiát megjelenítse és láthatóvá tegye" (GS 21).

Jegyzetek:

[1] Ratzinger, J.: A keresztény Hit. Bécs 1976, OMC, 19.
[2] Gánóczy, A.: Becoming Christian. New York 1976, Paulist Press, 79.
[3] Steeman, Th. M.: „What is wrong with God?" in: Sacred and the Secular, ed. M. J. Taylor, Englewood Cliffs, N. J. 1968, 163—64.
[4] Kasper, W.: „How can we experience God today?" in: Theology Digest, 18(1970) 127.

Béky Gellért (Kóbe)

ISTENKERESÉS JAPÁNBAN

1. Hisznek-e a japánok valamiben vagy valakiben, Istenben? Erre nehéz volna hamarjában kielégítő választ adni. Hiszen arra is volt már példa, hogy a statisztika néhány millióval több hivőt mutatott ki, mint amennyi az ország lakosságának a száma volt! Sokan ui. két vallást is bemondanak, ha kérdezik őket. Az is köztudomású tény, hogy Japánban esküdni a sintoista (vagy újabban keresztény) templomba mennek, míg a buddhisták a temetésről gondoskodnak.

Sokan vallják magukat ateistának. Nem kell azonban mindjárt nyugati, európai ízű ateizmusra gondolnunk. Európában igen sok esetben az ateizmusnak vallás- és egyházellenes íze és éle van. Japánban azonban, leszámítva az esetleges ideológiai vagy politikai elkötelezettséget, az ateizmus nem egyéb hitbeli tudatlanságnál, vagy sok esetben vallási közömbösségnél. „Akinek van elég önbizalma, annak nincs szüksége vallásra." Ez sokak felfogása. Vagy: „ki mikor bajban van, imádkozzék."

Ennek ellenére milliók és milliók tolonganak újévkor az ország buddhista és sintoista templomaiban. Nemcsak nők és öregek, hanem a fiatalság, a férfinép is. Ez már hozzátartozik az élethez. A vallásban nem annyira a tartalom, a tanítás a fontos, mint inkább funkcionális, gyakorlati jellege, haszna.

Az ifjúság soraiban végzett (rész-)kutatás szerint (1977) csak 6 % vallotta magát hitetlennek, míg a nagy többség egyszerűen nem törődik a vallással. Vagyis közönyös tudatlanság jellemzi manapság a japán fiatalságot vallásos vonalon. Az sem lehetetlen azonban, hogy ez a megvető nemtörődömség szorosan összefügg az éppen a fiatalok közt tapasztalható ijesztő egoizmussal és élvezethajhászással.

2. Egyébként is a japán szó, amivel Istent jelölik meg: „Kami", rendkívül sok értelmű, ködös fogalom. Majd mindenki mást ért rajta. A samanizmustól kezdve a mitológián át egészen az egyisten-fogalomig mindent jelenthet. Ha meg nem látjuk a kínai jelet, amivel írják, sok egyéb asszociációnk lehet a „Kami" puszta hallására. Jelenthet pl. papirost, hajat, a folyó felső folyását, a régi nagyurakat és természetesen az isteneket is. Az Egyház is használja jobb híján ezt a szót, némi körülírással, megfelelő magyarázatokkal, szükséges jelzőkkel körülbástyázva.

Ennek a bizonytalanságnak ellenére van komoly istenkeresés is Japánban. Európában még ma is hisznek sokan „hitetlenül Istenben" (Ady); mások meg Nietzschével szeretnék, ha mégis csak volna Isten, aki persze (sajnos) már nem létezhet, mivel a tudomány és az anyagelvű világnézet végérvényesen megölte Őt. A keresztény népeknél a hitnek egyre olvadó jégtábláin sodródva hallatszik fel a hébe-hóba imádkozók, a sóvárgó vágyakozók kiáltása Isten felé. Japánban ez sokszor fordítva van: a technikában, az izmusokban, a lélektelen robot-

civilizációban megcsömörlöttek keresnek menedéket az istenhitben. Gyakran az ideológiák, a hangzatos izmusok, az egyre veszélyesebbnek tűnő tudomány omladozó törmelékeiből menekülők fordulnak Isten felé, remélve, hátha Nála több értelmet lelnek életükre, mint a hideg tudományban.

Japánban nem egyszer békés koegzisztenciában él egymással Isten és Marx. Jó példa erre többek között a neves japán író és gondolkozó, Miki Kijosi. Sokat idézi a Bibliát. Ő adta ki először Japánban Marx összes műveit. A háború alatt a börtönben is ült nézetei miatt, s egy ideig a jezsuiták tokiói egyetemén talált menedéket és munkát. Közreműködött az öt kötetes Katolikus Lexikonban is, bár nem volt keresztény.

Az én egyik leghűségesebben járó katekumenem is bevallotta, hogy a választásokon rendesen a szocialistákra vagy a kommunistákra szavaz, mert csak ettől a kettőtől remélhet valami változást a politikában s következésképpen az ország életében. A japán szocialisták, főleg az első évtizedekben, erősen a nagy orosz írók (Dosztojevszkij, Tolsztoj stb.) hatása alatt álltak, egy kis keresztény színezettel. Egyik kimagasló vezérük még a feje alá is odatette a Szentírást, mint mondják.

3. Elég szép számmal vannak tehát őszinte, tárgyilagos istenkeresők is, akiket nem a csalódás, se nem a világnézeti zsákutcába jutás, se nem holmi személyes érdek irányít, hanem valami ösztönös vagy tudatos vágy hajt Isten felé. Komolyan és őszintén keresik a világmindenség és az emberi élet végső értelmét.

Így volt ez már Japán ún. „keresztény századában" is (1550–1650). Az intelligens, gondolkodó japánoknak tetszett a keresztény magyarázat, ahogy az egy, személyes, szerető Istenre vezették vissza a létező világ és az emberi élet nagy titkait. Nem egynek valóságos felfedezést, belső megkönnyebbülést, lelki szabadulást jelentett ez a „logikus" magyarázat a mitológiák s egyéb babonák után. Ebben a szellemi-lelki felszabadító élményben találkozott Takajama Ukon, a kor nemes lovagja korának legnagyobb asszonyával, Hoszokawa Gráciával. Ez utóbbit szintén a kereszténység összefüggő, „ésszerű" világképe és üdvösségtana indította a keresztség felvételére.

Az egyistenhit logikus volta befolyásolta annak a fiatal, kereső orvosnak az életét is, aki most világi papként dolgozik a hirosimai egyházmegyében. Ugyancsak ez imponált annak a japán vasutasnak is, aki örömmel köszönte meg a páternek a katekizmust: „Ez már könyv! Világos és logikus. Ez egyenes beszéd!"

„Tudja páter – vallotta be nekem egy kóbei orvos –, minél idősebb az ember, annál jobban elkezd gondolkozni az emberi lét titkain." S elkezdte tanulni feleségével együtt a katekizmust. Öt álló éven keresztül jártak hűségesen minden héten. Akkor kértek, kereszteljem meg őket.

Nemrégen egy szemlélődő apáca mondta el, anélkül, hogy kérdeztem volna: a Teremtő és a teremtés olyan tény, amely elől tárgyilagos ember nem menekülhet el. Számára is a teremtő Isten volt a végső „logikus" következtetés.

4. A japán, főleg a férfinép, sokáig, néha 10–20 évig is képes ingadozni, míg megteszi a döntő lépést a kereszténység felé. De ha igent mondott, állja is szavát. Ilyen volt az az öreg bácsi is, aki 17 évvel halála előtt szánta el magát a keresztténnyé levésre, miután családja már előbb katolikus lett. Életének ez a 17 éve eleven hitvallás volt. Már reggel 6 előtt ott térdepelt a templomban, és épületesen végezte a reggeli imádságot kis imakönyvéből. A hatos misére szokott járni feleségével. „Azt kérem a jó Istentől – mondta egyszer–, hogy halálom napjáig áldozhassak."

Az egyik reggel korán berreg a telefon. Fél hat lehetett. Én vettem föl. Alig akartam hinni a fülemnek: az öreg Tominaga bácsi meghalt! „Meghalt? Hiszen tegnap még itt volt a hatos misén és áldozott!" Kívánsága teljesült. Az utolsó napig eljárt misére és megáldozhatott.

Egy egész éven át kijártam egy kis hegyi missziós állomásra Hirosimából. Ott csak vasárnaponként szokott mise lenni. Hét közben a kis óvoda két fiatal óvónője őrizte az egyszerű istenházát. Estefelé mindig meggyújtották az útról a templomba vezető keskeny gyalogösvény villanyát, hogy egy nyomdászlegénynek ne kelljen a sötétben botorkálnia, ha benéz rövid szentséglátogatására. Hirosimába járt dolgozni, s hazafelé jövet a közeli vasútállomásról minden este beugrott a templomba, mielőtt átszállt volna a hazafelé menő autóbuszra.

Fentebb szóltam már a szocialistákra szavazó fiatalemberről. Nos, az illető már egyetemista kora óta jár hozzám, legalább tíz éve. Jelenleg egy nagy vállalatnál dolgozik számítógépekkel. Már tud és hisz mindent, amit a kereszténység tanít. De csak mosolyog, ha a kereszténységre terelem a beszédet. „Még jobban meg szeretném ismerni a keresztény tanítást" – mondja ilyenkor. Nem így az apja. Annak pár évvel ezelőtt abba kellett hagynia a foglalkozását. Látása annyira elromlott, hogy képtelen volt tovább dolgozni szakmájában. Először öngyilkosságra gondolt, mint sok japán hasonló esetben. Családjára való tekintettel azonban mégis elállt ettől a gondolattól. Úgy döntött, először megpróbálkozik nálunk, hátha az Egyház tud rajta segíteni. Fia ui. nálunk tanult gimnazista korában. Szorgalmasan járt katekizmusra. Nem keresztény lánya szokta elhozni autóval, főleg ha este jött. Napközben bottal magától is hazatalált.

Lassan változás ment végbe gondolkodásában, mint maga mesélte nekem. „A gyárban nem ismertünk mást, csak a könyörtelen versenyt" – vallotta be. „Régen nem tudtam megbocsátani, folytatta. Most azonban úgy érzem, képes vagyok megbocsátani az embereknek."

Egy év múlva megkereszteltük. Azóta is hűségesen járogat tovább katekizmusra. Olvasni nem tud, legalább hallani akarja újra meg újra az evangélium örömhírét. Szerencsére sok magnóra vett szentírási szöveg áll már a rendelkezésünkre. Az öreg megvette a már kaphatókat, és azokat hallgatja otthon ismétlésképpen.

5. Japánban a hívők csekély számához viszonyítva aránylag sok a katolikus orvos. Egyszer pedig, amikor meghívtak az egyik gimnáziumba előadást tartani Teilhard de Chardinról a tanároknak, meglepődve láttam, hogy a természet-

tudományok tanárai szinte mindnyájan jelen voltak az előadáson. Mintha a szabatos, tárgyilagos tudományok művelői és a közvetlenül az emberi élettel foglalkozó szakemberek számára kézzelfoghatóbbak lennének a nagy keresztény igazságok. Az irodalmárok már nehezebb dió. Itt, ezen az összejövetelen hallottam, hogy pl. a kiotói egyetem irodalomtanárai lekicsinylik, lenézik a vallást. Japánban rengeteg az ún. „hjóronka", irodalmi és egyéb „kritikus". Ezekkel is nehéz boldogulni. Ennek ellenére meglepően sok író vallja magát kereszténynek, vagy dolgoz föl vallásos témákat műveiben. Viszont az is igaz, hogy jórészüknek meglehetősen egyéni felfogásuk van a kereszténységről. Hiába, mintha az irodalom embereinél nem annyira a logika vagy a szabatos, tárgyilagos érvek lennének a mérvadók; mintha inkább az érzelmi, szubjektív átélés meg válogatás, ínyenckedés vezetné az illetőket a hit és a vallás világában.

6. A japán keresztények száma – katolikusoké, protestánsoké együttvéve – hivatalosan az egy millió körül mozog. A becslések szerint azonban több millió vallja magát kereszténynek, istenhivőnek, bár nem igen gondolnak a keresztségre, vagy különféle okoknál fogva nem tudják magukat rászánni. Ismét mások nagyra becsülik, sőt irigylik a keresztényeket, mint pl. az a narai középiskolai tanár is, akivel az ószakai katolikus egyetemen találkoztam. Az illető szerint mi keresztények szerencsés helyzetben vagyunk. Hiszünk Istenben, tehát rá hivatkozhatunk erkölcsi kérdésekben: „Isten akarata; Isten lát, ha az emberek nem is tudnak róla, mit gondolsz vagy mit cselekszel; Isten jutalmaz, büntet stb." Ők azonban – panaszkodott – szinte tehetetlenek erkölcsi nevelés dolgában. „Mit is mondjunk növendékeinknek, miért szabad vagy nem szabad valami? Miért kell ezt vagy azt megtenni? s miért nem szabad, nem illik az ilyen vagy olyan cselekedet? A szokásra, parancsra való hivatkozás ma már nem érv; a szabály, az előírás, törvény stb. nem meggyőző érv egy-egy tett erkölcsössége vagy erkölcstelensége mellett a mai ifjúság számára. Különben is minden viszonylagos erkölcsi téren: így tanítjuk mi is. Nincs mércénk, nincs megfellebbezhetetlen érvünk és biztosítékunk erkölcsi vonalon. Egészen más a helyzet, ha valaki hisz Istenben."

Én magam is meglepődtem ennek a fiatal tanárnak a szavain. Számunkra ez annyira magától értetődő, hogy szinte rá sem gondolunk már a nevelésben. Ti. hogy mennyire szorosan, elválaszthatatlanul összefügg az istenhit az erkölcsösséggel. A nemkeresztényeknek igen sokszor élesebb a szemük ilyen tekintetben.

Jelenleg félelmetes arányokat kezd ölteni Japánban a fiatalkorúak bűnözése. Főleg a 13–15 évesek okoznak sok gondot a nevelőknek. Szinte nem bírnak már velük az iskolában. Mindezért a szülőket vagy magát az iskolát okolják a „kritikusok". Pedig kár csak azokat kárhoztatni, ha nem mutatunk rá a probléma valódi gyökerére: isteni kezesség nélkül nincs, nem is lehet megbízható erkölcsösség!

Talán ez az egyik oka annak, miért tódulnak olyan tömegesen a katolikus iskolákba a fiatalok, annak ellenére, hogy ott többet kell fizetni (mivel az állami segély sokkal kevesebb, mint az állami iskolákban). Tokiói egyetemünkre tíz-

szer, tizenötször annyian jelentkeznek a felvételi vizsgákra (20–30 ezren!), mint amennyit fel tudunk venni. Iskoláinkban ui. van erkölcsi nevelés, és merünk Istenről beszélni. A felelősök is jól látják ezt, mégis ügyesen, ravaszul kitérnek ez elől a kényes kérdés elől.

7. Nem hiányoznak természetesen a szívderítő, sokszor kellemesen meghökkentő példák sem a japánok – nem egyszer öntudatlan – istenkeresésére és istenélményére.

Tavaly az egyik női szerzet tokiói anyaházában tartottam nyolc napos lelkigyakorlatot. Nagyon megtetszett a nővérek újszerű kápolnája. Kisebb templomnak is beillett volna. Igazán eredeti elgondolás. Az ívek, a színek, a megvilágítás, az oszlopok összhangja megnyugtató. Nem volt ebben a kápolnában semmi a megszokottból, a sablonosból. S ugyanakkor kiegyensúlyozott légkört áraszt magából. Az oltár, valamint a mögötte magasodó nagy kereszt is imádságra, elmélyülésre serkent.

A nővérektől megtudtam aztán, hogy az építészmérnök, aki az egészet tervezte, nem is keresztény. Mikor meghallotta, miről is van szó, első dolga volt elolvasni az egész Szentírást! Úgy vélte, szent gondolatokkal, tiszta érzelmekkel kell töltekeznie annak, aki Istennek akar házat építeni. Az oltár modelljét pedig előre megcsinálta kicsiben, s egy egész éven át maga előtt tartotta, nézve, szemlélve, próbálgatva a hatást. Az oltárnak különösen is jónak kell lenni – okoskodott magában –, hiszen a nővérek állandóan ezt látják majd, ha a kápolnában imádkoznak.

Egy apáca nagyon szeretett festeni. Bár már hatvan éves volt, rászánta magát mégis a tanulásra. Tovább akarta magát képezni a festészet titkaiban. Egy öreg festőművészhez szegődött be. A mester feleségének unszolására elvitte néhány jobban sikerült festményét tanítójához. Az mosolyogva forgatta az ügyes képeket, majd hirtelen ezt mondta neki. „Én bizony, kedves nővér, az ilyen képeket rendesen a papírkosárba szoktam dobni!" Majd látva a nővér meghökkent ábrázatát, barátságosan megmagyarázta neki, miért. „Látja, nővér, én úgy hallottam, hogy maga Istennek szentelte életét. Nos, ha fest és rajzol, csinálja mindig úgy, mintha a jó Istent látná maga előtt. Ezek a rajzok csakugyan nagyszerűen sikerültek, ha csak a technikai kivitelezést tekintjük. Csakhogy nem érződik ki belőlük, hogy egy Istennek szentelt személy festette. Vagyis hiányzik belőlük a művész istenközelsége. Próbáljon meg így festeni a jövőben!"

Máskor pedig, midőn a tanítványok őszinte dicsérettel adóztak a mester művészi képecskéinek, az gyermekded egyszerűséggel bólintott: „Szépek, no, persze hogy szépek. De elárulom, hogy én festés közben mindig arra gondolok: én csupán a jó Istennek segítek egy kicsit. Ha ennek tudatában festegetek, általában jól sikerülnek a képeim. De ha elfelejtem, akkor érzem: valami lényeges hiányzik belőlük."

Az öreg festő nem volt keresztény. De az Úr Jézus, ha találkoztak volna, bizonnyal megdicsérte volna, mondván: „Barátom, nem vagy már messze az Isten országától..."

8. A japánok nem sokat emlegetik az Istent. A keresztények sem. Itt nem igen értenék az olyan szólásokat és köszöntéseket, mint pl.: „Isten hozta, Isten áldja meg, Isten vele!" stb. Nálunk ezek már meggyökeresedett keresztény kifejezések. Japánban könnyebb Jézusban, Jézuson keresztül megtalálni az Istent. Egy japán szerzetesnővér írta nekem egyik levelében: „Majd ha sikerülni fog a misszionáriusoknak megmutatni Jézusban az Istent, akkor a japánok is befogadják Őt."

Isten még mindig nagyon személytelen valaki a természethez szokott, a természetben gondolkozó, a természetet minden más fölé helyező japánoknak. Mégis sokszor az a gyanúm, mintha látszólag személytelen istenképük nagyon is megtévesztő volna. Mi gyakran a Szentlélekre gondolunk, miközben a japán a természetet megelevenítve fejezi ki vallásos élményét. Isten ereje, bölcsessége, az éltető, mindent átjáró, mindenütt jelenvaló, láthatatlan, mégis mindenben tapintható Titokzatosság: mintha sok esetben ez rejtőznék a japánok személytelen, a természet képeibe burkolt istenfogalma mögött. S nem utolsó sorban a teremtésben, a dolgokon eláradó rend, harmónia, béke; a mindenségen elömlő szépség, a virágokon, a tengeren, a csillagos égen: íme a közös alapélmény. Az egyházatyák, főleg a görögök, ösztönösen a Szentlélekre vezetnék vissza mindezt...

9. Az északai katolikus egyetem volt rektorának egy nemrég megjelent cikkére kell gondolnom. Ebben azt fejtegeti gyakorlati példákkal illusztrálva, hogy a vallás a japánoknak csak akkor mond valamit, ha a szépség teológiájába öltözve lép eléjük. Számukra a szép és az isteni, következésképpen az üdvösség, elválaszthatatlan fogalmak. Sok művelt japánnak csak egy vallása van: a szépség megélt imádása. A Nobel-díjas Kawabata Jaszunari ennek a szépségkeresésnek, szépségimádásnak, szépségvallásnak a legbeszédesebb kifejezője. Az irodalom embereinek, főleg klasszikus képviselőinek szinte csak a szépség imponál.

A bökkenő ott van, hogy az ilyen szépségkultusz – akárcsak a „zen" is – az írók, a szépségimádók által megjelenített formájában még nem imádság, semmiképpen sem istenhit. Sőt alkalmazni lehet erre a magatartásra is Rainer Maria Rilke megjegyzését: a szép a rettenetesnek, a kétségbeesésnek az előíze. Japánban igen gyakran azonos a nihilizmussal. Kevés országban követ el annyi nagy, neves író öngyilkosságot, mint éppen Japánban. Kawabata megint jó példa erre a paradoxonra. Alig vette át a Nobel-díjat, saját kezével vetett véget életének.

A szépet tehát előbb meg kellene szelídíteni, meg kellene keresztelni. Nem annyira a csinált, a mesterséges szépre kell most gondolnunk; erre a japán nagyon kényes. Az elénk tárulló, a létező, a mindig ott levő, csak újra meg újra fölfedezendő szépségről van szó: a virágokban, a tengeren, a természetben, a fény és árnyék játékos váltakozásában, a mindennapi eseményekben, az elmúlásban.

A kereszténység feladata volna fölfedezni, hitelesen értelmezni azt a szépséget, amely a dicsőség előrevetett megcsillanása, a föltámadás játékos előfutára az üdvösséget váró, vajúdó teremtésben.

10. Talán még a legjellegzetesebb japán vallási aktus a hála megnyilvánulása. Nehéz volna szavakba ölteni, mit is értünk „kansa"-n. De nem is fontos. Csak érezzük, tudjuk, legyünk róla meggyőződve: van Valami (vagy Valaki), kell lenni Valaminek, Ami (vagy Aki) öntudatlanul is, akaratlanul is „könnyeket csal a szemünkbe" (Sajgjó középkori bonc-költő). A Titokzatosnak, a nálunknál sokkal Nagyobbnak tapasztalati megsejtése, megélése ez, amit hálánk kifejezésével vallunk meg. A hálától pedig már csak egy lépés az Áldás és Adomány kútfejéig, Istenig. Mégis éppen ez az egy lépés a legnehezebb, ezen a keskeny, rövid hídon való átlibbenés a legmerészebb lépés sokak számára!

Talán éppen a természettel való érzelmi, tapasztalati egyesülés: a szépség élvezése és értékelése, valamint a hálaélmény az egyik oka a japánok imádságra, szemlélődésre való hajlamának. A csend, a szemlélődő elmélyedés nagy népszerűségnek örvend a japán keresztények között. A férfiak persze kevésbé mutatnak rá hajlandóságot, mint a nők, vagy ha igen, akkor az élen járnak benne (zen, lelkigyakorlatok).

Egy szemlélődő szerzetesnővér gyermekded öntudattal, szinte büszke magabiztossággal írta nekem egyik levelében: „A szemlélődő ima mozgatja igazán a világot! Addig, míg mi imádkozunk, mozog a föld!" Így valahogy fejezte ki magát. Ez a nővér aligha olvasta Teilhard-nak az imádságról írt szavait, aki szerint az imádság az univerzumot mozgató energiák leghatalmasabbika...

11. Egyszer egy családias kiránduláson vettem részt, az északai öbölben fekvő Awadzsi szigetre. Egy sereg gyerek is jött velünk, a szülők magukkal hozták csemetéiket is. A felnőttek csakhamar belefeledkeztek a tere-ferébe, csak úgy félszemmel pillantgattak itt-ott a természet pazar szépségeire. Az egyik elemista kislány odaszegődött mellém: „Jaj de szép ez a virág! Ugye Páter, ezt is a jó Isten teremtette? Tessék csak nézni a tengert: ugye milyen nagyszerű! A tengert is a jó Isten csinálta, ugye?"

„Hát te hol tanultad ezeket?" — ámultam el a gyerek boldog örvendezésén. „Anyukával minden este olvassuk a Szentírást. Ő tanít meg ezekre a dolgokra — felelte naív ártatlansággal. Egy kis idő múlva megint elkezd csacsogni: „A múltkor a jó Istennel álmodtam. A jó Isten eljött hozzám!" „Na és te mit csináltál akkor?" „Játszottunk egymással! Nagyon érdekes volt."

Mindezt úgy mondta ez az alig hét éves kislány, mint a világ legtermészetesebb dolgát. Szerencsés gyerek — gondoltam magamban —, akinek ilyen remek édesanyja és ilyen álmai vannak!

A gyerekek látják az Istent. Egy óvodás kisgyerek csodálkozva mondja az óvodás nővérnek: „Nővér, olyan boldognak érzem magam, ha a jó Istenre gondolok!" Mintha azt akarta volna kérdezni a nővértől, mi lehet az oka, hogy annyira tetszik neki a jó Istenről szóló történet? Ilyenkor egészen megnyugszik.

Természetesen nem mindenki van ennyire jóviszonyban az Istennel. Mikor a fentebbi esetet megemlítettem egy esti teológiai tanfolyamon, az egyik japán szerzetesnővér félig tréfásan, félig bánatosan megjegyezte: „Lám, az a kislány játszani tud a jó Istennel. Én meg folyton hadilábon állok Vele!" A férfiak jórésze szintén csak hadakozni tud Istennel. Japánban is, másutt is. Ez viszont nem az Isten hibája.

12. De az Evangélium Japánban is érvényes: Isten egy, és Ő a Teremtő, aki egyúttal a mi Atyánk. Jézus Krisztus a hozzá vezető legbiztosabb út. A japán vallási élet egyik legbiztatóbb jele éppen az, hogy Jézus általában „népszerű". Őt tisztelik. Neki nincsenek ellenségei a felkelő nap országában. A nemkeresztények is elismeréssel szólnak Róla.

Aki pedig Jézust látja, már láthatatlanul látja az Atyát is, anélkül, hogy különösebben tudatában lenne. A misszió egyik legsürgetőbb feladata ezek szerint talán éppen ez lenne: felragyogtatni az Atya dicsőségének ismeretét Krisztus arcán, Krisztus életében a japán nép előtt.

Dosztojevszkij egyik művében (Az idióta) egy fiatal munkásanya boldogan újságolja az éppen arra menő nemesembernek: „Gyermekem ma nevetett rám először!" És nyomban hozzáteszi: „Most értettem meg először, mennyire örülhet a jó Isten is, ha mi emberek bizalommal imádkozunk hozzá!"

Az ember rámosolyog Istenre: íme a hit ébredése. Sajnos, a legtöbb mai ember csak vegetatív életet él vallási szempontból. Az igazi hivő olyan, mint a kisgyerek, aki felismeri apját-anyját, rájuk nevet. Még nem tudja okát adni ennek a fölfedezésnek; nem tudja megnevezni ezeket a közeli lényeket, de már hozzájuk tartozónak érzi magát, senki mással nem téveszti őket össze. Ezt az élményt fejezné ki a japán „kansa", „hála" fogalma?!

Sajnos, a legtöbben megrekednek a kisgyerek öntudatlan, (még) személytelen mosolyánál. Az érett keresztény ember istenhitét az immár tudatos, átélt, személyes hálaérzet és kötelességtudat, az Isten iránti elkötelezett szeretet fűti és sarkallja. Az ilyen ember tudja, hiszi, hogy a természetben, az eseményekben végeredményben az Atya mosolyog felénk. Főleg azonban Krisztus, Jézus anyja, Mária és a szentek tükrözik legtisztábban az Atya mosolyát.

13. Még kevesen, nagyon kevesen vannak ebben a szigetországban, akik boldog, öntudatos mosollyal tudják és akarják viszonozni Isten ránk nevetését. Ez lenne tehát az Egyház legmagasztosabb feladata: megtanítani ezt a szépségszerető, a hálát nagyra becsülő népet az első mosolyra a személyes Isten felé; arra, hogy majd viszonozni tudja egy személyes, igenlő mosollyal a személyes Isten szeretetét.

Mint láttuk, keleten s főleg Japánban az istenfogalom meglehetősen gyenge és homályos értelmű még. Elmosódott arc, nehéz vonásait felismerni. Mint egy régmúlt emlék, amit csak kínnal sikerül felidézni. Egy elfelejtett élmény, amely egyéb eseményekkel fonódik össze, s nem könnyű azokból kihámozni.

Isten is annyira egybeolvad keleten a mindenséggel, az emberi képzelet és érzelmek szubjektív képeivel, hogy szinte megfoghatatlanul személytelen valamivé foszlik szét kutató elménkben.

14. Van azonban keletnek is egy ősrégi fogalma, amely talán egyszer ki fogja emelni Istent eddigi bizonytalan, személytelen mivoltából, s ugyanakkor tökéletesen megfelel a keleti ember igényeinek és intuitív tapasztalatának. Ez a fogalom a kínaiak „Tao"-ja (szószerint „Út"). A Tao-nak is van annyiféle árnyalati jelentése, mint a mi istenfogalmunknak, legalább is bölcseleti síkon. Igaz, személyes jellege eddigi használatában még meglehetősen bizonytalan, viszont nem is volna olyan lehetetlen feladat ezt az ősrégi fogalmat keresztény tartalommal és értelemmel megtölteni.

Én meg vagyok róla győződve, hogy keleten még talán a Tao lenne a legalkalmasabb Isten megjelölésére. Jellemző pl., hogy dr. J. Wu népszerű kínai Újszövetsége „Tao"-val fordítja Szent János evangéliumának Logoszát: „Kezdetben volt a Tao, a Tao az Istennél volt, Isten maga volt a Tao..."

Ha ez jogos és helyes, akkor meglenne egy szolid és járható „Út" Jézus Krisztuson át a Szentírás, az Atyák Istenéhez.

Chilla Raymond (Montreal)

ÖKUMENIKUS IMAÓRÁN

(Református templomban)

Jelentős esemény helyi magyar közösségünk életében a mai találkozó. A politikai és felekezeti huzavonáknál mélyebb az a szint, amelyen most találkozunk. Ott, ahol az Isten beleáll az életünkbe, és a kegyelem a felismert igazság erejével mozgósítja és forradalmasítja egész valónkat. Akár a protestáns egyházak, akár a római katolikus egyház vagy az ortodox egyház hagyományain és tanrendszerén keresztül horgonyzódtunk bele Jézus Krisztusba: az ő élete és Szentlelke az, ami bennünket egységbe fog, az örök Atya fiaivá, Jézus és egymás testvéreivé tesz.

Ma együtt éljük át és együtt ünnepeljük Istenünk irgalmát, amely valamennyiünket Krisztus Egyházának, Titokzatos Testének tagjaivá tett. A keresztségben valamennyien a szentháromságos egy Isten életében részesültünk, Jézus hasonlóságára teremttettünk újjá, és a Szentlélek vett bennünk lakást, hogy vezessen minket az egyre teljesebb krisztusi nagykorúság felé.

Ez a bennünk rejlő dinamika, isteni önkifejtő erő az, amely egyre nagyobb Krisztus hasonlóságra sürget, és fájdalmasnak találja a hitbeli különbségeket. Mert Jézus Krisztus, az élő Isten képemása egy; és Szentlelke nem értelmezi különféleképpen a hitet. Más szóval: Isten adta feladatunk a hitbeli egység keresése. Ez az isteni szó kötelez rá: „... egyek legyenek; amint te, Atyám, bennem vagy és én benned, úgy legyenek ők is bennünk, hogy így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem" (Jn 17,21).

1. Most a hitbeli egység keresésének a módjáról szeretnék pár szót mondani az imént hallott szent szövegek, főképpen az evangélium alapján (1Jn 3, 1-5; Mt 18,1-4). Isteni élő szó, teremtő ige mindegyik. A hitbeli egység keresésének terén mire hívnak ma, itt, X-városi krisztushivő magyarokat? Milyen keresztutat kell megjárnunk — közösségileg is —, hogy a kívánatos, az óhajtott egység valósággá lehessen?

Óriási, megdöbbentő kérdések. Meghaladják válaszadó, problémaoldó képességeinket. De lehet-e ez másképpen? Isten szava nem édeskés szirup, hanem vesét-szívet vizsgáló és kinyilvánító hatalom, jót-rosszat szétválasztó kétélű kard. Minket magunkat von kérdőre, egyénileg is és egyháziakat is: római katolikus egyház, anglikán egyház, pravoszláv egyház, „egyesült egyház" és ti mind! mennyire vagytok evangéliumiak, mennyire vagytok Krisztus Egyháza?

Ha az a válaszotok, hogy Krisztus igaz, de bűnös egyháza vagyok; Krisztus igazhitű, de hitét gyakorlatban hűtlenül eláruló közössége vagyok, — az igaz hit kívánja meg és követeli a krisztusi erkölcsökre térést. És ha mind azt válaszoljátok: „igazhitű vagyok", hitvallásaitok különbözősége nem azt mutatja-e, hogy hitetek maga vagy legalább is hitetek megértése reformra szorul, és azon kell lennetek, hogy a hit egységét kiesdjétek?

Amit hitünkben igaznak tartunk és becsületes önvizsgálat után is Istentől kapott fénynek ítélünk: meg nem tagadhatjuk és el nem árulhatjuk. Krisztushoz való hűségünket tagadnánk meg, ha szavait és tanítását áruba bocsátva alkudoznánk. De el kell jutnunk, Isten kegyelmével, a Krisztussal eljegyzettségnek addig az őszinte mélységéig, hogy különbségeink egyedül a Krisztus iránti szeretetből és hűségből származzanak. Akkor a másik őszinte, mély hite csak tiszteletet, nagyrabecsülést, csodálatot és szeretetet válthat ki, és ezt a felfedezést hozza: egyek vagyunk Krisztus szeretetében; tanulhatunk egymástól, és talán a nézőpontjaink közti távolságot is rövidíthetjük.

A hitegység keresésének módjára vet egy pár nem várt fénysugarat a mai evangélium.

2. Itt az idő, és most ebben az órában van itt, mikor mi, Jézus tanítványai, a Mester elé járulunk, és kérdezzük tőle: „Ki a legnagyobb a mennyek országában?" Mik azok a lelki kincsek és értékek, amelyek nem hiányozhatnak belőlünk, ha azt akarjuk, hogy egyházunk Krisztus igaz Egyháza legyen? Mi az a magatartás, amely Krisztus igaz Egyházának valódi tagjait jellemzi?

A tanítványok kérdése nem elméleti. Istenkeresésből fakad. Azt keresik, hogyan élhetnek Isten szándékai szerint, hogyan állhatnak a megváltás tervének valósítói közé — az átlagvallásosságot meghaladó fokban.

Jézus válasza meglepő, titokzatos: szinte kihúzza lábuk alól a talajt. Készek imára, böjtre, munkára, harcra, hódító erőfeszítésre, — és Jézus egy gyermeket állít eléjük példának! Mit jelentsen ez? hogyan értsék? Nagyok, kiválók akarnak lenni, és legyenek kicsinyek? Eddigi jóindulatuk, Isten felé való törtetésük mind hamis vágányon futott? Jézus rádöbbenti tanítványait, hogy az Isten országának értékei — elsősorban maga az Isten — nem szerezhetők meg és nem

birtokolhatók teljesítmények módjára. Isten javai, és elsősorban maga az Isten, nem érhetők el más módon, mint a hitben: az isteni hívásra válaszolva, magunkat kiszolgáltatva neki. Minden más kiindulópont téves. A hit annak bízó elfogadása, hogy Isten szereti az embert. Ez a magatartás jellemzi a gyermeket szülei iránt, ez Jézust Atyja iránt, ez a krisztusi embert Istenhez való viszonyában.

A hit magatartását senki nem adhatja önmagának. Csak befogadjuk, mint gyermek a szülői szeretetet és gondoskodást, élelmet, ruhát, otthont, nyelvet, anyagi és szellemi értékeket, mindent, de mindent. A gyermeki állapot lényege a tiszta feltárulkozás az élet hívása felé. Ilyen legyen a tanítvány magatartása Isten iránt. Amint a gyermek szomjas a testi-lelki fejlődésre, úgy kell közösen szomjaznunk az Isten országának térhódítását magunkban és környezetünkben. A bennünk működő Lélek indít és sürget erre.

Jézus maga mutat példát erre a gyermeki magatartásra: „Semmit sem cselekszem magamtól, hanem azt mondom, amire Atyám tanított" (Jn 8,28). Amikor tanítványai egységéért imádkozik, arra a bensőséges egységre hivatkozik, ami közte és Atyja közt fennáll: „egyek legyenek, mint mi" (Jn 17,11). A gyermek rezdül így együtt a családdal; a lelkileg egészségesen fejlődő gyermek akar ilyen bátran és lelkesen olyanná lenni, mint szülei.

Számunkra is ez a közös kiindulópont: olyanná lenni, mint Krisztus, aki a gyermekségre és fiúságra példát adott nekünk. Az apostoli közösséget és az Egyházat is arra szánta, hogy ezt az Atya felé tárulkozó, az Atya és egymás szeretetében növekvő lelkületet, ennek továbbadását és fennmaradását biztosítsa. Az az Isten fia, akiben Isten lelke működik (Róm 8,14), és Istent Atyjának, az embereket testvéreinek fogadja el.

Ki a legnagyobb, ki a legigazabb? Akiben Krisztus fiúi magatartása legelevenebben él.

3. A felismerést és a belátást kövesse a gyakorlati magatartás. Most ezzel kell foglalkoznunk. Nemcsak a gyermeket középre állító krisztusi tett, hanem az annak értelmét teljessé tevő szó is megdöbbentő és titokzatos. „Ha meg nem változtok, és nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába." Értékrendszerük gyökeres megváltoztatására szólítja ma Jézus valamennyi tanítványát. A gyermekség lelkülete nem csak eszmény: kelléke istenes életünknek.

Jézus, mikor a gyermekre mutatva azt mondta: „ha csak nem lesztek olyanok, mint a gyermekek", ezt az arám szót használta: talya. Ez pedig úgy is fordítható, mint gyermek, és úgy is, mint szolga; mintha egy magyar ember azt mondaná fiának: édes kis cselédem, kis szógám. A gyermekre mutató jézusi tettnek és szónak ez a másik értelme: szolgálat, engedelmesség.

Ha egy gyermeket szülei olyan szolgálatra kérnek, amelyet az felnőtt-szerepnek és teljesítménynek érez, készségesen és büszkén segít. Jézuson keresztül ma az Atya szólít minket ilyen közösségteremtő szolgálatra, az igazságban és szeretetben való növekedésre, új kiindulópontok és új alapok lefekte-

tésére. Mi ez az új kiindulópont, mi ez az új alapvetés? Jézus gyermeki, befogadó, Atyjára beállított lelkülete és az Atya szándékaitól függő engedelmes szolgálata.

a) Ha ebben találkozunk és egyek vagyunk, megtaláljuk a választ és megoldást arra a kísértésre, amely manapság sokakat megkörnyékez: „Ne törődjünk az egyházakkal; fogadjuk el, ami mindben közös." Ez az evangélium felhigítására vezetne, és az isteni bölcsességnek az emberi bölcsesség szintjére való kilúgozása volna. Ennél becsületesebb eljárás az, ha szeretetben vállaljuk az isteninek felismert igazságok követését, az igazságkeresés kínját és bizonytalanságérzését. A hitközöny és az Egyház iránti közöny nem megoldás: az Egyház az evangéliumhoz tartozik. De nem öncél; szerepe: az evangélium szolgálata. Ebben az irányban kell változnunk.

b) A gyermekség és szolgálat lelkülete fölvértez egy másik kísértés ellen is: ez pedig a megszokott igazságban való megmerevedés, az én igazságom és a mi igazságunk egyoldalú hangsúlyozása.

Közismert tény, hogy a gyermek könnyen tanul nyelveket. Nyelvtanárok és lélekbúvárok összeültek, hogy a tényre magyarázatot leljenek. Azt találták, hogy a gyermeknek még nem alakult ki az énje; nem gátolja abban, hogy elfogulatlanul befogadjon új gondolatokat; issza magába a benyomásokat, mint szivacs a vizet. Később már saját tartása van, és csak azt fogadja be könnyen, ami énje kialakult szerkezetét nem fenyegeti fölborulással: védi az énjét, védi önmagát.

A gyermek lehet büszke, lehet naívan magabiztos; de nem gőgös: könnyen rávezethető más szempont elfogadására. Hajlandó probléma nélkül elfogadni korlátait, és kész kinőni belőlük. Isten szándékai, Istennek Jézus Krisztusban megnyilatkozó Bölcsessége irányában kell nekünk is ilyen elfogulatlan, változni és javítani kész lelkületre szert tennünk. Ne féltsük se egyéni énünket, se közösségi mivoltunkat, „identitásunkat." Merjünk változtatni... az istenibb felé. Ebben az irányban kell változnunk.

c) „Jaj, de az érdekek!... Mi lesz a fennálló keretekkel? Mi lesz, ha a másik csoport előnybe kerül? ha náluk lesz a tekintély, a pénzügyi és hatalmi túlsúly? és nálunk csak az evangéliumi szellem ... Nem szorítanak-e majd háttérbe, és nem vesznek-e semmibe?" — De nem ezt tették-e Jézus Krisztussal? Az ő sorsában osztozni lehet kényelmetlen, de nem végleges tragédia. Ő nem kereste a szenvedést, de mikor Atyja ezt tűzte ki feladatul eléje, vállalta, és nem menekült a könnyebbe. Az ő példája mutatja, milyen irányban kell változnunk.

4. Végül még azt szeretném összefoglalásképpen megemlíteni a gyermekségről, hogy a gyermek mindent kap. Nem a maga okosságában bízik, hanem szülei szeretetére és bölcsességére támaszkodik. Szegény, és mégis mindene megvan. Nem arra alapozódik egzisztenciája, mit tud, mihez ért, mire képes, hanem szülei szeretetére: arra, mit kap. Ez ad neki biztonságot, tartást, értéktudatot: fontos vagyok a szüleim szemében; válasz akarok lenni arra a várakozásra, amit szüleim hozzám fűznek. — Ez Jézus magatartása Atyja iránt. Ez a

magatartás szabja meg velünk való viszonyát, testvériségét és életegységét.

A gyermekség lelkületét félreérti, aki felelősség elől való menekülést, gyerekes könnyenhivést, önállótlanságot, éretlenséget lát benne, és nem krisztusi nagykorúságot. Jézus a gyermeki lelkület és a szolgálat példája; róla olvashatók le hiteles jellegzetességei. Az ő magatartásának kell jellemeznie Atyánkkal való viszonyunkat; ennek kell megszabnia egyházaink egymáshoz való viszonyát is, és a mi egymással való érintkezésünket. Ebben az irányban kell változnunk.

Befejezésül még egy fontos gondolatra szeretnék emlékeztetni. A megtérés Isten kegyelme; csoda az erkölcsi rendben, isteni megváltó tett. Ezt kérjük most itt Istentől. Fogadja hozzá térő készségünket; töltse meg tartalommal: a gyermekség és szolgálat lelkületével; az igazság, a szeretet, az egység akarásával, hogy valamennyien egyek legyünk a Jézus Krisztushoz való hasonlóságban. Hasonlítsunk hozzá Isten országának, az Atya akaratának szenvedélyes szeretetében; az érdek, a gőg, a félelem, a Gonosz hatalmából való szabadulás keresésében és szolgálatban. Csak így lehetnek az egyházak, csak így lehetünk mi az Üdvösség jelei és valósulásának eszközei.

Jézus szavára: „Ha meg nem változtok, és nem lesztek olyanok, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába", válaszunk ez: Add, Urunk, hogy hasonlók legyünk hozzád.

Farkasfalvy Dénes (Dallas)

A BREVIÁRIUM HIMNUSZAI MAGYAR FORDÍTÁSBAN

I. Bevezetés

Évtizedek múlva, amikor majd a Második Vatikáni Zsinat által kezdeményezett liturgikus reformokról már valóban múlt időben gondolkozunk, ítélünk és írunk, azt hiszem: az új római breviárium több elismerésben, mint elmarasztalásban fog részesülni. Sőt talán színjelesre vizsgázik a himnuszgyűjteménye, amelynek gazdag és változatos szépsége, teológiai és történeti tudást és szépérzéket egyaránt eláruló válogatása minden hasonló korábbi törekvést messze felülmúl. E siker elsősorban két személy érdeme. A végső válogatás és a himnuszok rendje az olasz P. Anselmo Lentini neve alatt jelent meg (Hymni instaurandi Breviarii Romani, Città del Vaticano, 1968). Tudományos alapjait azonban egy m a g y a r szerző, Szövérffy József munkája adta meg, akinek két kötetes műve a modern himnuszkutatás valóságos enciklopédiája: Die Annalen der lateinischen Hymnendichtung, Berlin, I (1964), II (1965). Elsősorban Szövérffy érdeme, hogy a breviárium himnuszainak válogatásakor a latin himnuszköltészet több mint ezer éves, rendkívül szerteágazó anyagához sikerült hozzáférni, éspedig megbízható szövegkritikai adatok alapján.

E rövid cikk keretein belül a breviárium himnuszaiból szeretnénk bemutatni egy olyan válogatást, amely az első ókori keresztény himnuszok szerzőjétől, Szent Ambrustól egészen a középkor utolsó századainak költészetéig nyomon kíséri őket. A szemelvények kiválasztásában több szempont érvényesült. A különböző korok változatos stílusa mellett igyekeztünk nemcsak a legjellemzőbbet, de a legszebbet, legsikerültebbet kiválogatni. A különböző himnuszok más és más módon teszik próbára mind a mai magyar nyelv, mind a fordító lehetőségeit. Mint annak idején a Zsoltároskönyvben, ezúttal is igyekeztünk modern nyelvű fordításokat teremteni, amelyek azonban érzékenyen tükrözik az eredeti szöveg teológiai, költői és imádságos mondanivalóját. Szövegeinkben mindenütt a breviáriumot követtük, ott is, ahol az tudatosan eltér a kéziratos forrásoktól. Ezzel magunkévá tettük Lentini atya felfogását, aki az egyes versszakok kihagyását és a szükséges apró változtatásokat teológiai vagy pasztorális szempontból javasolta. A kompletórium himnuszának esetében ezt a kérdést gyakorlati példával szemléltetjük: Szövérffy József könyvbírálatában roszszallotta Lentini eljárását, mi a két fordítás közlésével az olvasóra bízzuk a döntést.

Fordításaink általában követik az eredeti versformát, beleértve a rímes versszakokat és azok szabályos vagy szabálytalan rímképleteit. Az olvasónak azonban tudatában kell lennie, hogy az eredeti költemények közül nem egy néha meg-megdöccen, tehát formailag nem tökéletes. Ez azonban legtöbbször nem a szerző „ügyetlensége" miatt történik, hanem mert tudatosan beiktat egy-egy szentírási idézetet vagy teológiai kifejezést, amely nem egészen simul bele a kötött versformába. Mi is hasonló gonddal ügyeltünk a biblikus és hittani szókészlet követelményeire, és a versformát ezért néha szabadabban kezeltük. Egyes esetekben viszont (főképp a késő középkori himnuszköltészet egyes szemelvényeiben) a forma fontossága a tartalommal szemben megnő: a sodró ritmus vagy a gazdag rímek elengedhetetlenek, míg a tartalom szubjektív jellege és a mondanivaló kissé bőbeszédű ismétlése mutatja, hogy nem a tartalom magvassága, hanem az érzelmek kifejezése a legfontosabb. Ilyenkor, ha kellett, inkább a szöveg értelmét illetően, nem pedig a formai hűség tekintetében engedtünk magunknak több szabadságot. A műfordítás természetesen mindig valamilyen értelemben megalkuvással jár. A fordításnál az volt a célunk, hogy a különböző szempontok egyensúlyban maradjanak, és így mind a költemény egésze, mind a legfontosabb tartalmi részletek szempontjából hűséges fordítást és az eredeti költeményt szépségben is megközelítő jó verset alkossunk.

A himnuszok a breviáriumban mindig az imaórák bevezetését alkotják. Ihletet, hangulatot, imádságos lelkületet kell, hogy inspiráljanak. Ezt teszik vagy úgy, hogy egy napszak jelképes lelki értelmét, vagy hogy egy ünnep titkának témáit idézik fel. Ritkán magyaráznak, inkább képszerűen jelzik egy teológiai téma értelmét, vagy egy-egy lelki magatartást fejeznek ki anélkül, hogy akár dogmatikai fejtegetésbe, akár buzdító beszédbe bonyolódnának. Ugyanakkor tömörségükben nagyon sok teológiai gondolatot, hitigazságot vagy üdvtörténeti

eseményt sűrítenek össze. Ez a tény egy-egy sort vagy versszakot nem egyszer homályossá tehet, de mindenképpen teológiai pontosságú fordítást kíván.

Az eredeti himnuszok majdnem kivétel nélkül éneklésre, tehát dallam mellé szövegként készültek. Legtöbbjükhöz egy-egy régi gregorián dallam – vagy akár több is – található a régi himnuszos könyvekben. Téves volna azonban mindenképpen arra törekedni, hogy a magyar műfordítást ezekhez a dallamokhoz szabjuk. Nem egy gregorián dallam magyar nyelven – mai ízlésünk szerint – aligha énekelhető. Ugyanakkor a magyar és külföldi egyházi énektárak bővelkednek olyan dallamokban, amelyek modern nyelvű és formahű himnuszfordításokhoz könnyen alkalmazhatók. Egyes esetekben talán régi népi dallamok használata vagy új modern dallam komponálása lehetne a legjobb megoldás, amennyiben egy himnuszt valóban énekelni akarunk. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy a breviárium nagy részét gyakorlatilag legtöbbször magánimádságra vagy legfeljebb közös recitálásra használjuk, és így a dallamok fontossága sokszor nagyon is másodlagos. Ezért óvakodtunk attól, hogy a fordítások legfőbb kritériumának az énekelhetőséget tegyük meg.

A szemelvényekhez rövid bevezetést fűztünk, jelezve így az egyes himnuszok korára és a liturgiában betöltött szerepére vonatkozó adatokat. Egyúttal rámutattunk az egyes költemények tartalmi vagy stílusbeli jellegzetességeire és esetenként a fordításban felmerült problémákra.

II. Szemelvények

1) Szent Ambrus három himnusza

a) Reggeli himnusz Krisztushoz, igazi Napunkhoz

Ambrus korában még a pogány napkultusz valóságos veszélyt jelentett a kereszténység számára. Az első versszakok azt domborítják ki, hogy a mi igazi fényforrásunk Krisztus. A 6. versszakban merész átmenetet találunk Krisztus mint „külső" és mint „belső" fény között. Ő a mi ételünk, a beléje vetett hit „józan mámort" okoz, amikor tetterős, lelkes, örömtől sugárzó, de egyben erkölcsileg fegyelmezett életre ihlet. A „józan mámor" képe sztoikus eredetű, de igazában Ambrus költői egyéniségének is nagyszerű kifejezője.

Az utolsó versszak eredetiben meglehetősen homályos, vagy talán túlságosan tömör: az Atya és Fiú teljes egységét és egyenlőségét, egymásban való létét fejezi ki. Ez a himnusz az új breviáriumban az első és harmadik hétfő laudeseiben szerepel. (A szakaszok oszlopban, tehát függőleges irányban olvasandók.)

Ó fény visszfénye, az Atya
dicsőségének sugara,
fényből patakzó fénysugár,
napfényt derítő napvilág!

Igaz Nap, örök fényedet
ragyogtasd tündökölve ránk,
derítsd érzékeink fölé
a Lélek tiszta sugarát.

S most esdve kérjük az Atyát,
örök dicsőség Istenét,
erő és kegyelem Urát,
hogy mossa le a bűn sarát.

Öntsön szivünkbe tetterőt,
a Gonosz fogát verje ki!
Emeljen fel, ha elbukunk,
legyen kegyelme támaszunk.

Vezesse elménk: tiszta test
vezére, őre Ő legyen.
A hit lobogjon, mint a láng,
ne mérgezhesse csalfaság.

Legyen hát Krisztus ételünk
és italunk a hit legyen,
igyuk magunkba boldogan
a Lélek józan mámorát.

Örömben teljék így a nap:
szemérmünk, mint a pirkadat,
mint déli napfény a hitünk
s ne érje lelkünk alkonyat.

Már száll a hajnal sebesen,
már teljességgel megjelen:
Atyában teljes egy Fia,
Igében Atyja teljesen. Ámen.

b) Karácsonyi himnusz

Ez a legrégibb karácsonyi énekünk. Az első versszak maga kis műremek, bár teológiája mai fül számára szokatlan. A 4. sor („talis decet partus Deum") nem azt mondja, hogy Isten csak szűzi születésben testesülhetett volna meg, hanem hogy a szűzi születés valóban illik a megtestesülés misztériumához: ez az új élet nem két ember egymást kiegészítő szeretet-adásából fakad, hanem Isten szuverén kezdeményezésének gyümölcse. Érdekes a 4. versszak biblikus képe: a 18. zsoltárra utal, amely szerint a Nap mint óriás nagy erővel futva indul útjára. A Nap ismét Krisztust jelképezi, akit az isteni és emberi természet egysége az „óriás" erejével ruház fel. Az utolsóelőtti versszak a betlehemi jászolt eleveníti meg rendkívüli erővel. Szinte modern (vagy legalábbis szentferenci) benyomást kelt, azonban a fény és éjszaka szimbóluma végül nagyon ambrusi hangulatúvá teszi.

A breviárium advent utolsó hetében az olvasmányos óra (matutinum) himnuszaként használja.

Ó népek Megváltója, jöjj,
hadd lássuk a Szűz Gyermekét!
Egész világ, ámulva nézz:
Istenhez méltó születés.

Nem férfi magvából fogant,
de Szentlélektől titkosan:
az Úr Igéje testet öltött,
mint szűz méhben termett gyümölcs.

A Szűz várandós anya lett,
szemérme sértetlen maradt,
fénylő erényei között
Isten, mint templomban lakik.

Most hagyja el a nászszobát,
a tisztaságos palotát!
Két-természetű Óriás,
indulj utadra lelkesen!

Atyának egyenlő Fia,
végy testet: indulj győztesen,
Testünknek gyengeségeit
örök erőddel izmosítsd.

Ragyog már jászlad trónusa,
új fényt lehel az éjszaka,
s ezt el nem oltja semmi éj,
a hit táplálja sugarát.

Krisztus, legkegyesebb Király,
dicsérünk téged és Atyád,
s a Lelket, a Vigasztalót
most és örök időkön át. Ámen.

c) Húsvéti himnusz a megváltásról

Az új breviárium húsvét ünnepén az olvasmányos óra himnuszaként használja. Az utolsó két versszak nem az eredeti költemény része. Ezt a kettős doxológiát a mai liturgikus gyakorlat fűzi minden húsvéti himnuszhoz.

A himnusz a feltámadást, az azt megelőző szenvedést és a kettőnek a lélekben gyakorolt hatását, a megtérő bűnös átalakulását egységben szemléli. Akárcsak Ambrus fenti két himnusza, tele van lelkes csodálattal és ujjongással: nála a lélek „józan mámora" egyszerre örömteli lelkesedést és apostoli tettvágyat jelent.

Ez Isten napja igazán,
szent fényességben tündököl:
szentséges vér ma mosta le
a világ ocsmány bűneit.

Az elveszettnek hitet ad,
vakok szemére fényt derít,
a jobb lator bocsánata
már minden félelmet felold.

Ámulnak mind az angyalok,
hogy mit nem ér el testi kín:
a bűnös Krisztushoz simul
és örök életet talál.

Ó csodálatos titok ez:
a test bűnét tisztítja test,
lemossa a világ bűnét
és minden vétket eltöröl.

Van ennél szebb, magasztosabb?
A bűn kegyelmet esdekel,
a szeretet félelmet űz,
a halál új életre kelt!

Örökre légy, Jézus, nekünk
húsvéti boldog örömünk,
kiket kegyelmed újra szült,
győzelmeidben részesítsd.

Dicsérünk, Jézus, tégedet,
mivel legyőzted a halált,
Atyáddal és a Lélekkel
végnélküli időkön át. Ámen.

2) Jézus, a szűzek öröme

Régi hagyomány Szent Ambrusnak tulajdonítja ezt a himnuszt is, de a mai himnológusok erősen kételkednek. Valószínűbb, hogy egy V. századi himnusszal van dolgunk, amely tartalomban és formában egyaránt Ambrust utánozza. A késői ókor „rokokós" szépségeszménye bukkan elő a szűzek körtáncának bájos leírásában. A 2. versszak az Énekek a Énekét, a 3. a Jelenések könyvét idézi. A mai breviárium a szűzek zsolozsmájában vecsernyés himnusznak használja.

Jézus, ki koronája vagy
szüzeknek, téged egyedül
szűz édesanya méhe szül:
imánkat kegyesen fogadd.

Pihenve liliommezőn,
szűzek körtánca vesz körül,
szép vőlegény: fényed ragyog,
mátkáidat jutalmazod.

Amerre mégy, nyomodba lép
a szűzek zengő csapata,
utánad futnak boldogan,
édes dalokkal hangosan.

Kérő szavunk hozzád eseng,
ó adj erőt bőségesen,
lelkünk a romlás rút sebe
ne érinthesse sohasem.

Jézus, dicsőség teneked,
ki szűztől kaptad életed,
Atyádnak és a Léleknek
meg nem szünő időkön át. Ámen.

3) Vízkereszti himnusz Prudentius szövegével

Prudentius, Szent Ambrus ifjabb kortársa, keresztény tartalmú verseit „irodalom"-nak, nem templomi éneknek szánta. A liturgia mégis felhasználta egyes szövegeit a

zsolozsmában. Az itt közölt hat versszak egy hosszabb tanító költeményből vett válogatás, amit a breviárium Vízkereszt olvasmányos órájának himnuszaként használ. Az első három versszak az eredetiben is egymást követi: a bölcsek ajándékainak jelképes értelmét magyarázza; a következő három versszakkal laza egységet alkot. Az 5. versszak homályos a mai hivőnek. Az ókori teológia a „logosz szpermatikosz" (magként elhintett ige) kifejezést használta arra, hogy leírja jelenlétét a még megváltatlan, de az üdvösség reményét és ígéretét hordozó Krisztus előtti világban. A 7. versszak nem Prudentius műve, hanem Vízkeresztre komponált doxológia, amit a liturgia minden vízkereszti himnuszhoz hozzáfűz.

Látván az újszülött Fiút
a bölcsek kelet kincseit
hódolva átadják neki:
mirrhát, tömjént és aranyat.

Ismerd fel: nyíltan hirdetik
erődet és országodat;
Fiú, e hármas jel szerint
Atyádtól kaptad sorsodat!

Királynak szól a színarany,
Istent imád az illatos
tömjén: jósolja sírodat
a mirrha drága kenete.

Minden városnál, Betlehem
nagyobb vagy: néked adatott
megszülni testben a Királyt,
az égi üdvösség urát.

Jelezte már prófétaszó,
csodáival tanuskodó,
magvát elhintő örök Úr,
ki minket országába hív.

Mert övé lesznek mindenek,
a föld, a menny, a tengerek
Kelettől messzi Nyugatig,
az alvilág s a magas ég.

Áldunk, Jézus, ki magadat
a népeknek megmutatod,
Atyádat és Szentlelkedet
örökre dicsérjük veled. Ámen.

4) Sedulius himnusza Vízkeresztre

Az V. század nagy keresztény költője Sedulius. Vízkereszt vecsernyés himnuszát az ő egyik hosszabb költeményéből alkották liturgikus forrásaink. A versszakok sorrendje és válogatása már a középkori liturgiában ugyanilyen formában jelenik meg. A biblikus témák képszerűen villannak fel minden további magyarázat nélkül. Tudvalevő, hogy ősidők óta a Vízkereszt három témát kapcsolt össze: a napkeleti bölcsek imádását, Krisztus keresztségét és a kánai menyegzőt. Az első versszak a féltékeny Heródessel szemben domborítja ki Krisztus királyságának és hatalmának hármas kinyilvánítását (epiphania-ját).

Gonosz Heródes, mit remegsz,
ha Krisztus jöttét hozza hír?
Nem bántja földi trónodat,
ki koronát az égben ad!

A bölcsek jönnek, lám elöl
vezérlő csillag tündököl.
A Fényt a fényben keresik,
Istent imádják kincseik.

Az égi Báránytiszta víz
csorgó patakja fürdeti.
Bár bűntelen, lemossa mind
magára vállalt vétkeink.

Új hatalom, csodálatos:
a korsókban a víz piros!
Kitöltik, s íme, míg folyik,
szavára borrá változik.

(A breviárium doxológiája a fentivel azonos.)

5) A kompletórium himnusza

Vitatható talán az új breviárium eljárása, amikor a kompletórium hagyományos ősrégi himnuszát (VI-VI. sz.) összeötvözte egy valamivel későbbi himnusszal. A jól ismert „Te lucis ante terminum" versszaka után egy békésebb hangulatú és kevéssé ismert himnusz két versszaka következik. Szövérffy kifogásolja ezt az eljárást, és talán valóban a magyarázat rá („ne polluantur corpora" sérti a mai finomabb ízlést) nem kielégítő. Kísérletképpen közlünk két fordítást. Az első a breviárium mai szövegét követi formai hűséggel. A második a régi himnusz fordítását adja magyaros „ősi nyolcas"-ban. Ez utóbbi kísérlet nem akar rossz példát adni, mintha bármiféle magyaros átírást helyeselnénk. Mégis egyes esetekben — megfelelő fenntartásokkal — egy magyaros hangulatú ritmus és népi dallam jól szolgálhatná a himnuszfordítást. Az első sort természetesen népdalból vettük, mint a „Te lucis ante terminum" sor legtermészetesebb magyar megfelelőjét.

a) Az új breviárium kompletórium-himnusza

Kihunyni készül már a fény,
Teremtőnk, esdve kér imánk,
hogy irgalmad ne hagyjon el,
oltalmad vigyázzon reánk.

Terólad álmodjék szivünk,
érezze jelenlétedet.
Zengjük, mihelyt felkelt a fény,
mindenkor dicsőségedet.

Adj üdvösséges életet,
hozd vissza újra meleged,
a fénytelen vak éjszakát
világosságod járja át.

Add meg, mindenható Atya,
Úr Krisztus által esdeklünk,
ki Veled és a Lélekkel
egy Urunk, örök Istenünk. Ámen.

b) A régi himnusz magyaros verselésben

Esteledik már az idő,
kérve kérjük Teremtőnket,
szokott kegyessége szerint
őrizzen és óvjon minket.

Álnok álmok, éji rémek
kísértését távol tartsa,
fogja fékre ellenségünk,
hogy a testet meg a rontsa.

Add meg mindenható Atya,
Jézus Krisztus által kérünk,
ki veled s a Szentlélekkel
királyunk és erősségünk. Ámen.

6) Alkonyi himnusz a Szentháromsághoz

A hagyomány — valószínűleg tévesen — Nagy Szt. Gergely pápának tulajdonítja. Inkább a VII. sz. végén vagy a VIII. sz.-ban íródott. A vesperás hangulatát csodálatos erővel fejezi ki a három rövid versszak. Fordításunkban a hangsúlyos formát hagyjuk érvényesülni az első versszakban, hogy az eredeti szöveg kifejezéseihez közel maradjunk. A breviárium a 2. és 4. hét vasárnapján a második vesperásban használja.

Fényforrás és világosság,
ó egylényegű Háromság,
tüzével tűnik már a Nap,
áraszd a szívbe sugarad.

Téged dicsér reggel dalunk.
téged kér este is szavunk;
kérő imát, dicséretet
hadd zengünk mindenkor neked.

A Krisztust kérjük s az Atyát,
s a Lelket, aki egy velük,
hallgass meg, hármas Hatalom,
egyetlen örök Istenünk. Ámen.

7) Alkonyati himnusz a Teremtőhöz

Ismeretlen szerző műve ugyancsak a VII—VIII. sz.-ból. Megdöbbentő módon fejezi ki az emberi lét törékeny és esendő voltát. A „kaosz" veszélye ennek a kornak igazi életérzését jelenti, hiszen a népvándorlások barbár pusztításai minden értéket, a társadalom egész létét fenyegették. A breviárium vasárnap délután használja az 1. és 3. héten.

Fény alkotója, jó Urunk,
ki minden napra fényt hozol,
s az új fény első hajnalán
adtál a létnek kezdetet,

reggelt estével összefogsz,
s belőlük alkotsz egy napot:
sötét kaosz szakad le ránk,
halld meg hozzád síró imánk.

Akit a vétek földre ver,
az életet ne játssza el,
míg csak mulandón jár esze,
s béklyózza számtalan büne.

Ég ajtaját hadd verje meg,
élet jutalmát nyerje meg!
Tisztítsunk mindent, ami rossz,
kerüljük messze a gonoszt!

Könyörgünk, add meg, jó Atya,
és egylényegű szent Fia,
és Szentlélek, Vigasztalónk,
urunk örök időkön át. Ámen.

8) Két „klasszikus" himnusz a karolingi korból

A klasszikus versformák több-kevesebb sikerrel használatban maradtak egészen a középkor végéig. Az itt közölt két szapphói formában írt himnusz közkedvelt maradt a liturgiában egészen a modern korig. Mindkettő azonos doxológiával szerepel a breviáriumban, ezért ezt az utolsó versszakot csak az első himnusz végén közöljük.

a) Himnusz éjszakai zsolozsmára

Az új breviáriumban a 2. hét keddi zsolozsmájában szerepel mint a matutinum himnusza, amennyiben éjjel vagy kora hajnalban imádkozzuk.

Kelj fel és virrassz a vak éjben ébren,
mindig a zoltár szavait fontolva.
Zengjük a himnuszt az Urat dicsérve
teljes erőnkből.

Jó királyunkat közös ének áldja:
hadd legyünk méltók az egekbe jutva
ott, hol a szentek vele laknak együtt,
boldogan élni.

Add meg ezt, kérünk, örök Isten: áldott
jó Atyánk, Krisztus, s velük egybeforrott
éltető Lélek, kit a földön minden
zengve magasztal. Ámen.

b) Reggeli himnusz az Atyához

A breviárium a 2. hét vasárnapjának laudesét vezeti be evvel a himnusszal.

Íme már virrad a sötétlő éjjel,
csillogó fénnyel beköszönt a hajnal,
esdve kérleljük, egekig feszülve
mindenek Atyját.

Isteni Fölség, könyörülj mirajtunk,
bánatunk űzd el, kegyelemben válts meg!
Jó Atyánk, add meg, hogy elérjük végül
égi uralmad.

9) Három himnusz a IX. századból

a) Adventi himnusz vecsernyére

Egyik legszebb adventi himnuszunk: összekapcsolja Krisztus első eljövetelét a megtestesülésben (2. és 3. vsz.) és a második eljövetelt az utolsó ítéletkor (4—5. vsz.). Szép a 3. versszak szimbolikája, amely az est éjbe hajlását a bűntől beteg világ dekadenciájához hasonlítja („vergente mundi vespere"), majd utána nyomban a 18. zsoltárt idézi („sicut sponsus de thalamo"), amely a felkelő napot (Krisztus jövetelének jelképét) jeleníti meg.

Hangsúlyos verselésű, rögtön az első sor szabálytalanul indul („Conditor alme siderum"): az első szótag hosszú és hangsúlyos, a második hangsúlytalan és rövid. Ezt a formai szabadságot mi is követtük. Az adventi vasárnapok vecsernyéjében használjuk.

Csillagok teremtő Ura,
hitünk örök fénysugara,
világmegváltó Krisztusunk,
hallgasd meg esdeklő szavunk.

Mert irgalomra inditott
a halálthozó pusztulás,
megváltást hoztál: a beteg,
bűnös világnak gyógyulást.

A világ fáradt estelén,
mint nászteremből vőlegény,
elhagytad áldott Szűzanyád
méhének tiszta templomát.

Erőd és hatalmad előtt
térdre borulnak mindenek,
az égiek s a földiek
készséggel hódolnak neked.

Szent Urunk, hittel kér imánk,
ki egykor ítélőnk leszel,
ne érhessen minket soha
az álnok ellenség nyila.

Krisztus, legkegyesebb Király,
dicsérünk téged és Atyád,
s a Lelket, a Vigasztalót
most és örök időkön át. Ámen.

b) Húsvéti himnusz Laudesre

Ez a rövid himnusz a szerkesztés remeke. Az első versszak a feltámadás kozmikus visszhangját érzékelteti a középkori világkép jól ismert hármas színpadán: ég — föld — pokol. A következő a három színpadon jeleníti meg a húsvéti eseményt. A poklokra leszálló Krisztus kiszibadítja a halál foglyait (2. vsz.), a földön a sír kinyílik, és Krisztus győztesen előlép (3. vsz.), s ezután a föld egyesül az égi angyalok örömével (4. vsz.). Kettős doxológiája azonos a fentebb közölt húsvéti himnuszéval, ezért itt nem ismételjük meg.

Már ég a hajnal bíbora,
felzúg a mennyek himnusza,
ujjongva zeng a föld dala,
üvölt az alvilág jaja.

Mert Ő, a hatalmas király,
halál gőgjét megtörve már,
a poklokon lábbal tapos,
s kimenti láncos rabjait.

Akit sírjába zárt a kő,
s vigyázott zordon őrző,
a sziklasírból fényesen,
győztes pompával lép elő.

Elnémultak a sóhajok,
pokolból feltörő jajok,
angyal kiált — fényben ragyog —,
így szól: az Úr feltámadott.

c) „Veni Creator": pünkösdi himnusz vecsernyére

Újabban leginkább Hrabanus Maurusnak tulajdonítják, de szerzősége bizonytalan. Mindenesetre kora középkori (IX. sz.), és az ambrusi hagyománytól erősen függ. A 4. versszak utolsó két sora Szt. Ambrus karácsonyi himnuszából való szóról szóra. Ez a középkorban nem tekinthető plagizálásnak: a régi himnusztár közkincs. A költeményt lendületes, lelkesítő stílusa teszi közkedveltté.

Teremtő Lélek, szállj le ránk,
jöjj és lelkünkben végy lakást,
teremtett műved: szíveink
magas kegyelmed járja át.

A Te neved Vigasztaló,
Istentől küldött égi jó,
tűz, élő forrás, szeretet,
lelkekre csorduló kenet.

Te hét ajándék Istene,
Isten jobbjának ujja vagy,
az Atya szent igérete,
beszédre ihlető erő!

Érzékeinkre fényt deríts,
szívünk szerelmed töltse be,
testünknek gyöngeségeit
örök erőddel izmosítsd.

Verd vissza ellenségeink,
sietve békét hozz közénk,
vezérünk légy, Te járj elöl,
Te óvj meg minden vész elől.

Ó add ismernünk általad
az Atyát s egyszülött Fiát.
Kettőjük Lelkét, tégedet
higgyünk minden időkön át. Ámen.

10) A vasárnap dicsérete

Minden bizonnyal Szentviktori Ádám (XII. sz.) műve ez a szép húsvéti szekvencia, amelyet az új római breviárium minden második vasárnap matutinumján használ. A 3. és 4. versszakot a római levél teológiája hatja át: az eredeti bűn „minden élő embert ítélet alá helyezett", de Isten irgalma nagyobb, mint az ítélő haragja. A feltámadás visszaviszi az „elveszett juhot", azaz a tévútra jutott emberiséget a mennyország közösségébe. Ez a gondolat viszont régi patrisztikus magyarázata az elveszett bárány evangéliumi példabeszédének. A sodró hangsúlyos ritmus és bonyolult rímképlet a középkor későbbi, modernebb verselésének jellegzetessége.

Áldunk szent nap, minden nap elseje,
Krisztus napja, győzelmi ünnepe,
öröm napja, vigasság ideje:
szent vasárnap!

A vak szemnek te hozol újra fényt,
felszakítod a poklok börtönét,
győz az élet, a föld s a magas ég
eggyé válnak.

Örök Király: ítélt a föld felett,
minden élőt bűn alá helyezett,
hogy a gyengét mennyei szeretet
fogja-védje.

Így az Isten — Bölcsesség, Hatalom —
irgalmával úr lesz a haragon,
mikor minden zuhanva hull vakon
le a mélybe.

Alvilágból életre támadott,
emberfajnak épséget így adott:
vállra véve viszi a kis juhot
mennyországba.

Angyal, ember békében egyesül,
a teremtés rendje beteljesül,
zeng az Úrnak illő dicséretül
örök hála.

Forrjon egybe az egek kórusa
s édesanyánk, az Egyház himnusza,
alleluját a hivő nép dala
egyre zengjen.

Halál holtán ujjongva győztesen
győzelmének örüljünk lelkesen,
földön béke s ujjongó dal legyen
fenn a mennyben. Ámen.

11) Himnusz Jézus Szíve ünnepére: összeállítás a „Jubilus"-ból

Az új breviárium visszamegy a középkori Jézus Szíve-tisztelethez, és a Clairvaux-i Szent Bernátnak tulajdonított XII. sz.-beli ún. „Jubilus"-ból állítja össze a Laudes himnuszát. Szent Bernát szerzősége ma már bebizonyítottan téves, de ez a „Jubilus" (= ujjongás) az ő műveinek és misztikus teológiájának hatása alatt keletkezett. A „Jubilus" magánimára írt hosszú verskoszorú, amelynek középkori közkedveltségéről gazdag kéziratanyag tanúskodik. A fordításban nehéz visszaadni a versszakok négyes rímképletét, de ez lényeges ahhoz, hogy a vers misztikus érzelmi telítettsége kifejeződjék.

Jézus, jóság szerzője te,
minden vígság igérete,
édesség, áldás kútfeje,
a szív valódi öröme.

Te felemelsz, ha vétkezünk,
kegyes vagy, hogyha kérlelünk,
mily jó vagy, hogyha keresünk,
s még mennyire, ha meglelünk!?

Jézus, szeretni tégedet
lelket tápláló élvezet,
elég a szívnek nem lehet,
hanem csak annál éhesebb.

Ó drága Jézus, szomjazunk,
téged vár minden sóhajunk,
hozzád sír könnyes óhajunk,
belülről feltörő szavunk.

Jóságos Úr, maradj velünk,
Te légy világos reggelünk,
ha messze űzöd éjjelünk,
benned lesz édes életünk!

Jézus, legjobb, legkedvesebb,
oly csodálatos örömed!
Jóságodat ki érti meg?
Tehozzád fűz a szeretet.

Ó Jézus, szívek mámora,
a Szűz virága, magzata,
örök dicséreted dala
az égnek legyen záloga. Ámen.

12) Himnusz a Fájdalmas Istenanyához

Valószínűleg a XIII. sz.-ban íródott, szerzője ferences, de Jacopone da Todi († 1306) szerzősége nem bizonyított. A liturgiában évszázadokig mint a Hétfájdalmú Szűz miséjének szekvenciája (az Alleluja versét kibővítő költői alkotásként) szerepelt, bár valószínűleg eredetileg magánáhítatból és magánimádságra íródott. Rendkívül népszerűvé vált a középkor végén. A breviárium, helyes ítélettel, részekre osztva beiktatja a Hétfájdalmú Szűz zsolozsmájába. Itt mi az egész költemény összefüggő fordítását közöljük.

Áll az Anya meggyötörten
a keresztnél kínban, könnyben,
nézi haldokló Fiát.
Csordulásig búval telve
sóhajtozva sír a lelke:
tőrnek éle járja át.

Hogy gyötrődik, hogy siratja
áldott szívű édesanyja
Isten egyszülött Fiát!
Nincs határa bánatának,
a jó anya fájdalmának,
amíg nézi magzatát.

Kit nem késztet zokogásra,
Krisztus anyját hogyha látja
ennyi gyötrelem között?
Ki nem érez bút, keservet,
ha szemléli Fia mellett
szenvedni a Szentszülőt?

Népe bűnét hogy lemossa,
korbácsverten, megkinozva
látta édes gyermekét,
látta Jézust elhagyatva
haldokolni, míg kiadta
utolsó lehelletét.

Édesanya, szeretetnek
dús forrása, hadd szenvedjek,
hadd könnyezzem teveled!
Add, hogy szívem veled égjen
az Úr Krisztus szerelmében
s tetszésére hadd legyek!

Kérlek, Szűzanyám, esengve,
hathatósan vésd szivembe
szent Fiadnak sebeit.
Hozzád esdek, ó ne vesd meg,
velem oszd meg a keresztnek
megváltó gyötrelmeit.

Sírjak véled, amíg élek,
Fiad kínos keresztjének
sorsosává hadd legyek.
A keresztnél veled állni,
bánatoddal eggyé válni
vágy emészti lelkemet.

Szűzek Szűze, ékességes,
immár légy számomra édes:
hadd osszam meg könnyeid.
Tedd, halálát hogy hordozzam,
Krisztus kínjában osztozzam
s ne feledjem sebeit.

Add, hogy sebe beborítsa
és keresztje mámorítsa,
hulló vére lelkemet,
tűzben égni ó ne engedd:
ítéletkor, Szentszűz, benned
találjam védelmemet.

A keresztfa oltalmazzon,
Krisztus kínja erőt adjon
s kegyelmével járjon át.
S ha testemmel porba tértem,
add, hogy lelkem dicsőségben
nyerjen égi koronát. Ámen.

Hets Aurelián (São Paulo)

P. JOSÉ DE ANCHIETA BOLDOGGÁ AVATÁSA

II. János Pál pápa az elmúlt év júl. 3-án a São Paulo-i magyar bencések morumbi új templomában 1200 szerzetest fogadott. Azóta ott emléktábla is megörökíti ezt. A Szentatya a szerzetesi hivatás és tudat lényegéről tartott mélyen szántó elmélkedésének bevezetésében beszélt a szerzetesség jelenlétéről az Egyház apostoli munkájában, és többek közt kijelentette: „Mikor erre a látogatásra belsőleg készültem, és odaadó figyelemmel szívtam magamba az Egyháznak ezzel az országgal kapcsolatos történetét, valóságos felfedezésre jutottam: a brazil egyház története egész terjedelmében szoros kapcsolatban áll – sok esetben azonosul – egyes szerzetesrendek fáradhatatlan missziós

tevékenységével. Szerzetesek voltak az alig felfedezett föld első apostolai, és köztük – valamennyi dicsőségére – említhetjük azt a csodálatos José de Anchietát, akit alig két hete avattam boldoggá egészen különös és mélységes megelégedéssel. Legnagyobb részt szerzetesek voltak azok a papok, akik életüket szentelték az indiánok megtérítésének és nevelésének a bennszülöttek hagyományos értékeinek megőrzése mellett. Igen sokszor ezek a térítők az indiók védelmében még életüket is feláldozták. Ma is a brazil klérusnak még több, mint a fele szerzetes. És nem tudnék más országot említeni, ahol 193 lenne szerzetes a 343 püspök közül, és két szerzetes lett bíboros..."

És ez az ország, amelyet sokszor mint lélekszámban a világ legnagyobb katolikus országát emlegetnek, majdnem ötszáz éves történelme során eddig még nem tudott senkit az oltárra emelni! Ezért is rendkívüli jelentősége van ennek a boldoggá avatásnak. Brazília ugyan még nem érhette meg, hogy Anchietát, aki nem volt e föld szülötte, a pápa apostolkodásának színhelyén emelje oltárra, mint ahogyan most februárban a Fülöp-szigeteken Lorenzo de Ruizzal és társaival történt. De a felejthetetlen 12 napos pápai látogatás és már előtte jún. 22-én a Szent Péter bazilikában a São Paulo-i, quebeci és guatemalai bíboros, a tenerifei és sok más püspök jelenléte csak fokozta a boldoggá avatás jelentőségét. Vele együtt avatták boldoggá Caterina Tekakwitha irokéz indián lányt; a Megtestesülésről nevezett Mária kanadai orsolyita misszionáriust; François de Montmorencey-t, Quebec első püspökét és Pedro de Betancourt guatemalai világi katolikus hivőt. Így lassan a Harmadik Világ hősei is megkapják a hivatalos Egyház megérdemelt tiszteletét és elismerését, míg évszázadokon keresztül az európai országok szentjei kerültek előtérbe.

Anchietát a pápa boldoggá avatásakor, a nyilvánosság előtt első alkalommal portugálul mondott szavaiban „fáradhatatlan, zseniális misszionáriusnak" jellemezte, aki „sokoldalú tevékenységet folytatott, hogy megközelítse és Krisztusnak megnyerje az őserdők indián lakóit; aki forrón szerette a „brasis"-okat, részt vett életükben, gondjaikban, beleélte magát szokásaikba. Anchieta megértette, hogy az indiánok megtérítését el kell kezdeni, elő kell készíteni. Segíteni, támogatni kell őket. Rá kell vezetni a megfelelő és civilizált életre, munkára, és ebben meg kell erősíteni. Emberhez méltó nívóra kell emelni őket. Belső, élő buzgalom hajtotta, hogy elszámlálhatatlan nehéz utakat járjon be, óriás távolságokat íveljen át nagy és állandó veszedelmek közepette. A szüntelen ima, a kitartó önmegtagadás, égő szeretet, atyai jóság, Istennel való belső egyesülés, a Szűzanya iránti gyermeki szeretet... Szent Ignác e fiának emberfeletti erőt kölcsönzött, különösen mikor bennszülött testvéreit kellett a gyarmatosítók igazságtalanságaival szemben negvédenie. Megírja részükre és életükre alkalmazza a katekizmust... Mindezekért nagyon is megérdemli a ‚Brazília apostola' címet."

Anchieta méltatására még többet idézhetnénk abból a tanulmánynak beillő beszédből is, amelyet II. János Pál a São Paulo-i szabadtéri misén mondott tiszteletére, 2 millió ember jelenlétében a Campo de Martén, és amelyet az

egész ország lakossága figyelemmel hallgatott a rádión és televízión keresztül. Nagyon sikerült a pápának kifejteni azon a portugál nyelven, amelyet Anchietáék hoztak erre a földre, mindazt, amit e nép érez első apostola iránt.

Anchieta Szent József napján, márc. 19-én született 1534-ben. Anyai ágon rokona volt a Loyola-család egyik ágának, és Xavéri Szent Ferenccel, India nagy apostolával is rokonságban állott. Anyja, aki „új keresztények" leszármazottja volt, a hitet és az elszántságot hagyta rá örökségbe, apjától pedig talán a nyugtalanságot és az igazság keresését örökölte. Apja, Juan, mint az említett nagy jezsuiták, Európa egyik legrejtélyesebb ősnépének fia, baszk származású volt. A sok gyermekes apa elvei védelméért családjával együtt elhagyja a baszkok földjét, és a Kanári szigetcsoport Tenerife nevű, titokzatos emlékekkel teli ködös szigetére költözik. Ott született a kis József. Bár csak 17 évet élt az Atlanti óceán vulkanikus eredetű zöld, kertes, teraszos szigetén, sok jellemző vonást sajátított el a szigetvilág szokásai közül, ezért hívták társai „kanári" néven, mint a pápa is elmondta. Ezt az elnevezést mások nagy zenei tehetségének, zengő hangjának és szép énekének tulajdonítják. A tenerifei táj és környezet hatásaként fejlődött ki benne a fauna és flóra iránti érdeklődés, amely Brazíliában bőséges táplálékot kapott.

A jellemét hasznosan formáló szigetvilág azonban nem tarthatta meg szülöttjét. Anchietának szűk volt Tenerife, mint apjának a baszkok földje. Egyik testvérével a portugáliai híres coimbrai egyetemre iratkozott be. 3 évi tanulmány után Loyolai Ignác portugál társának, Simon Rodriguesnek tanácsára a jezsuita rendbe lépett, és már 1553-ban kiküldetést kapott Brazíliába, mint egyszerű fogadalmas szerzetes, de még nem felszentelt pap. Fölszentelését már az Újvilágban kapta meg, és ez az új föld lett mindvégig, összesen 44 évig tartó, rendkívül gazdag és változatos apostoli munkálkodásának színhelye.

Júliusban érkeztek meg a nagy portugál gyarmat 1549-ben alapított, még kezdetleges fővárosába, Salvador-Bahiába, és már októberben új parancsra déli útra indult pár társával. Az Espirito Santo-i Abrolhos sziklái között hajótörést szenvedtek, és igen közel álltak ahhoz, hogy életüket ott vesztik. Anchietának a Gondviselésbe vetett nagy hite itt ragyogott fel először példaadó lelki erővel és segítőkészséggel. 44 év múlva az isteni kéz ennek a helynek a közelébe vezette vissza, hogy jobban előkészülve, újabb hívei között találjon rá a rég óhajtott halál. Miután az első halálveszélyből kimenekültek (mennyi más veszély fenyegette még életét ezeknek a partoknak a közelében tengeren és szárazon!), és hajójukat valamennyire rendbeszedték, karácsony estéjére érkeztek meg a São Vicente-i kikötő intézetébe, ahol processióban fogadták őket.

A pár év, amit ebben a kikötővároskában és környékén élt, első gyakorlati megvalósulása lett egyik jellemző mondásának: „Isten irgalmából mindig szedhetünk valami gyümölcsöt."

„Gyümölcsszedése" a legszélesebb területekre terjedt ki. A jezsuita kolostor melletti iskolában tanított nyelveket: kezdetben latint, portugált, spanyolt, majd félév múlva már a legelterjedtebb indián nyelvet: a tupi-guaranit, amely-

nek tanulását csodálatos gyorsasággal és nagy élvezettel már Bahiában elkezdte, és a parti hajózás alatt gyakorolta. Úgyannyira, hogy hamarosan elkezdte összeállítani a „közös indián nyelv" rendszeres nyelvtanát és szótárát. A tupiguarani és néhány más nyelv tanulmányozásával nemcsak alapvető nyelvészeti munkát végzett az utókor számára, hanem rendtársainak is felbecsülhetetlen szolgálatot teljesített, akik így, nyelvüket ismerve, könnyebben folytathatták a térítő munkát az indiánok között. S mivel a sűrűn alakuló jezsuita házak a többi tankönyvnek is híján voltak, Anchieta latin grammatikát is szerkesztett, a többi tantárgy anyagát pedig éjjelenként másolta, hogy másnap a tanulóknak kezükbe adhassa. Coimbrában félbemaradt tanulmányai után valóságos irodalmi láz fogta el. Műveit összegezve nehezen tudjuk megérteni, hogyan maradhatott annyi ideje a számtalan alkotás létrehozására. Életrajzíró kortársai nem győzik hangoztatni, hányszor találták hajnalban durva íróasztala mellett egész éjszakai munka után.

Anchieta nemcsak lánglelkű, állandóan útra kész, lelkes térítő és misszionárius, mintegy az Újvilág Orfeusza, aki elbűvöli zenéjével és hangjával az alvilágot, és kicsalja az őserdőből a megrezzent indiánt. Hanem mint európai művelt fő tekint körül, keresi, kutatja és fölfedezi, mire van leginkább szüksége idevetődött vagy kivándorolt honfitársainak és az új hitre, megváltozott életre térítendő, elérhető őslakosnak. Gyermekek, betegek és haldoklók révén nyílnak meg előtte új ösvények, munkaterület, de élete végéig kitart irodalmi buzgósága is: a nyelvészeti kérdések, a megszámlálhatatlan, nagyon eltérő tájszólások összehasonlítása, egyeztetése mellett leírásai, jelentései, leveleinek százai, elmélkedései, barátjukról, a kormányzó Mem de Sáról írt történelmi műve, tájleírásai, portugál és tupi nyelven írt katekizmusa... Folytatja itt is az európai hagyományt: a jezsuiták iskoláiban nagy szerepet játszó színdaraboknak, párbeszédeknek, jeleneteknek, szentek életét megjelenítő történeteknek, drámáknak, kórusoknak, ének- és tánccsoportoknak, misztériumoknak előadásához szükséges szövegek összeállítását. (L. a szerző „A jezsuiták iskolái Magyarországon", Pannonhalma 1938 c. dolgozatát.) Megteremtette és apostoli útjain terjesztette a folklór és vallásos alapú népéneket. Sokat írt, fordított és vett át a nép ajkáról.

Teneriféről hozott érzékenységével és a titokzatos iránti érzékével figyelte és írta le az ismeretlen világ természeti csodáit, ember- és állatvilágát, az őserdőt, a növényvilágot, és mindebben a Teremtő alkotó kezét magasztalta. Az indián hagyományokat és ismereteket tanulmányozva szép eredményeket ért el a gyógynövények felkutatásában és felhasználásában betegei javára. Különös gondja voltak a betegek, a haldoklók, különösen a haldokló csecsemők, akiket mint megkeresztelt és megváltott lelkeket óhajtott mindig számon tartani. A méhekben a szorgalom és a rendszer mintáit látta, és életüket tanulmányozva 20 brazil fajtát különböztetett meg. A természettel való szoros együttélésére jellemzők azok a népies csodák, amelyeket Assisi Szent Ferenc példájára a néphit neki is tulajdonít: a növények és állatok hallgattak szavára, a

vadállatokat meg tudta szelídíteni, a mérges kígyók nem jelentettek veszélyt számára, sőt azt is kikönyörögte, hogy rendtársai sem haltak meg kígyócsípés következtében, ami pedig abban az időben nagyon gyakori lehetett. Sokszor érezzük írásai alapján, mennyire elbűvölte az itteni éghajlat, a levegő, a színek, a táj. Hisz idejövetelének egyik oka az is lehetett, hogy az első rendtársak lelkesítő levelei alapján gyenge egészségére, fiatalkori balesetből fennmaradt púpjára és krónikus gerincfájdalmaira Brazíliában enyhülést találjon. Ezt el is érte, sőt sokszor ő volt a többiek, főként állandó társa, az idősebb és szintén beteges P. Manuel da Nobrega támasza, segítője. Részben tanítványa is, egyben bizalmasa és legjobb munkatársa.

Ők ketten voltak a főszereplői, elgondolói, megszervezői az első brazil „urbs" megalapításának. Bölcs előrelátással, ügyes békepolitikával, szövetségesek keresésével, hivatástudattal, „nem mint a többi portugálok, akik csigamódra nem mertek a tengerparttól messzebbre csúszni." Nobrega és Anchieta áttöri az első hegyláncot, felkúsznak 800 méter magasságig, és ott megalapítják a Szent Pál kollégiumot 1554-ben, Pál fordulása napján (jan. 25.), a piratiningai (= szárított hal) fennsíkon. Ebből a kezdetleges jezsuita házból és a körülötte létesített telepből alakult ki Brazíliának most legnagyobb városa, São Paulo, amely a pápát, hálából alapítójának boldoggá avatásáért, díszpolgárává választotta. Mint a tíz milliósnál nagyobb város főterén felállított Anchieta-szobron is, az igazi alapító főnök, Nobrega sokszor szinte el is tűnik a „novicius" Anchieta mellett a mai szemlélő előtt, mert a közterek és utcák elkereszteléséből és az elismerésekből annak jut ki az oroszlánrész. Róla nevezték el a várost a tengerrel összekötő modern utat Via Anchietának. Egyéb közlekedési vonalak és eszközök, rádiók és televíziós állomások, intézetek, egyetemek, iskolák, kórházak versenyezve választják Anchieta nevét büszke címükül. A boldoggá avatás alkalmával az országgyűléssel versenyre keltek a helyi törvényhozó testületek Anchieta magasztalásában. A São Paulo-i parlamentben a kijelölt képviselő 202 oldalas, sűrű gépírásos beszédet olvasott fel, s ez bekerült a helyi képviselőház naplójába is, bár nagy része több könyvben is megjelent már nyomtatásban.

Az egyik legszebb jelzőt mégsem az utókor, hanem a kortárs indiánok adták a hittérítőnek, mikor „Abaré" (= égi lény, szent ember) névvel illették. Így tűnt fel előttük a furcsa járású, kopott és foltozott reverendájú, sovány, vékony, tüzes-kék szemű, fáradhatatlan vándor, aki szebben beszélte nyelvüket, mint ősanyáik, és aki annyira kiérdemelte bizalmukat. Ezért a város sem tudta magához kötni alapítása után. Ő ment tovább hosszú útján, le délre egészen Itenhãem-ig (a név fordított korsóhoz hasonló követ jelent). Itt mutogatják még most is a dolmenekhez hasonló hatalmas megalit kövekből összerakott, mennyezetes „Anchieta ágyát", amelynek a fejnél kivésett szenteltvíztartója és a kőerekkel szembeni egész csiszolása sok gondot ad a régészeknek. Itt van az ősi templom előtt egyik legszebb modern bronzszobra.

A déli határtól Anchieta hamarosan ismét északnak fordult, és São Paulo-n túl az észak felé eső tengerparton érte el a béke apostola működésének egyik legnagyobb eredményét az iperoigi (ma Ubatuba) békeszerződéssel. Ismét Nobregával együtt mentették meg az ifjú portugál birtok életét a Rio de Janeiroból (akkor még csak a Guanabarának ismert öbölből) terjeszkedő franciák és a velük szövetséges emberevő, vad, a portugálokat gyűlölő tamoyó indiánok ellen, akik már-már szövetségre léptek a szelídebb és barátságosabb tupiguarani indiánokkal. Ezt a bekerítő, fojtogató szövetséget akarta Nobrega megakadályozni. Ezért vette maga mellé segítségül és tolmácsul Anchietát, és hagyta ott közöttük túszként, míg ő visszatért a portugálokhoz a feltételek megbeszélésére. Mint túsz adta Anchieta az életét veszélyeztető indiánok közt életszentségének, bölcsességének, emberszeretetének és bátorságának legszebb jelét. Még egy másik fogoly életét is megmentette. Gyakran állt bírái előtt mint azonnali halál elé néző áldozat, máskor a primitív emberek gúnytárgyukként kezelték. Szüzességi fogadalmát leányaik és asszonyaik ajánlataival akarták megtörni. Ekkor írta a tenger homokjába és véste emlékezetébe későbbi átírás céljából 5000 sornál hosszabb versét a Szűzanyához, amit már régebben megfogadott. Mikor végre Manuel de Nobregának sikerült a harcias indiánokat leszerelnie és a portugálokat elsöprő támadást megakadályoznia, akkor Anchietának is megérkezett a szabad napja. De ő ennek nem nagyon örvendett, mert így meghiúsulva látta hő kívánságát, hogy a mártíromság koronáját elnyerje.

Amit nem nyert el egyszerre, azt lassan szenvedhette tagjaiban és elméjében. A kimondhatatlan fáradalmak, nélkülözés, szegénység és önmegtagadás mellett a térítés nehézségei, az első telepesek erkölcsi kicsapongásai, visszaélései, az indiánokkal való embertelen bánásmódjuk, keresztény hitüket megszégyenítő életük, valamint a tudatlanságban megkövesedett felnőtt indián nemzetség közömbössége, vagy megtérésük felületessége sok lelki fájdalmat okozott neki. Panaszkodik is sokszor leveleiben és élete második szakának „feljegyzéseiben".

De nem volt megállása. Mint a szövőgép átalvetője jött-ment, hogy szője a brazil egység színes szőttesét. Ezt a nemzeti egységet fenyegette a francia hugennották guanabarai hódítása. 1560-ban Villegaignon és társai megvetették lábukat a világ egyik legszebb kikötőjében, és bíztak abban, hogy az anyaországban még nem szívesen látott kálvinistáknak a nagy Coligny védelme alatt megteremtik az új hazát: az Antarktisz-Franciaországot. A Brazíliát Indiával ellentétben nem elsődleges érdeknek tekintő portugálok elég későn ébredtek a veszélyre. Már az iperoigi szövetség alkalmával is látni lehetett, hogy a portugálok itteni egyeduralma és a katolicizmus győzelme nagy veszélyben forog. Ezt Anchieta hamar meglátta, közvetlen közelről is érezte, mikor São Vicentéből Bahia felé hajózott, hogy ott pappá szenteljék. Ő lett a portugál erők egyik oszlopa. Vitte indiánjait zászlaja alatt, és küzdött azért, hogy állandó portugál telep létesüljön Szent Sebestyénről elnevezve a kikötő bejáratánál. Később ezt

nagy barátja, a széles látókörű harmadik kormányzó, Mem de Sá áttelepítette egy könnyebben védhető dombra. Nekik köszönhető Rio de Janeiro alapítása is (1567). Alig múlt el egy évtized, és már a második legnagyobb brazil város társalapítója lett.

Közben ismét hívták az őserdők távlatai, az ismeretlenség, az életveszély, a lelkiismereti kérdés, hogy Isten gyermekei ott a hitetlenségben élnek, és a kárhozat áldozatai lesznek. „Pobre José", szegény József, szokta mondogatni magának; faunoknak hagyod őket ott az erdőben, és nincs sípod, amellyel kicsalnád az erdőből, és összeterelnéd aklodba. (Lásd cikkünket: „Fáy Dávid indián misszionárius": Szolgálat 38. sz.) Anchieta sohasem tudott nyugodni. Még halála előestéjén, betegen is felkelt, hogy egy betegebb rendtársán segítsen. Akkor esett el utoljára. Leveleiben is a leggyakoribb a mozgást, helyváltozást jelentő ige. Pedig bizony sokszor nem kis nehézséget jelentett neki a folytonos úton levés. Rendtársa, P. Fernão Cardim örökítette meg a következő jelenetet, amelynek színhelye egy magyar ifjúsági regény brazil környezetének felel meg. (Migend Dezső: A São Mateus-i remete.) Ezt írja: „Onnan, a São Mateus-i dombról megyünk a falu felé, és íme a másik dombról jön egy indián leány. Kezében porcelán edény, tele süteménnyel, meg egy kancsó hideg víz, és sietve mondja: Gazdám küldi Padre Josénak. Ez a Padre José Anchieta volt, aki mögöttünk jött mezítláb, igen fáradtan."

Sok olyan alkotás létesült akkor, amely több jezsuitának közös műve volt, de a köztudat mindig Anchietát emelte ki, ezt az alázatos, szerény, szegény, békés, megértő szerzetest. Módszerei az indiánok térítésében, kezelésében még századok múlva is megállják helyüket. A mai apostolkodásnak is egyik legnehezebb kérdése a kulturálatlan, eredeti állapotukhoz ragaszkodó indiánok problémája. Sokszor még olyan nemzetközi fórumnak látszó szerv, mint a Rotterdamban a múlt év novemberében ülésező 4. Russel Tribunal is elfogultan szól hozzá ehhez, és még olyan eredményekkel rendelkező missziót is alaptalanul elítél, mint a szaléziek amazonasi missziója.

Házfőnöki tisztet is viselt Anchieta, és 7 éven keresztül a brazil tartomány provinciálisa is volt. Még megérte, hogy más rendek is belekapcsolódtak az itteni apostolkodásba, mint például 1584-től kezdve a bencések, ferencesek és kármeliták. Mikor már fáradtnak érezte magát, akkor azt kérte elöljáróitól: olyan házba helyezzék, ahol közel lehet indián lelkigyermekeihez.

Bár a jezsuiták a ferenceseknél szorgalmasabbak voltak feljegyzéseikben és jelentéseikben, mégsem hagytak számbeli adatokat Anchieta miséinek, szentségkiszolgáltatásainak számáról. A ferences Juniperus Serra – aki szintén Majorka szigetéről származott, a XVII. sz. második felében kezdte el misszióját Kaliforniában, és a Portola Valley-beli magyar bencések fáradoznak boldoggá avatásán – 6000 indiánt keresztelt és ötezret bérmált. Anchieta működése alig maradhat el e mögött; de tevékenységét nem lehet puszta számokon mérni. Életműve sokkal átfogóbb volt, amit így fejezett ki Brazíliába érkeztekor: „Ez a föld a mi vállalkozásunk."

Ezt a vállalkozást művelte mindvégig. Még akkor is, mikor egy csendes helyre akart visszavonulni. Háromezer indiánt gyűjtött ott össze, és felépítette sárból és kőből, osztrigahéjból bálnaolajjal készült malterrel a templomot és a kis kolostort, ahol boldoggá avatása napján húszezernyi zarándok gyűlt össze. Reritibának hívták akkor a helyet, most „Anchieta" a hivatalos neve. Ott érte a halál a szentségek felvétele után 1597. jún. 9-én. Ez most hivatalosan Anchieta napja az országban. Szeretett indiánjai sokáig siratták, és gyalog vitték koporsóját napokon keresztül a legközelebbi nagyobb jezsuita kolostorba, Victoriába. Onnan később Bahiába kerültek maradványai, majd a Pombal-féle üldözés következtében sorsuk bizonytalanná vált. Az 1617-ben először elkezdett szentté avatási eljárás első szakasza is csak most ért véget, bár már 1636-ban XII. Kelemen pápa „Venerabilis"-nak (Tiszteletreméltó) jelentette ki Brazília apostolát.

Lelóczky Gyula (Dallas)

A KERESZTÉNY ÉLET MINT VÁNDORLÁS ÉS OTTHONRA TALÁLÁS

Egy magyar író mutatott rá naplójában, hogy míg az angol azt az érzést, amely az embert idegenben hazafelé húzza, „betegségnek", homesickness-nek nevezi, a német pedig „fájdalomnak", Heimweh-nek, a magyar számára ez az érzés egyszerű vágy, honvágy. Amit más népek egészségtelen tünetnek tartanak, az a magyar számára természetes érzés, az ember sokféle vágyának egyike. Azért van ez, vonja le a következtetést az író, mert a magyar ezeréves történelme során szívében mindig megmaradt nomádnak.

Csakugyan: vannak otthonülő népek és vannak vándorló népek. S a vándor népek közül talán egy sem utazik olyan szenvedéllyel, odaadással, nem csökkenő kíváncsisággal, mint a magyar. A 20. század, a turizmus kora szinte tanúja egy új magyar „kalandozások korá"-nak, melynek során magyar utasok szerény körülmények között, de mindíg újságra éhesen Japántól Argentináig felderítik a földkerekséget. A vándor népek tulajdonsága, hogy nyugtalanságuk, mozgékonyságuk mélyén az otthon utáni éhség rejtőzik, ez hajtja őket mindig újabb tájak felé.

Ez az éhség nagyon bibliai jellegű. Ha végignézünk a négyezer éves bibliai történelmen, azt találjuk, hogy Isten, mihelyt barátjává tesz valakit, mindjárt vándorbotot is ad kezébe, és zarándokútra küldi. Így történt ez Ábrahám, minden hivő atyja esetében. Isten első üzenete Ábrahámhoz ez volt: „Hagyd el hazádat, családodat és atyád házát, és menj arra a földre, amelyet majd mutatok neked" (Ter 12,2). Jákob menekült lett, szaladnia kellett fivére, Ézsau haragja elől. Józsefet testvérei idegenbe adták el rabszolgának, majd az éhség az egész családot arra kényszerítette, hogy Egyiptomba költözzék. Utódaik 400 évig voltak rabszolgák Egyiptomban, míg Isten Mózes által ki nem szabadította őket, de

még kiszabadulásuk után is negyven évig kellett a pusztában vándorolniok. S amikor az új hazában Dávid templomot akart építeni Istennek, ezt a próféta által megtiltotta neki az Úr, mondván, hogy Istennek sátorban kell laknia, mert ez mutatja, hogy a választott nép vándor marad mindig.

Ezt a sorsot vállalta magára a Nagy Vándor is, Isten Fia, amikor az Atyával való szeretetközösség boldog otthonából eljött egy idegen világba, ahol gyűlölet várta, és emberré lett. Születésének és halálának hasonló körülményei jelzik ezt a vándor állapotot: utazás közben születik, Betlehem városán kívül barlangistállóban, és a Városon kívül is hal meg, kereszten, mint közönséges gonosztevő. S e kezdet és vég között vándorlás az élete is. Gyermekkorában menekülnie kellett Heródes öldöklő féltékenysége elől. Mikor felnőtt, Názáret kiutasította, mint őrültet, és vándor tanító lett, akinek nem volt hajléka, ahol fejét lehajtsa. Halála óráján meg kellett tapasztalnia a tökéletes elhagyatottság, otthontalanság érzését. A kereszten ég és föld között függött – a föld kivetette, az ég nem fogadta be. A föld kivetette: népe „Feszítsd meg őt!" kiáltással ellene fordult, apostolai gyáván elfutottak, a nép vezetői halálra ítélték; s az ég nem fogadta be: Atyjától is elhagyatva érezte magát, és így imádkozott: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem!"

Nem különb a tanítvány mesterénél: vándorok lettek Jézus tanítványai is. Vándorrá lett édesanyja, Mária: az evangéliumokban csak egyszer találkozunk vele otthon, Názáretben, az angyali üdvözletkor, attól kezdve mindig úton van. Beleegyezésével: „Történjék velem szavaid szerint" nemcsak az istenanyaságot, hanem a vándorlét életformáját is magára vállalta. Vándorrá lettek az apostolok: a föld minden égtáján, idegenben, idegen nyelven kellett hirdetniök Jézus jóhírét. Magáénak tekinti Jézus minden korok vándorát, annyira, hogy azonosítja magát vele: „Vándor voltam és befogadtatok" (Mt 25,35).

Miért cselekszik így az Isten? Az istenbarátság első feltétele igazságban élni. Hazug egzisztenciával az ember kizárja Istent az életéből. Az igazság pedig az, hogy a bűn Paradicsomból kiűzött, otthontalan állapotba helyezte az embert. Az Istent szerető embernek egész lényével meg kell élnie ezt a valóságot. A Biblia Istene féltékeny Isten. „Én, az Úr, a te Istened féltékeny Isten vagyok" (Kiv 20,5). Úgy próbálja népét maga felé vezetgetni, lázadozó szívüket maga felé hajlítani, hogy elvesz tőlük minden egyebet, amiben biztonságot, vigaszt, megelégedést találhatnának, azért, hogy szükségükben egyedül Őrá hagyatkozzanak. A bűn következtében Istentől, embertársától, önmagától elidegenedett ember sokféle éhére-szomjára Madách örök Ádámjaként próbál a világban barangolva mindenütt kielégítést találni, míg végül mindentől megcsömörödve Istentől kapja meg a választ: „Mondottam, ember: ‚Küzdj és bízva bízzál!' ", bízzál Istenben: Ő Támasz minden bizonytalanságban, Kenyér minden éhségre, Válasz minden kérdésre.

Krisztus nemcsak sorsközösséget vállalt velünk. Míg halálában megélte a tökéletes kivetettség, otthontalanság állapotát, feltámadásában otthont szerzett mindnyájunknak. Azért jött el hozzánk, azért lett emberré, hogy kézen fogva

hazavezessen bennünket. Hűséges volt ígéretéhez, amelyet az utolsó vacsorán adott: „Ne legyen nyugtalan a szívetek! Atyám házában sok hely van. Azért megyek el (a halálba), hogy helyet készítsek nektek. Ha aztán elmegyek és helyet készítek nektek, újra eljövök és magammal viszlek benneteket, hogy ti is ott legyetek, ahol én vagyok" (Jn 14,1-3). De miféle otthont is készít számunkra Jézus? S tulajdonképpen: mi is az az otthon?

Az utóbbi kérdésre ellentétes példapárral adhatnánk a legkönnyebben választ. Az első példa: néhány évvel ezelőtt egy kórházban kegyetlen kísérletet végeztek. Egy teljesen egészséges újszülöttet a szülők beleegyezésével benntartottak a kórházban. Orvosilag a legtökéletesebb gondozást adták meg neki: tápláló baba-ételt, tiszta ruhát, megfelelő szobahőmérsékletet, gyakori fürdetést stb. Néhány hetes gondozás után az újszülött majdnem meghalt. Az élethez szükséges legfontosabb kellék hiányzott neki: meleg szavak, mosolygó arcok, simogatás, ölelés, csók. Érzelmileg ki volt éheztetve. Volt hajléka, de nem volt otthona.

A második példa: még a vietnami háború idején az amerikai tévé minden este részleteket mutatott a háború folyásáról. Egy kép felejthetetlenül megragadt bennem. Valamelyik országútnak egy szakaszát láttuk, amelyen az egyik irányban végnélküli katonai kocsisor haladt, a másik irányban megriadt emberek ezrei menekültek, kézikocsin, biciklin, saját hátukon cipelve vagyonuk maradványait. Az út mentén fiatal anya ült, csecsemővel a karján. A helyzet kétségbeejtő volt. Mégis: a gyermek teljes békében aludt. A semmi közepén, háborútól, pusztulástól körülvéve, otthon érezte magát: édesanyja volt ez az otthon.

A példapárból magától kínálkozik a következtetés: az otthon nem ház, nem épület, hanem személy. Otthonunk azok az emberek, akik szeretnek bennünket, aggódnak értünk, akiknek társaságában felszabadultnak érezzük magunkat, akiknek társaságában magunkat adhatjuk. Ilyen otthont adott nekünk Krisztus halála árán, feltámadása által: Isten lett az otthonunk.

Ami a húsvéti esemény által számunkra beteljesedett, az titokzatosan, mintegy fátyol alatt már az Ószövetségben jelen volt, a Templom képében. Isten a Sínai hegynél megkötött szövetség révén lett a pusztában vándorló népe otthona. A zsidó tábor közepén volt a sátor, amelyben a frigyládát tartották, s amely felett felhő jelezte Isten jelenlétét, s a sátrat a Találkozás Sátrának nevezték. Az e Sátor körül letelepedett nép, a sivatag közepén, távol az emberi megélhetés minden földi forrásától, otthont talált Istenben: Őrá hagyatkozott, Tőle kapta biztonságát, mindennapi eledelét, ivóvizét. Később, a zsoltárokban újra és újra előkerül a téma, hogy a hivő ember csak Isten szentélyénél van igazán otthon:

„Csak egyet, százszor kértem egyet,
és, Uram, most is arra vágyom:
az Úr házában hadd legyen lakásom
mindegyik napján életemnek."
(Zsolt 27,4)

„Milyen csodálatos a te lakásod,
seregek Istene!
Lelkem sóvárgó vággyal van tele,
kívánja, Uram, udvarod...
Van a verébnek lakhelye,
fecskének fészke,
hol fiókáinak helyet találjon:
oltárodnál, seregek Istene,
Uram Királyom.
Boldog, kit mindörökre házadba fogadsz,
hogy magasztaljon tégedet...
(Zsolt 84,2-5)

Ugyanezek az érzések a gyermek Jézus szívében olyan intenzitással törtek fel, hogy Atyja házában, a Templomban jobban otthon érezte magát, mint Názáretben, és úgy döntött, hogy a Templomban marad. Felnőtt korában, istenfiúsága teljes tudatában viszont már bátran önmagát azonosította a Templommal (vö. Jn 2,18-21). Ő az igazi Emmanuel, Velünk-az-Isten, aki ledöntötte az Isten és ember között emelkedő válaszfalat. Ezért jött hozzánk, ez volt életműve célja, ezért imádkozott az utolsó vacsorán: „Legyenek mindnyájan egyek mibennünk. Amint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned, úgy legyenek ők is bennünk" (Jn 17,21).

Otthonunk tehát nincs a messzi távolban, nem kell a csillagokon túl mennünk érte: itt van a szívünkben. Szent Pál nem szűnik hirdetni az örömteli húsvéti jóhírt: otthonra találtunk Istenben. „Már nem vagytok idegenek és jövevények, hanem állompolgárok vagytok, mint a szentek, és Isten családjának vagytok tagjai" (Ef 2,19). De ha az otthon személy, akkor két személy kölcsönösen otthon egymás számára. Ezért Szent Pál néha megfordítja az otthonképet, és azt mondja, hogy mi vagyunk Isten otthona: „Krisztusban épültök egybe a Lélek révén Isten hajlékává" (Ef 2,22); „Nem tudjátok, hogy Isten temploma vagytok, és Isten Lelke lakik bennetek?" (1Kor 3,16). Mintha visszhangja lenne ez annak, amit Jézus ígért meg az utolsó vacsorán: „Aki szeret engem, az megtartja tanításomat, s Atyám is szeretni fogja. Hozzá megyünk és benne fogunk lakni" (Jn 14,23).

De Isten, Krisztus által, nem úgy akar kapcsolatban maradni velünk, mint elszigetelt egyénekkel, hanem mint közösség tagjaival, közösséggel, amelynek tagjai egymás között is egyek. A megváltatlan ember számára a másik ember ellenség. Homo homini lupus. De a Krisztus feltámadását követő korban J.-P. Sartre lemondó megállapítására: „L'enfer, c'est les autres — a pokol a többi ember" a katolikus Gabriel Marcel-lel válaszolhatjuk: „A mennyország a többi ember." Ez az egymásra találás, egymás jóságának felfedezése Krisztusban történik. Ő mondta: „Ha majd felemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok" (Jn 12,32). Ez volt megváltó művének főcélja: „Megosztottam velük a dicsőséget, amelyben részesítettél, hogy egy legyenek, amint mi egy vagyunk: én bennük, te bennem, hog így ők is teljesen egy legyenek" (Jn 17,22-23). Vegyünk

példának egy kereket, amelynek sok küllője van. Minél messzebb van egy küllő adott pontja a tengelytől, annál messzebb van a többi küllőtől is; ahogy közeledik a küllő a tengelyhez, úgy közeledik a többi küllőhöz is, míg a tengelyben minden küllő egy lesz. Ha közelebb vagyunk Istenhez, közelebb vagyunk egymáshoz is. Istenben való otthonra találásunk feltétele, hogy testvéreinkkel is egyek legyünk. Ezért írja Szent János: „Ha szeretjük egymást, Isten bennünk lakik" (1Jn 4,12), míg „aki azt állítja: ‚Szeretem az Istent', de felebarátját gyűlöli, az hazug" (1 Jn 4,20).

Krisztus otthont adott nekünk Istenben. De megszűntünk-e ezáltal vándorok lenni? Nem. Vándorok vagyunk most is. De hogyan lehetünk egyszerre vándorok és otthonra találtak? Ez éppen a keresztény életforma sajátja, hogy mindig ellentétek feszültségében valósul meg. Szent Pál egy helyen egész litániára való ellentét-sorozatot állít elénk, mint amit az első keresztények a maguk egzisztenciájában megéltek. Így ír:

vagyunk „mint ismeretlenek, mégis jól ismertek,
mint akiket halálra szántak, de mégis élnek,
mint megkínzottak, de belé nem haltak,
mint szomorúak, mégis mindig vidámak,
mint szűkölkedők, mégis sokakat gazdagítók,
mint akiknek semmijük sincs, mégis mindenük megvan"
(2Kor 6,9-10).

Ehhez a sorozathoz nyugodtan hozzátehetünk még egy láncszemet: mint akik vándorok a földön, de otthonra találtak Istenben.

Mihályi Gilbert (Chicago)

A HIVŐ SZEREPE A HOMÍLIA HATÉKONYSÁGÁNAK ELŐMOZDÍTÁSÁBAN

Sok hivő úgy gondolja, hogy a II. vatikáni zsinat liturgikus reformja befejeződött. Igaz ugyan, hogy az Egyház liturgikus életének szabályait elkészítették és a liturgikus könyveket kinyomatták, de ez önmagában egyáltalán nem jelenti azt, hogy a liturgikus megújulás megtörtént. Ez igazában csak most kezdődik, ahogy a technikai reform befejeződött. Most vagyunk benne a megvalósítás folyamatában, és hátra van a finomítás és az elmélyítés mint állandó feladat.

Az egyik liturgikus cselekmény, amely sok figyelmet és gondot követel, a homília. A homília megújult, része a liturgiának, és az az érzésünk, hogy a legtöbb esetben még nem fejti ki azt a hatást, amit vártak tőle. Itt az Egyesült Államokban sok kifogás és panasz hangzik el ellene. Az egyik hivő azért kritizálja, mert hosszú, a másik meg azért, mert rövid. Van olyan, akinek túl magas, „beszél a fejünk felett", míg azt is lehet hallani, hogy üres, „nem mond semmit". Vannak hivők, akik az elvont hit prédikálását kívánják papjaiktól, míg

mások elvárják, hogy annak gyakorlati jelentését fejtegessék. Sokan erősen kikelnek, hogy a homília tele van egyéni nézettel, véleménnyel és felfogással, másoknak meg egyenesen az az igénye, hogy a homiliában az abortuszról, a nők papságáról és hasonló mai problémákról halljanak. A chicagói főegyházmegye hetilapja nemrégen levelesrovatában közölt egy levelet, amelyben az olvasó azt kérdezi, hogy a diakónusok homíliáját a plébános átnézi-e.

A homília problémája azonban nem kifejezetten helyi jellegű, a világegyház különböző részeiben ugyanaz a helyzet. Méltán állapította meg William Baum bíboros, a Katolikus Nevelésügyi Kongregáció Prefektusa, hogy a vatikáni zsinat minden tanítása ellenére a legtöbben még mindig nem értik meg, mi is valójában a homília.

A homília hatékonyságának előmozdításában a figyelem fokozottan fordul az igét hirdető pap felé. Nincs hiány itt az Egyesült Államokban vezérkönyvekben, tanfolyamokban, amelyek az előadói, hírközlési technika kifejlesztésére elméleti és gyakorlati útmutatást és kiképzést nyújtanak a lelkészkedő papságnak. A technikai jártasságon túl azonban a homíliázónak természetesen szüksége van arra is, hogy alaposan otthonos legyen a szent tudományokban, jól ismerje híveit, és az üdvösség meghirdetésében átcsillanjon egyéni hit-megygyőződése, ami csak fokozza szavahihetőségét.

Nem is kell mondani, mennyire elengedhetetlenül fontos mindent elkövetni, hogy a papság minél jobb igehirdetővé képződjék. De bármekkora is ez az igyekezet, ez önmagában, egyedül még nem eredményezi a homília hatékonyságának biztosítását. E sorok írója ugyanis egyoldalúnak tartja, hogy csak a papságra irányul a figyelem, mert a híveknek is van sajátos szerepük a homíliában, ezért erre is ki kell térni. E tanulmány éppen ennek vizsgálatát tűzi ki céljául.

I. A PAPSÁG ÉS A HÍVEK EGYÜTTES LITURGIKUS CSELEKMÉNYE A HOMÍLIA

1. A homília természetéből indulunk ki. Mivel a homília lényegében Isten Igéjének hirdetése mise közben, ezért a homília hírközlés, az Örömhír meghirdetése. Már pedig a hírközlés nemcsak gondolatok és eszmék egyoldalú meghirdetése, hanem tudatos és célzatos közzétevése azért, hogy azt meghallgassák, megértsék, elfogadják. Vagyis a meghirdetés szól valakihez, irányul valaki felé. A pap mint igehirdető a hivekhez intézi Isten üdvösségüzenetét. Nekik, hozzájuk van szánva, s állást kell foglalni vele szemben. Tehát a homíliában két fél van érdekelve: a pap, aki az üdvösségüzenetét közli és a hivő, akinek az szól.

Következőleg a homília mint üdvösségüzenet-közlés csak úgy lehet sikeres és hatékony, ha mind az igehirdető, mind pedig a hivő együtt működik, teljesíti sajátos szerepét. Igaz, a külső látszat azt mutatja, hogy csak a lelkipásztor szerepel, csak ő tevékeny a homíliázásban. De ez a külső csalékony. A homília mint hírközlés megkívánja, hogy mindketten tevékenyen résztvegyenek benne.

2. De a homília nemcsak hírközlés. Hanem a szentmise, az eukarisztikus liturgia szerves része. A liturgikus konstitúció 35. cikkelyében azt mondja; az igeliturgia és az eukarisztikus liturgia bensőleg annyira összefügg, hogy az istentisztelet egyetlen cselekményét képezik.

A homília az igeliturgiában prédikáció, de nem akármilyen, hanem prédikáció a szentmisében. Ez igen fontos megállapítás! Ennélfogva nem tudományos előadás, nem teológiai szakmagyarázat, nem bibliaóra, nem katekizmustanítás, nem hitvita, nem is konferenciabeszéd születésszabályozásról, a kamaszkor problémáiról, a világbékéről, a harmadik világ helyzetéről, kábítószerekről, vagy hasonló tárgykörről. Mindezek talán lehetnek részei a homíliának, de önmagukban nem alkothatják azt. Ilyen és hasonló előadások tartása igen fontos része minden plébániai életnek, de nem annyira a szószékre valók, mint inkább a plébániai előadóterembe.

A homília a szentmise olvasmányainak a szellemében meghirdeti az Úristen „csodás tetteit", amit Jézus Krisztus halálában és feltámadásában művelt népe javára. Főtárgya tehát Jézus, húsvéti üdvösségtettében, amelyről az ige-liturgia olvasmányai is szólnak, de nem annyira mint 2000 év előtti esemény, hanem olyan üdvösségtett, ami itt és most valósul meg az Eukarisztia ünneplésében ennek a jelen hivő nemzedéknek a megváltására. Vagyis a homília szükséges kapocs, előkészítő, bevezető Isten népének Urával és Üdvözítőjével való találkozására az Eukarisztiában. Ez a homília a liturgikus konstitúció 35. cikkelye értelmében: a Krisztus-misztérium meghirdetése, amit az eukarisztikus liturgia szentségileg megjelenít.

Vagyis a homília liturgikus cselekmény, ami az Eukarisztiát ünneplő Isten népe egészének együttes tevékenysége. Nyilván a lelkipásztor önmaga, egyedül nem alkotja Isten népét. Csak a pap és hívei együtt. Következőleg a homília a pap és a hívek együttes dolga és felelőssége.

3. A homília mint az üdvösség üzenetének meghirdetése lényegében meghívás Jézussal való sorsközösségbe halála és feltámadása misztériumának élésében. Más szóval meghívás Krisztus-követésre, az új ember életének élésére. Ez a Krisztusnak való elkötelezettség nem valósulhat meg a szabad akaratú hivő saját beleegyezése nélkül. Igaz, Isten Igéje hatékony: „szavam nem tér vissza üresen, eléri, amit akarok vele, és meghozza gyümölcsét, amiért kimondtam" (Iz 55,10-11). Vagyis „ex opere operato", önmaga erejében hatékony. Mégsem szabad azonban mágikus erőt tulajdonítani neki. Mivel szabadakaratú emberhez szól az isteni üzenet, neki kell válaszolni arra. Jóllehet a hivő az Úristen hívására kegyelmének hatása alatt felel — „Isten az, aki először szeretett minket" (1Jn 4,19) —, de mégis „ex opere operantis" közreműködése, személyes állásfoglalása szükséges, hogy az üzenet véglegesen kifejthesse hatékonyságát.

Ez teljesen világos a magvetőről szóló példabeszédből (Mk 4 és Mt 13,23) is, amely arra mutat rá félreérthetetlenül, hogy az elvetett mag, vagyis Isten Igéjének hatékonysága függ a talaj minőségétől, amibe elvetették. Ebből is

látszik, hogy a homília hatékonysága nemcsak a paptól függ, de a hivőtől is. Akármilyen fontos szerepet is játszik a pap a homíliában, a hivő szerepe is nélkülözhetetlen. Nélküle a homília csak egyoldalú igyekezt. A hivő nélkül nem érheti el célját, nem fejtheti ki üdvösségmunkáját, nem lehet sikeres és eredményes.

II. A HIVŐ SZEREPE A HOMÍLIÁBAN: AKTÍV MEGHALLGATÁSA

Mi már most a hivő szerepe a homília hatékonyságában? Azt állítjuk, hogy annak hallgatása, meghallgatása.

Rá kell mutatni, hogy a hallgatás, a meghallgatás nem egyszerűen hallás, meghallás. A hallás általában a fül munkája, amennyiben felfogja a hozzá elérő hangot. Mindenki, akinek a füle egészséges, képes hallani. Hallani tehát lehet anélkül, hogy figyelnénk. Főleg éppen ebben különbözik a meghallgatás a hallástól. Nemcsak a hangot halljuk, hanem meghallgatjuk, ami figyelmet követel. A hivő a homíliát nemcsak hallja, hanem hallgatja, meghallgatja, mert neki szól. Odafigyel, mert neki beszélnek. A hallgatás, meghallgatás tehát személyes részvételt igényel. A merőben fizikai jelenlét ennélfogva nem elégséges. A homília meghallgatása teljes személyi jelenlétet kiván. A látszat csal, mert azt mutatja, hogy csak a pap egyedül aktív a homíliázásban. Pedig a hivő is teljes, tevékeny résztvevőként szerepel: az üdvösségüzenetet meghallgatja, hogy megértse, és minél bensőségesebben átadhassa magát Jézus Krisztus halála és feltámadása üdvösségmisztériumának.

Ez azonban csak úgy lehetséges, ha először is a hivő el tudja kerülni mindazt, ami figyelmét eltereli a lényegről a mellékesre. Külső benyomások könnyen ráirányítják a figyelmet másod- s harmadrendű dolgokra, pl. a homíliázó pap termetére – magas vagy alacsony –, megjelenésére – frissen borotvált vagy szakállas és bajuszos, előadása stílusára – szónokol vagy elbeszélget – stb. Ebben az esetben igen nehéz figyelemmel és érdeklődéssel követni azt, ami pedig a hivőnek szól, ami érte történik: az üdvösség üzenetét.

Másodszor a hivőnek túl kell tennie magát előítéletein, azaz nem szabad finnyásnak és válogatósnak lennie, hogy csak azt hallgatja meg, ami kritikus magatartásának tetszik. Van hivő, aki csak olyan homíliát tart jónak, ami válaszol minden problémájára. A másik viszont azt kívánja, hogy elvont eszmékben elgyönyörködhessék, hogy így legalább rövid időre feledhesse a földi töprengéseket. Nyilván az üdvösség üzenete nem tudja megérinteni az ennyire önzőt. Isten Igéje csak úgy tud behatolni és működni a hivőben, ha felül tud kerekedni önző kis világán, és önmaga központiságából kiemelkedve csatlakozni tud ahhoz, Aki beszél hozzá, aki szólítja az üdvösségre. A húsvéti misztérium élésére való hívás hallgatása, illetve meghallgatása a Krisztus-tanítvány egyik alapvető ismertetőjele. Ezért a hivő Salamonnal gyakran így imádkozik: „Adj, Uram, szívet, amely tud Rád hallgatni" (1 Kir 3,9).

E sorok írója úgy gondolja, hogy mi, lelkipásztorok sokszor annyi mindennel törődünk, hogy nem kerül kellő sor arra, ami elsősorban a lényeges. Ezek

egyike pedig éppen az, ami e témánkkal kapcsolatosan is központi fontosságú, hogy ti. megtanítsuk, rávezessük hiveinket a Krisztus-tanítványságra és annak élésére. Jézus tanítványa pedig egyszerűen az, aki komolyan veszi keresztségi fogadalmát, illetve elkötelezettségét, s új emberként igyekszik napról napra minden erejével Jézust követni „amíg csak Krisztus ki nem alakul bennük" (Gal 4,19).

Ez azonban csak úgy megy, ha egyre jobban megismerjük Jézust, főleg a Szentírásból, az Egyház tanításából, a szentek megéléséből, a liturgiában való bensőséges és cselekvő részvételből, imaéletünkből, illetve a Vele való személyes találkozásaink élményeiből. Vagyis a keresztény lelkiség művelése önmagunkban és hiveinkben a legfontosabb feladat. Ez az, amit a legszükségesebb egyházi teendőnek jelentett ki nemrégen Rombert Weakland, a bencések volt egyetemes főapátja, jelenleg Milwaukee érseke és az amerikai Püspöki Kar Liturgikus Bizottságának az elnöke.

A keresztény lelkiség művelésével törődő hivő ugyanis szert tesz arra a képességre, hogy megélje az Isten gyermekséget. Mint ahogy Jézus is egész életén át Isten Fiúságát valósította meg. Folytonosan figyelt az Atyára, kereste, fürkészte szent akaratát s annak hűséges megélésében tényleg így hívhatta Őt: „Atyám"!

Hasonlóan a Krisztus-tanítvány keresztény lelkiségének erejében képes felülemelkedni önmagán, egyéni ízlésén és önző nézetein, hogy felismerje az Atya akaratát élete minden helyzetében, s hogy ahhoz igazodhassék, és így Jézusban, az igazi Fiúban igazi fiúként ő is így hívhassa az Urat: „Atyám"!

A keresztség szentségében, amely a Jézus-tanítványság kezdete, ezért viszsza kellene állítani nemcsak az ún. Effeta szertartást, azaz nemcsak a száj megérintését, hanem a fülét is. E kettő ugyanis alapvető és beszédes szimbóluma, szent jele a Krisztus-tanítványságnak, mert amit megvallunk és élünk, azt előbb hallgatással, meghallgatással befogadjuk: „A hit meghallgatásból származik" (Róm 10,17). A régi időkben otthon nem minden ok nélkül hívta a prédikáló pap híveit „kedves hallgatóim"-nak!

Az Egyház liturgikus reformjának mai rendje csak a missziós területeken engedi meg, hogy a hívek homíliázzanak, illetve ott, ahol nincsen pap. „A liturgia az Egyház egész közösségére tartozik", állapítja meg a liturgikus konstitúció, „de egyes tagjai azt különféle módon, szent rendjeik és szerepük különbözősége és részvételük foka szerint végzik. A liturgikus ünneplésben minden résztvevő csakis a saját szerepét tölti be, illetve mindazt teszi, amit a dolgok természete és a liturgikus szabályok megkívánnak tőle" (26,28).

Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy a híveknek nincs befolyása a homília alakítására. Már maga az a tény, hogy a liturgikus megújulás következményeként minden jól szervezett nagyobb plébánián többek között liturgikus bizottság is működik, – de egyházközségi tanács mindenképpen –, mutatja, hogy a híveknek igenis van szerepük plébániájuk liturgiájának s így a homíliának is az alakítására, hogy a lelkipásztor minél hatékonyabban tudja meghir-

detni mindazt, amit az Úristen művel értünk Fiában, Jézus Krisztusban.

De a hivőknek maguknak közvetlenül is sok alkalmuk nyílik, – pl. családlátogatáskor –, hogy a homíliával kapcsolatos elgondolásaikat tudtára adják lelkipásztoruknak, hogy az Jézus Krisztus halálának és feltámadásának megváltó misztériumát mindennapi, konkrét életükre vonatkoztatva tudja meghirdetni.

A lelkipásztornak, hogy homíliája ne csak elvont elmélkedés legyen, lapos beszéd, vagy egyszerűen csak más szavakkal való megismétlése az olvasmányoknak, ismernie kell hívei életét. Köztük él, természetesen ismeri. De keresnie kell hívei mindennapos életküzdelmeinek egyre alaposabb megértését, hogy így tényleg nekik szóljon homíliája.

Mindez hozzájárul ahhoz, hogy a homília valóban Isten népének, a lelkipásztornak és a híveknek közös cselekménye legyen.

Nagy Ferenc (Hamilton)

AZ IRGALMAS SZAMARITÁNUS Lk 10,29-37

A Jézussal beszélgető törvénytudó joggal érez némi csalódást, hiszen nem a kérdésére kapott választ. Jézus példabeszéde nem azt mondja meg: kit szeress felebarátként és kit ne, hanem hogy ki szeret téged felebarátként, és ki nem. A példabeszéd hűen tükrözi az akkori valóságos életet, ezért számos apró elemének is pontos és fontos jelentése van.

1) Kirabolva és félholtan

Jeruzsálemtől Jerikóig kb. 35 km az út. Ezer méteres szintkülönbségen ereszkedik alá. Hegyes, elhagyatott, rablók lakta vidék, félúton katonai állomással és szállóval. A közbiztonság veszélyeztetettsége ellenére is forgalmas kereskedelmi útvonal.

Jeruzsálemből egy ember megy le Jerikó felé. Nevét nem tudjuk, arcvonásait nem látjuk. Zsidó? szamaritánus? pogány? Becsületes utazó vagy ő maga is zsivány? Elég az, hogy rablók törnek rá, kifosztják mindenéből, összeverik, félholtan hagyják az úton. Mások segítsége nélkül nem menekülhet meg.

2) A pap és a levita

Egy pap ereszkedik le ugyanazon az úton, hazafelé tart a templomi szolgálatból. Meglátja a félholtat, kikerüli és továbbmegy. Hasonlóképpen egy levita is.

Miért nem segítenek a szerencsétlenen? Talán hogy a vér – vagy az idegen – érintése törvényileg tisztátalanná ne tegye őket? Talán a vér láttán megijednek, nem tudják, hogyan kell elsősegélyt nyújtani? Talán mert ők, a papi osztály tagjai, hasonló veszélynek nincsenek kitéve, és ezért képtelenek a sze-

rencsétlennel való azonosulásra? Talán mint a templomi kultusz szolgái teljesen az istentiszteletet szabályozó előírások megszállottjai; számukra csak a kultusznak van értelme, a valláshoz csak az tartozik hozzá, minden más jelentéktelen és értelmetlen? – Mindenképpen arról van szó, hogy a másikban nem ismernek önmagukra, nem éreznek sorsközösséget a félholttal, és így megsegítésére semmit sem tesznek. Előre kitervezett útjukon mennek tovább, pedig Isten irányváltoztatásra hívná őket.

Jézus egyszerűen leírja magatartásukat. De talán meg is bélyegzi, el is ítéli őket?

A törvénytudónak rá kell jönie arra, hogy őt is hasonló veszély fenyegeti: könnyen elsáncolhatja magát abba a hiedelembe, hogy az örök élet elnyeréséhez elegendő biztosítékot talál a Törvénynek és helyes alkalmazásának elméleti ismeretében.

3) A szamaritánus

Arra utazik egy szamaritánus is. Valószínűleg kereskedelmi ügynök (vigéc), aki a saját öszvérén lovagol; ráadásul esetleg még vándorkereskedő is: egy másik öszvéren az áruját szállítja. Nem valami finom, emelkedett szellem; a Törvény bonyolult rendszerében járatlan; feltehetőleg nem vallásgyakorló, nem is különösebben hivő; zsidó szempontból eretneknek számít, ki van zárva a jeruzsálemi templomi kultuszból. Nyitott szemmel jár a világban, főleg józan gyakorlati érzék irányítja. Névtelen és rangtalan, hírnevével túlzottan nem bajlódik; mivel nincs sok félteni valója, szükség esetén könnyen kockáztatja idejét, javait, becsületét. Meglátja a félholt idegent, odamegy, közelebbről szemügyre veszi. Önmagát vetíti ki az ismeretlenbe: „Én ugyanerre a sorsra juthattam volna!" Megrendül, irgalomra és szeretetre gerjed, és ezzel felebarátja lesz az idegennek. Az a szeretet, amellyel saját életét szereti, éltető napsugárként árasztja el a felebarátot is. Megvizsgálja a sebeket, borral fertőtleníti, olajjal bedörzsöli, ideiglenesen bekötözi. Felebarátját felnyalábolja, felrakja saját öszvérére, óvatosan beszállítja az útmenti vendégfogadóba, mindkettőjüknek szállást bérel. Személyesen gondját viseli a betegnek lefekvésig, sőt egész éjjel. Másnap reggel a fogadósra bízza, előre kifizet két dénárt a betegápolásért, nagyobb költségekre is felhatalmazást ad: ezeket visszajövet majd megtéríti. Egy utolsó pillantást vet felebarátjára, majd öszvérére ülve ellovagol. Gondolatai már messze járnak: saját üzleti ügyei kötik le. Bizonyos idő múlva visszajön, rendezi adósságát; örömmel látja a gyógyulást, aztán továbbmegy a maga útján.

Talán hosszú hónapok elteltével, egészen véletlenül megint találkozik a teljesen felépült emberrel. Vidáman megveregeti a vállát: „Na, öregem, hogy vagy? Látom, egészen rendbe jöttél! Tudnánk-e valami jó üzletet kötni?"

4) Felebarátod a szamaritánus

„E három közül véleményed szerint ki volt a felebarátja annak, aki a rablók kezébe esett?" – „Aki irgalmasságot gyakorolt vele."

A szamaritánus az én felebarátom! Halálos veszélyben forogtam, kiszolgáltatott voltam, szükséget szenvedtem; önmagamtól nem álltam volna talpra, nem tudtam magamon segíteni. Rám talált nyomorúságomban, önmagára ismert bennem, megszánta bennem hasonmását. Nem töprengett azon, ki illetékes segíteni, talán nem is ő, hanem valaki más. Volt ideje rám, gondjaiba vett, talpra állított, kockázatot vállalt értem, áldozatot hozott megmentésemre. Érdektelenül segített meg, nem volt haszna belőlem, nem kapott tőlem érdemleges viszonzást; nem is gondolt arra, hogy tartozhatnám neki; jótettével nem kívánt megvásárolni. Nekem viszont óriási hasznom volt: megéltem, hogy gondomat viselik, érző szívvel és eredményes tettel; hogy van még jövője életemnek; és hogy én is tudok szeretni, hálás szívvel és hatékonyan. Rám nézett, megszánt, megszólított; amikor meghallottam tőle a „te" szót, akkor lettem „én" önmagam számára. Spontán megrendültségével és tettrekészségével tiszta tükörként állt elém; amikor belepillantottam, „én" lettem. Úgy tett, mint az apa, aki önmaga képére új életet nemz; mint az anya, aki testéből testet szül a világra: lelkem az ő lelkéből lelkedzett.

Találkozásunk jött és elmúlt. Felebaráti szolgálata nem tartott igényt arra, hogy szoros, tartós lelki kapcsolat kövesse, bár az ilyen kapcsolatot nem zárta ki. Találkozásunk után elváltunk; ő ment a maga útján, ahová hívta a kötelessége, szabadon, függetlenül, előre nézve; engem sem kötött magához, meghagyott szabadnak és függetlennek, hogy én is a magam útját járjam. Ha netán csalódott bennem, ha várakozásainak nem feleltem meg, akkor sem tett önző szemrehányást: elszomorodott, de nem önmagán keseregve, hanem miattam és értem aggódva. Nem szőtt velem barátságot, kölcsönös, maradandó kapcsolatot: nem a barátom lett, hanem a felebarátom.

Már az ószövetségben voltak Szamaria-beliek, akik igazi felebarátnak bizonyultak (2Krón 28,15): Ácház idejében, egy szörnyű öldöklés után könyörületet gyakoroltak Jeruzsálem lakóival. Gondjukba vették az életben maradt foglyokat, felöltöztették, megetették, olajjal megkenték, az erőtleneket szamarakra ültették, s visszavezették őket testvéreikhez Jerikóba. Ezek a Szamaria-beliek és a példabeszéd szamaritánusa meg a sokezer más „irgalmas szamaritánus" az üdvösségtörténet egyik fő erővonalát alkotják.

A szamaritánus velem gyakorolt jósága Isten Királyságának életáramlásába tartozik. A szamaritánus hasonlít a Jó Pásztorhoz, aki megmenti báránykáját a tolvajoktól és rablóktól. Úgy jelenik meg a pap és a levita nyomában, mint a Szőlősgazda Fia a szőlőművesek garázdálkodása után. Igénytelen, megvetett szamaritánus, – és mégis csak ő tud üdvözíteni. Amikor szamaritánusom „megrendül" kiszolgáltatottságomon, Istennek és Krisztusnak irántam érzett irgalmas szeretete tölti el. Olajával és borával a szentségeket szimbolizálja, és rábíz az Egyház vendégfogadójára. Amikor „visszatér", hogy ápolásomért megfizessen, az utolsó ítélet Bírájának előhírnöke. Önmagát látta meg és örökítette meg bennem, élete gazdagságából adott nekem életet; új életre keltett, a ma-

gam életére, hogy önállóan járjam utamat. Egészen halálomig belőle élek, örökre szamaritánusom adósa maradok.

5) Szeresd és utánozd!

„Szeresd felebarátodat, mint saját magadat! Nincs más nagyobb parancs, mint ez."

Életed végéig adósa vagy a szamaritánusnak, akár ismered őt, akár ismeretlen maradt. Ne feledd soha, amit érted tett, amikor meglátott és megszánt, bekötözött és karjába vett. Nélküle elpusztultál volna; életedet neki köszönheted, annak, hogy sorsközösséget vállalt veled. Az vagy, amivé általa lettél; lelked a lelkéből lelkedzett. A szamaritánus mindhalálig veled marad: te magad jelented őt saját magadnak! Amikor magadat nézed, őt látod; amikor magadat szereted, őt szereted.

Életed végéig gondolj szamaritánusodra; elevenen éljen hálás emlékezetedben. Úgy szeresd a szamaritánust, mint saját életedet szereted! Életed végéig maradj hűséges a szamaritánus hálás emlékéhez, a szamaritánus iránti szeretethez.

A szeretet nem a szamaritánushoz való kötődés, nem függés, nem rabszolgaság. Maga a szamaritánus már nincs is veled, otthagyott, a saját dolgai után jár, nem vár és nem fogad el tőled semmit, már gondolni sem akar rád. A szeretet a te saját új életed, tetterőd, szabadságod, függetlenséged, és az a meg nem szűnő hálás tudat, hogy ennek az életenergiának a felélesztésével szamaritánusod önmagát sokszorozta meg benned.

„A szamaritánus viselkedett felebarátodként; menj, és te is hasonlóképpen cselekedjél!"

Mindhalálig adósa vagy szamaritánusodnak; tartozol neki életed megújulásáért. Adósságodat azzal kell lerónod, hogy te is úgy cselekszel, amint ő cselekedett: Szamaritánusként jársz a világban, s te is új életeket keltesz. Észreveszed embertársad szükséghelyzetét, megrendülsz kiszolgáltatottságán, reménytelenségén, tegnapi vagy holnapi önmagadra ismersz benne. Időd, tehetséged, javaid, lehetőségeid szerint felkarolod, tálpra állítod, életre kelted. Visszagondolsz saját szamaritánusodra, úgy szereted őt, mint saját magadat, és ennek az „elemi önszeretetnek" az erejében tevékeny és hatékony szamaritánussá válsz, lelkedből lelkedzett életeket támasztasz. Nem akarod lekötelezni őket: új életükhöz lényeges a tőled való függetlenségük, hogy ők is szamaritánusként járhassák saját útjukat.

A mai jól megszervezett világban is, amikor hivatalos szervek foglalkoznak az emberek mindenfajta elesettségével, szükség van irgalmas szamaritánusokra. Ha egy ilyen segélyszerv munkása vagy, a szamaritánus lelkületével közeledj az emberekhez, ne pedig személyi vonások nélkül, névtelenül, szívtelenül! Ha hivatalos megbízatásod nincs is, számtalanszor találkozol elesett emberekkel, akiknek rád van szükségük; arra, hogy észrevedd és megszánd

őket, hogy kockáztatni és áldozatot hozni tudj értük, hogy szamaritánusuk hálából fakadó önzetlensége talpra állítsa és új életre keltse őket.

A felebaráti szeretet nagy parancsa nem törli el, nem változtatja meg, nem helyettesíti a fennálló isteni és emberi törvényeket. Sem az emberi természetbe írt törvényt, sem az államok alkotta rendszereket, sem a modern társadalmi struktúrákat, a jól vagy rosszul működő szeretetműveket, sem az emberi életre leselkedő ezernyi jogtiprást és hanyagságból eredő veszélyt. A felebaráti szeretet nem törvény és nem struktúra, hanem életmodell, lelkület, dinamizmus; az élő ember a struktúrában és az élő Isten az emberben.

„Felebarátunkat úgy szeretni, mint saját magunkat többet ér minden égő vagy bármi más áldozatnál."

Óvakodjál tehát attól, hogy meggátoljon a felebaráti szeretetben a pap, a levita vagy a törvénytudó lelkülete: szőrszálhasogatásuk, formalizmusuk, gátlásaik, meghasonlottságuk, szűkkeblűségük, önzésük, könyörtelenségük!

Végeredményben Jézusra kell gondolnod; hálásan emlékező szívvel kell az irgalmas szamaritánus iránt való szeretetéből ihletést, erőt, hatékonyságot merítened.

„Ahogy az Atya szeret engem, elhalmozva mindennel, teljes önmagával, úgy szeretlek én is téged: rád pazarolom gondolataimat, tanításomat; szívem minden érzése és dobbanása érted van; érted hullattam utolsó csepp véremet. Én is irgalmas szamaritánusod vagyok, sőt összehasonlíthatalanul több vagyok bárki másnál, nemcsak szívem nagyságánál, hanem segítségem erejénél fogva is. Isteni kegyelmem varázslatos orvosságával gyógyítgatom minden olyan lelki sérülésedet, amely többé vagy kevésbé képtelenné tesz arra, hogy megnyílj a szamaritánus ember közeledésének, vagy hogy te magad szamaritánus légy másoknak. Szüntelenül irgalmasságot gyakorolok veled, folyton megújuló életet árasztok beléd; menj, és te is hasonlóképpen cselekedjél!"

„Én nem vagyok mindenkor veletek: rövid nyilvános működés után elhagytam látható világotokat, hogy a szeretet hatalmas áramlásában testi jelenlétem ne okozzon rövidzárlatot, ne gátolja a teljes, egyetemes kibontakozást. Ha megtapasztaltad szeretetem áradását, ne közvetlenül nekem akard viszonozni, hanem keress más rászorulókat, ahogy én is megkerestelek és felemeltelek téged!"

„Ez a legnagyobb parancs az összes közül, nincs más nagyobb parancs, mint ez: Szeressétek egymást! Ahogy én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást!"

Nemeshegyi Péter (Tokió)

ÉLET A SZENTHÁROMSÁGBÓL

Egy édesanya tanítja imádkozni kisfiát. Gyengéden odavezeti a gyerek kezét homlokához, melléhez, bal és jobb vállához, és fülébe súgja: „Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében, ámen." És már próbálgatja is nagy ügyetlenül az apróság a keresztvetést, tágra nyílt szemét anyjára vetve, és ismétli gügyögve, egy kicsit bizonytalanul és meghatottan: „Az Atya, a Fiú..." Nem érti még, de érzi, hogy anyja is, ő is olyat tesznek, olyat mondanak most, ami nagyon fontos, ami egészen más, mint a mindennapi beszéd; olyasvalakit szólítanak meg, aki nagyon nagy és hatalmas, de ugyanakkor végtelenül szerető és jóságos, akinek szeretete átkarol, és akibe beburkolózunk a kereszt jelével; három név, de egy titok; minden imádság, minden dolog kezdete és vége: a mi kedves, szelíd, jóságos, nagy Istenünk.

A reneszánsz-korabeli Rómának egy kis szobájában Loyolai Szent Ignác lép a házi kápolna oltárához. Haja már kopaszodik, baszk sasorra kiemelkedik arcából. Vonásai nyugodtak, évtizedeken át gyakorolt önfegyelem tükröződik rajtuk. Hajthatatlan akaraterőt tükröző éles szeme most mintha mérhetetlen távolságokba nézne. Keze a keresztvetésre lendül, kezdi miséjét: „Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében." De itt elakad szava. Átszellemült arcán mintha fény ragyogna. Szeméből megered a könny. Olyat lát ez a két szem, amit szem nem láthat. Nem is szeme lát, hanem lelke: belesüllyed, belemerül az Isten mélységébe. Negyedóráig, félóráig is tart az elragadtatás, míg végre alább hagy a benső láng, és folytatni tudja miséjét. De mise után is egész nap ott zsong szívében élménye. „Az isteni lényeget, az Atya, Fiú és Szentlélek személyét szemléltem" – írja véletlenül ránk maradt följegyzéseiben. Ignácnak ebből a misztikus meglátásából fakadt minden tette, minden gondolata, egész élete.

Az élet hajnalán álló kisgyermek együgyű imája, a világtörténelmet mozgató szent elragadtatott látomása – mekkora különbség! És mégis, mindkettőnek a lényege ugyanaz: egyszerű, úgy, hogy még egy kisgyermek is kimondhatja; kimeríthetetlenül mélységes, úgyhogy a legnagyobb szent és bölcs lángesze föl nem érheti: Atya, Fiú, Szentlélek: Szentháromság egy Isten, aki Krisztus keresztje által a mi életünk.

Ez a misztérium kíséri keresztény életünket kezdettől végig. Amikor szüleink kevéssel születésünk után elvittek keresztelőre, „a Szentlélekből való újjászületés és megújulás fürdőjére" (Tit 3,5), a keresztalakban homlokunkra csorgó vizet szentséggé a krisztusi szó tette: „Én megkeresztellek téged az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében" (Mt 28,19). Mikor pedig elérkezik életünk utolsó órája, így könyörög érettünk az Egyház a haldoklók imájában: „Keresztény ember lelke! Indulj utadra e világból a mindenható Atyaisten nevében – ő teremtett téged, az élő Isten Fia, Jézus Krisztus nevében – ő szenvedett érted, a Szent-

lélek nevében – ő öntetett bensődbe. Urunk, neked ajánljuk e szolgádnak lelkét. Igaz, voltak bűnei, de nem tagadta meg, hanem hitte az Atyát, a Fiút és a Szentlelket, és hűségesen imádta Istent, a mindenség Teremtőjét. Ne emlékezzél meg, Urunk, bűneiről, hanem nagy irgalmadban nyisd meg számára az eget, és fogadd be szolgádat országodba."

Életünk elején, életünk végén Krisztus keresztje és a Szentháromság vesz körül. De életünk egész tartalma is a Szentháromságból és Krisztus keresztjéből ered. Tömör, gazdag tartalmú mondatokban így fejezi ezt ki a 2. Vatikáni Zsinat: „A keresztény ember sok testvér elsőszülöttjének, a Fiúnak képmását öltvén magára (Róm 8,29; Kol 1,18), ‚a Lélek csíráit' (Róm 8,23) kapja, és így képessé válik a szeretet új törvényének teljesítésére (Róm 8,1-11). ‚Örökségünk foglalója' (Ef 1,14), a Szentlélek által az egész ember bensőleg megújul, míg el nem jut ‚a test megváltására' (Róm 8,23): ‚Ha bennetek lakik annak Lelke, aki feltámasztotta Jézust a halálból, ő, aki Krisztus Jézust feltámasztotta a halottak közül, halandó testeteket is életre kelti bennetek lakó Lelke által' (Róm 8,11). Krisztus feltámadt. Halállal legyőzte a halált, és nekünk életet adott, azért hogy, mint a Fiúban élő istenfiak, a Lélek által kiáltsuk: Abba, Atya!" (Gaudium et spes 22)

Az Atya, Jézus és a Lélek

A zsinat e szavai Szent Pál gondolatvilágát tükrözik. De ennek a teológiának forrása magának Jézusnak istenélménye. „Dicsőítlek, Atyám, ég és föld ura!" (Mt 11,25) – Jézusnak ez az imája minden magyarázatnál jobban fejezi ki azt, hogy miként élte meg Jézus az Istent. Számára az Isten „ég és föld Ura", végtelenül fönséges, magasztos uralkodó. Akarata parancs, szava törvény, amelynek korlátlan engedelmesség jár. De ez az Isten egyben Jézus szerető Atyja: az „én Atyám" (Mt 18,35). Önmagáról pedig tudja, hogy ő ennek az Atyának „szeretett Fia" (Mk 1,11).

Jézus a szó szoros értelmében az Atyával való viszonyából é l. János evangéliuma fejezi ezt ki legvilágosabban: „Én az élő Atya által élek" (Jn 6,57). Jézus számára az élet olyan, mint egy forrásból mindig frissen patakzó kristálytiszta folyam. Kiapadhatatlan forrása az Atya. Az Atya szereti és élteti Fiát. Jézus élete mindig friss adomány, örök találkozás.

Itt tűnik fel már minden titok titka: az élet és a szeretet csodálatos azonossága. „Engem szeret az Atya" (Jn 11,17), mondja Jézus. Tudja, érzi ezt a szeretetet, létének minden ízével. Ez a szeretet az élete. És ugyanez a szeretet vezeti a halálba: „Azért szeret az Atya, mert odaadom az életemet" (Jn 11,17). A szeretetből viszontszeretet születik. Jézus „az Atya által" él, és éppen ezért „az Atyáért" él. E szóval ajkán indul halálába: „Tudja meg a világ, hogy szeretem az Atyát, és végbeviszem, amivel Atyám megbízott" (Jn 14,31).

Mivel bízta meg az Atya Jézust? János evangéliuma így felel a kérdésre: „Azért küldte el Isten a Fiát a világba, hogy ü d v ö s s é g e t szerezzen a világnak" (3,17). „Én azért jöttem, hogy é l e t ü k legyen, és bőségben legyen"

(10,10). „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, el ne vesszen, hanem örökké éljen" (3,16).

Az Atya éltető szeretete, Jézus saját életemésztő szeretete fakaszt életet a halálban: kereszthalálból születik a feltámadás, a mennybemenetel, örök élet az Atya kebelén. Így lesz a szeretet életté, először is Jézusban, és Jézus által mibennünk. Jézus „a világ életéért" (Jn 6,51) válik áldozattá, és így lesz örök életet tápláló kenyér. Az imént félig idézett jézusi szót idézzük teljes egészében: „Amint én az élő Atya által élek, úgy aki engem eszik, általam él" (Jn 6,57). Esszük Jézust, mint az Isten szavát, azáltal, hogy hiszünk benne, befogadjuk és éljük szeretetét. Esszük Jézust, mint az égből szállott élő kenyeret (Jn 6,51), azáltal, hogy hivő szeretettel magunkhoz vesszük az oltáriszentségben. Így él bennünk, lelkünkben, testünkben; így leszünk „a Fiúban élő istenfiak"; így áll ránk is szava: „Az Atya maga szeret titeket, mert ti szerettetek engem, és hittétek, hogy az Atyától jöttem" (Jn 16,27). Az Atyának ez a szeretete Jézusnak örök életet ad. Ugyanígy ad életet nekünk is. Jézus az Atya által él, mi Jézus által élünk. Így hát végső fokon mi is az Atya által élünk. Jézus az Atyáért él, mi Jézusért élünk. Így mi is, Jézussal, az Atyáért élünk. Az élet nem jéggé dermedt mozdulatlanság, hanem állandó folyam: az Atyától a Fiúba, a Fiúból belénk ömlik és árad. Hömpölyög előre, és megint vissza. A Fiú élete hálás és engedelmes visszahajlás az Atyához; a mi életünk hálás belefeledkezés az Atya és Fiú szeretettengerébe. Ez az örök élet: hittel ismerni az egyedüli igazi Istent és küldöttjét, Jézus Krisztust (Jn 17,3). Ez az örök élet: szeretetből tenni az Atya és Krisztus akaratát.

Folyam, ömlés, áradás: aki a Szentírást ismeri, tudja, hogy ezek a fogalmak a Szentlélek képét idézik fel. Egy sátoros ünnepen történt, Jeruzsálemben. Az ünnep utolsó napján fényes processzióban hozták a papok a vizet Siloe forrásából, hogy meghintsék vele a templom oltárát. Egyszerre csak erős hang csendül fel a tömegből. Jézus kiáltott:

„Aki szomjas, jöjjön hozzám,
aki hisz bennem, igyék!
Az Írás szerint ,az ő (vagyis a Messiás) bensejéből
élő víz forrása fakad' "

(Jn 7,37-38. A magyar bibliafordítástól eltérő fentebbi fordítás a mai szentírástudósok többségének értelmezését követi.) Az evangélista Jézus e szavaihoz a következő magyarázatot fűzi: „Ezt a Lélekről mondta, amelyben a benne hivők részesülnek. A Lélek ugyanis még nem jött el, mert még nem dicsőült meg Jézus" (Jn 7,39).

Ez a Lélek, a megfeszített és feltámadt Jézus ajándéka, teszi számunkra érthetővé, vonzóvá, meggyőzővé Jézus szavát és egész létét. Belesodor magának Jézusnak érzés- és gondolatvilágába. „Élő víz" ez a Lélek, folyik, árad. Tudjuk, milyen lesz a víz, ha nincs folyása. Megzöldül, mocsárrá poshad, nyálkás lesz és ihatatlan. Nem táplálják források, és ezért felszívja a nap. Töredezett, keményre szikkadt agyag marad helyén, teleszórva szomjan halt élőlények

hulláival. Milyen más a csörgedező patak! Csacsog, cseveg, csillog; üdítően friss, partján sarjad a fű, hajladozik a virág, napsugár rajzolta fénymintás kövei fölött vidáman cikáznak a halacskák. Az élő, éltető víz nem tűri a mozdulatlanságot, nem ismer akadályt. Tudja, hova visz útja, hova hívja szerelme: a nagy, szent óceánba.

Ilyen „élő víz" a Szentlélek. Ott buzog Jézus szívében, és Jézus jóvoltából ott buzog bennünk is. Erről tett tanúságot Keresztelő Szent János: „(Az Isten mondta nekem:) ‚Akire látod, hogy leszáll a Lélek, s rajta is marad, az Szentlélekkel fog keresztelni'. Láttam és tanúskodom róla, hogy ő az Isten választottja" (Jn 1,33-34). A Jézus keresztségekor rászálló Lélek látomása nyilvánítja ki, hogy Jézus az, akiben a Szentlélek teljessége lakozik, és éppen ezért ő, csakis ő az, aki „Szentlélekkel keresztel". A „keresztel" szó itt elsősorban nem a keresztség szentségét jelenti, hanem a „baptizo" szó eredeti értelme szerint a Szentlélekbe való „elmerítést", a Szentlélekkel való „elárasztást". A keresztben, feltámadásban megdicsőült Jézus árasztja ki ránk, mint „élő vizet", nap mint nap, a Szentlelket.

Ugyanarról a valóságról van itt szó, amelyet egy másik jelképet idéző cselekedetével fejez ki Jézus feltámadása napjának estéjén: „Jézus tanítványaira lehelt, és így szólt: ‚Vegyétek a Szentlelket' " (Jn 21,22). A Szentlélek nemcsak élő víz, hanem élő l e h e l e t is. Az Atyaisten lehelete, Jézus lehelete, és – Jézus keresztjének és feltámadásának jóvoltából – a mi leheletünk is. Nem anyagi levegő persze, mint ahogy nem anyagi víz. De a levegő, lélegzés természetes szimbóluma a Szentléleknek. Ahogy a levegő a lélegzés által frissíti tüdőnket, vérünket, és percről percre táplálja életünket, ahogy a lehelet hangot ad szavainknak és lehetővé teszi a beszédet, szívünk, lelkünk megnyilatkozását, – úgy érteti meg velünk a Szentlélek az Atya és a Fiú szívének titkait, ad ennek a hitből fakadó ismeretnek lendítő erőt, hogy így belevonjon az Atya és a Fiú szeretetegységébe, és így örök életébe.

A megfeszített Isten halálból támadó élet

Csodálatos valóságok ezek. De még mélyebbre kell hatolnunk, hogy megérthessük a Szentháromságból fakadó életünket. Jézus személyének szemlélete nyitja meg számunkra az utat.

Az izraeliták alapvető hitvallása ez volt: „Az Úr kivezette népét az egyiptomi szolgaságból." A keresztények első hitvallása pedig ez: „Isten feltámasztotta Jézust a halálból" (Róm 8,9). Isten csodálatos tetteinek volt ez magasztaló megvallása. De ebből a hitvallásból önként születik a kérdés: Ki az Úr? Kicsoda Jézus? Az ószövetségi zsidók évszázadokon keresztül viaskodtak ezzel a kérdéssel. Végső válaszuk, amelyet a próféták hirdettek ki hatalmas szavakkal, ez volt: Az Isten egy, az Isten él, az Isten a világmindenség és a történelem teremtő Ura. A bálványok nem istenek, életük nincs, életet nem adhatnak. Az egy, igaz Isten él; ő minden élet forrása. Bölcs az Isten és irgalmas, igaz-

ságos és jó; mindent tud és mindent lát; szereti minden teremtményét, kezének műveit.

A keresztények ugyanilyen buzgalommal igyekeztek megérteni, kicsoda Jézus, és hogyan viszonyul Izrael egy, élő, igaz Istenéhez. Náluk nem tartott századokig, míg megtalálták a választ. A Szentírás tanúsága szerint tíz–húsz esztendő sem telt belé, amíg kiformálódtak az ősegyházban a Jézus kivoltát megvalló dicshimnuszok és hitvallások. Jézus feltámadásának tapasztalata volt e hitvallások kiindulópontja. Ezzel hitelesítette Isten Jézust, mint végső, végérvényes kinyilatkoztatót, messiást és megváltót. Az ószövetségi szentírásban sokszor esik szó Isten bölcsességéről. Az izraeliták Isten örök bölcsességét Mózes törvényével azonosították (Sir 24,23), és annak pontos megtartásától várták az üdvösséget. De a keresztények megértették, hogy Mózes is, törvénye is, minden, ami Izrael történetében eddig történt, csupán előképe, útkészítője volt Jézusnak. Nem a mózesi törvény a megváltó, hanem egyes-egyedül Jézus. Ő az, aki mint az Isten végső és végérvényes küldötte, az Atyától jött hozzánk. Nem Mózes törvénye azonos tehát Isten örök bölcsességével, hanem Jézus. Isten örök bölcsessége által teremtette a világot, és nyilvánította ki akaratát (Róm 8,22-36). Így a bölcsesség isteni szó, isteni ige. Ha tehát Jézus Isten örök bölcsessége, akkor Isten örök igéje is, már a teremtésnél és minden kinyilatkoztatásnál közreműködő isteni szó (Jn 1,1-18). Ő mindig ott nyugodott az Atyaisten kebelén, mint Isten „dicsőségének kisugárzása és lényegének képmása" (Zsid 1,3). Onnan jött mihozzánk, „kiüresítve önmagát" (Fil 2,6-8). Nemcsak szóvá, hanem „testté", vagyis emberré „lett" (Jn 1,14).

A Szentlélek fénye világosította, tüze lelkesítette az ősegyház keresztényeit, hogy ezt a hallatlan hitvallást tegyék: Az az ember, akit a legszégyenletesebb és leggyalázatosabb kivégzési móddal, keresztre szegezve öltek meg, nem más, mint az emberré lett örök isteni Ige és Bölcsesség, az Atyaisten egyszülött Fia, és így maga is mindenek Istene és Ura. A zsidók számára ez „botrány" volt, a pogányoknak pedig „balgaság" (1Kor 1,23). Ugyan ki hallott már egy Istenről, aki bitófán végezte? Nem csoda, hogy az ilyen hit „oktalan babonának" tűnt a művelt rómaiak szemében, amint a bitíniai helytartó, Plinius levelében olvashatjuk. És az sem csoda, hogy a megfeszítettet ábrázoló legrégibb rajz egy gúnykép, amelyet a római palatinusi császárpalota őrségtermének falán fedeztek fel a régészek: egy szamárfejű emberalak keresztre szögezve, és alatta egy Alekszamenosz nevű keresztény katonát csúfoló felirat: „Alexamenosz szebeto theón – Alekszamenosz imádja istenét". A megfeszített Isten botrány, balgaság, – kiabálja mind a mai napig a világ.

De az olyan ember számára, akit a Szentlélek hangol az Isten szívének lüktetésére, éppen ez a botrányos balgaság az Isten szeretetének legcsodálatosabb csúcspontja. Jézus halála nyert így óriási, mély értelmet. Nemcsak egy becsületes ember mártíromsága volt ez a halál. Jézus: Isten Fia. Tehát az Isten „saját Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért áldozatul adta" (Róm 8,32). „Isten azzal tesz tanúságot irántunk való szeretetéről, hogy Krisztus meghalt

értünk" (Róm 5,8). Isten Fia, aki mindennél kedvesebb az Atyának, a Fiú, aki maga is Istentől született Isten, magára vette a mi szenvedésünket, a mi halálunkat. A bűnösök őt tették meg bűnbaknak, pedig ő volt az egyetlen bűntelen. És ő mindent eltűrt, mindent elszenvedett, mindent megbocsátott és szeretetté változtatott. És ez a szeretet nem egy jóakaratú ember hiábavaló döngetése a bajunkkal nem törődő ég zárt kapuján, hanem a bűnös világ sötét falába ütött rés, amelyen átcsillan az Atyaisten végtelen szeretete: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az örökké éljen" (Jn 3,16).

A Szentháromság egy Isten élete

Jézust ilyen értelemben „Fisten Fiának" vallani egyértelmű volt tehát az Isten határtalan szeretetéről való vallomással. De ez egyben egészen újszerű, sajátosan keresztény istenfogalomhoz vezetett. Az ószövetség történelme megértette a zsidókkal az egy, élő Istent. Ennek az élő Istennek benső életére vet új fényt a keresztény hitvallás. Talán legjobban egy középkori angol hittudós, a párizsi Szent Viktor kolostor szerzetese, Richárd gondolatmenete érteti meg velünk, hogy milyen hallatlan felfedezésről van itt szó.

Richárd a szeretet teológusa. Az „amor" és „caritas" fogalmak boncolgatásával igyekszik felderíteni az Isten életének titkát. Magyar nyelven sajnos csak az egy „szeretet" szó áll rendelkezésünkre ennek a két nagyon is eltérő fogalomnak kifejezésére. Pedig gyakran teljesen ellentétes alapbeállítottság kifejezéséről van szó. A falánk emberről mondjuk: „szereti az ételt", a részegesről: „szereti az italt". Nem éppen dicséret az ilyen megállapítás. Ha pedig hozzátesszük a „nagyon" határozószót, akkor éppenséggel kemény bírálat lesz belőle. Az ilyen „szeretet" voltaképpen „önszeretet". Van ugyan jogos önszeretet is, de az önszeretet magában véve sohasem lehet csodálatunk tárgya. Ha pedig valaki „nagyon", sőt „mindennél jobban" szereti önmagát, akkor ennek az embernek az élete a maga számára értelmetlen üresség, másoknak pedig pokol.

De van egészen más szeretet is. Ha egy feleség önfeláldozóan ápolja évtizedeken át ágyhoz kötött férjét, és amellett csendes boldogság tölti el lelkét, ennek csak egy oka lehet: nagyon szereti az urát. Az ilyen szeretet nem önszeretet, hanem annak éppen ellenkezője. Amikor így szeretünk, kilépünk önmagunkból, életünk súlypontját áthelyezzük egy másik személyre. Ha az embernek ez sikerül, ha nem saját magát, hanem másvalakit szeret: házastársát, szüleit, gyermekeit, barátait, embertársait, akkor élete a maga számára szép, másoknak pedig áldás és boldogság. Az ilyen ember él és éltet.

Ilyen meggondolások alapján érthetjük meg, miképpen különbözteti meg Richárd az „amor"-t és a „caritas"-t. Az „amor" szó általános értelmű, és minden vonzódás kifejezésére alkalmas, akár önszeretetről, akár mások iránti szeretetről van szó. De a „caritas" az „amor"-nak csak egyik fajtáját jelenti, vagyis a másokra irányuló szeretetet. Richárd idézi Nagy Szent Gergely pápa szavait:

„Ahhoz, hogy ‚caritas' lehessen az ‚amor', más személyekre kell irányulnia.' Innen kiindulva gondolkodik tovább az Isten életéről:

„Istenben minden jóság végtelen teljessége van, hiszen tökéletes. Ámde a legnagyobb jóság a ‚caritas'. Ezért Istenben végtelen és örök ‚caritas'-nak kell lennie. Ámde ‚caritas' csak ott létezhetik, ahol több személy létezik. Ezért létezik az örök Istenben két személy: az Atya és a Fiú."

Az Atya végtelenül szereti Fiát, aki tőle származik, mint örök isteni Ige. A Fiú az, akit végtelenül szeret az Atya, és aki ezt a szeretetet örökké viszonozza. Az Atya és Fiú kölcsönös szeretete az Isten élete és boldogsága. Nem két Isten az Atya és a Fiú, mert az Atya végtelen isteni létének teljes önátadásával „szüli" Fiát. Kettőjük léte egy, és mégis ketten vannak: két egymást szerető személy.

Az Atya és Fiú kölcsönös szeretete nem két szeretet, hanem egy közös szeretet. Ezt a szeretetet hívjuk Szentléleknek. Ő a harmadik „személy", mert sem nem az Atya, sem nem a Fiú, hanem kettejük köteléke.

Az Isten egysége tehát nem egy magányos személy zártsága, hanem egymásnak megnyíló, egymásba áradó két személy (Atya és Fiú) tökéletes létegysége, amelynek köteléke a harmadik személy, kettejük közös szeretete, a Szentlélek. Mert ilyen szeretetközösség az Isten, azért nem volt szüksége a világra, hogy boldog legyen. De épp azért, mert ilyen szeretetközösség az Isten, akarta, hogy legyen teremtmények sokasága, akik részesülnek életében, szeretetében, boldogságában. Gyönyörűen fejezi ki Dante a teremtésnek ezt a csodáját: „Új szeretetvirágokat hajtott az Örök Szeretet."

Az isteni élet körforgása

A világ teremtése még nem volt elég Isten szeretetének. Ő maga lépett be a teremtett világba, hogy olyan szeretetet valósítson meg, amelynél nagyobbat képzelni sem lehet. Az isteni szeretetnek ez a csodája a Fiúisten megtestesülése. Az Isten megtestesülésének feltétele a Szentháromság. Csak az az isteni személy lehet teremtménnyé, emberré, amelyik Isten-létében egy másik személytől származik, és hozzá fordul vissza. Csak az ilyen isteni személy, vagyis csak a Fiú esetében állíthatjuk, hogy embersége nem önkényesen felöltött köntös, hanem létének kifejezése, tolmácsolása. „Az Atyától az Atyához" – ez a Fiú isteni léte. „Az Atyától az Atyához" – ez Jézus emberi életének, halálának, feltámadásának összfoglalata.

Így lesz a Fiú „sok testvér elsőszülöttévé". Így lesz ő vándoroknak út, a testnek fő, a szőlővesszőknek szőlőtő, a nyájnak pásztor, a menyasszonynak vőlegény, az éhezőnek étel, a szomjazónak ital: az egyetlen „Fiú", akiben az emberek „istenfiaknak" születnek, és vele együtt az Atyaistenhez fordulnak. A Szentlélek pedig az az isteni szeretetkapocs, amellyel az Atya szereti Fiát és bennünket, amellyel a Fiú szereti az Atyát és bennünket, amellyel mi szeretjük az Atyát, a Fiút és egymást. Mivel pedig az Isten élete és léte nem más,

mint az Atya, Fiú és Szentlélek közössége, ezért azok, akik ebbe a közösségbe léptek, é l n e k, Istenből, Istennel, Istenért.

Az isteni élet tehát körforgásban halad. Először magában a Szentháromságban: az Atyától a Fiúhoz, a Fiútól a Szentlelken át az Atyához. Azután tovább halad a körforgás, most már magával ragadva a világot. „Amikor elérkezett az idők teljessége, az Isten elküldötte Fiát, hogy Isten fiaivá lehessünk. Mivel Isten fiai vagyunk, a Fiú Lelkét árasztotta szívünkbe az Isten, aki őt így szólítja: Abba, Atya!" (Gal 4,4-6). Ez a kiáradás. És a visszatérés: „Krisztus Jézus révén van szabad utunk az egy Lélekben az Atyához" (Ef 2,18).

A Szentháromságból élni nem más, mint beleállni ebbe a körforgásba. Hálás hittel elfogadni és viszonozni az Isten keresztre feszített szeretetét, szeretni az Atyát és Fiút azzal a tűzzel, amelyet a Szentlélek jelenléte gyújt meg szívünkben. De ez a szeretet nemcsak a Szentháromság felé irányul, hanem átöleli az egész világot. Jól mondja Nagy Szent Leó pápa: „Isten meggyújtja lelkünk mécsesét szeretetének lángjával, hogy ne csak őt szeressük, hanem mindazt, amit ő szeret." Jól mondja a 2. Vatikáni Zsinat: „Az Úr Jézus minden embernek elküldte a Szentlelket, hogy bensejükben arra mozdítsa őket, hogy szeressék az Istent teljes szívükből, teljes lelkükből, teljes elméjükből és minden erejükből (Mk 12,30), és szeressék egymást, úgy, ahogy Krisztus szerette őket (Jn 13,34; 15,12)" (Lumen gentium 40). „A Krisztus által megváltott és a Szentlélek által újjáteremtett embereknek szabad, sőt kell is szeretniök az Isten teremtményeit" (Gaudium et spes 37).

* * *

Élet a Szentháromságból. Igyekeztünk behatolni ennek az életnek titkába. De talán minden fejtegetésnél jobban megértjük ezt az életet, ha rátekintünk egy olyan emberre, aki Krisztus követésében élte ezt a csodát. A születésének 800 éves jubileuma elé néző Assisi Szent Ferencre gondolok. Ott járt ő, mezítláb, egy szál rongyos csuhában, Umbria dombjain. Madaraknak prédikált, nappal, holddal, tűzzel, vízzel barátkozott. Átölelte a leprásokat, rámosolygott a szegényekre. Semmije sincs, és ezért minden az övé. Testén ott sajog és piroslik Jézus öt sebhelye. Örömmel várt barátja, „húgocskája" a testi halál. Jézus nyomán járni, az evangélium szerint élni: ez minden vágya. Ahol csak megjelent, az emberek szívében öröm fakadt és remény, szeretet és béke. És az ő lángja még most is ég. Szent Ferenc követője, ferences barát volt Boldog Maximilian Kolbe, aki az auschwitzi pokolban vállalta magára szeretetből egy másik fogoly halálítéletét. Meghalt éhen, magányosan, a hideg zárkában; de holtan is él, mert Jézushoz hasonult a halálban, hogy eljusson a feltámadásra (Fil 3,11). Nem lehetünk mindnyájan Szent Ferencek, Boldog Maximiliánok. De mi is élhetjük a „caritas"-t. Mert bennünk él és szeret az Atya, a Fiú és a Szentlélek.

Örsy László (Washington)

AZ EGYSÉGES ÉS SOKFÉLE KERESZTÉNY KÖZÖSSÉG

Tanulmányunk témája: egység és különféleség a keresztény közösségben. Helyesebben inkább elmélkedésről, mint tanulmányról van szó. Célja nem annyira a fogalmi tisztázás, inkább a nagyobb érzékenység fölkeltése az iránt, mennyire meg kell őriznünk az egységet, s ugyanakkor mennyire tisztelnünk kell a különbözőséget. E fogékonyság jó megalapozásához szükséges, hogy alapjaiban értsük meg, miről van szó. Vissza kell térnünk ahhoz a gazdag egyszerűséghez, amelyből az igazi sokféleség származik.

Az egység és a különféleség: tények

Ha megadatnék valakinek, hogy fölemelkedjék a közönséges halandók közül, és végigtekintse a föld felszínét s rajta mindenfelé a keresztények gyülekezeteit, észrevenné, mennyire különbözik egyik csoport a másiktól. Nemcsak hogy más-más nyelvűek, fajúak és színűek, hanem istentiszteletük módja is különböző, és különféle szervezeti mintákat követnek. Közelebbi megfigyelés azt is nyilvánvalóvá tenné, hogy a különböző csoportok a keresztény élet más és más oldalát hangsúlyozzák, nagy változatossággal értelmezve és élve meg keresztény elkötelezettségüket. A keleti keresztények istentisztelete nem ugyanaz, mint nyugati testvéreiké. Az afrikaiak vallásos összejövetelei másképpen folynak le, mint az európaiaké. Dél-Amerika egyházait a keresztény tanítás más oldalai foglalkoztatják, mint a lengyelekét. De azért minden ilyen különbségen túl múlhatatlanul észrevenné a megfigyelő, hogy valami szoros kötelék tartja össze és teszi eggyé mindannyiukat. Imáik ugyanahhoz az Istenhez szállnak, és ugyanabból a hitből fakadnak: hisznek az ő hatalmas tetteiben az emberi történelem során. Továbbá a helyi egyházak maguk között is egységet alkotnak, amelyben a római egyház kiemelkedő helyet foglal el. Különbségek és egység jellemzi a keresztény közösségek életét.

Ha megadatnék valakinek, hogy kiemelkedjék az idő szűk keretéből, és áttekintse a keresztény egyházak történetét, egyik korból a másikba haladva még nagyobb különbözőséget venne észre életükben. Látná, hogy a keresztény kor kezdetén egyes közösségek a zsidóság adott társadalmi és vallási szerkezetén belül létrejött buzgó gyülekezetek voltak, mások viszont a megtért pogányok önálló csoportjaiként indultak. A más és más helyen született gyülekezetek összefűző köteléke néha csak egy vándor apostol volt, akinek megérkezését sohasem lehetett biztosan kiszámítani. De mind egy szívvel, egy lélekkel hitték, hogy Jézus feltámadt halottaiból, és Úr mindörökké. Istentiszteletük mindenhol egyszerű volt. Középpontja a megemlékezés Uruk eljöveteléről, szolgálatáról, haláláról és feltámadásáról, rituális vacsora formájában. Ebből a szerény kezdetből egy gazdag szervezet fejlődött ki, és lassan létrejött a világegyház, amit ma ismerünk. De a különbségek ellenére, amit az egymást követő keresztény

nemzedékek felmutattak, történelmük szerves egységet is árul el. Ezt a folytonosságot a mustármagról szóló példabeszédében előre megjósolta Az, akit mindenkor tanítójuknak vallottak: a kicsiny, jelentéktelen magban benne rejlik a képesség, hogy nagy fává növekedjék. Kicsiny csoportok nagy Egyházzá nőttek. Nem számít, milyen különfélék voltak a történelem során: egységüket nem veszítették el.

A keresztény egyházban van különféleség és van egység. Ez tény. És ez a tény meggondolásaink kiinduló pontja.

Próbáljuk megérteni a tényeket

Mi egyszerű halandók nem emelkedhetünk tér és idő korlátai fölé. De még így is észrevehetjük az imént leszögezett tényt. Vannak, akik ebben szép összhangot találnak; vannak, akik bajt okozó zavaró tényezőt látnak.

Igen, ez a probléma: ismerjük a tényt, de hogyan értsük és magyarázzuk? Kérdések vetődnek föl. Csakugyan engedjük-e meg a különféleséget? Igazán sürgessük-e az egységet?

De még ha el is fogadjuk, hogy mind a kettő szükséges, különféleség is, egység is, élő összhangba fűződve, akkor is megmarad a kérdés: mennyi különféleség egészséges a testnek, illetőleg mekkora egység növeli a tagok életét? A bölcsesség abban áll, hogy megtaláljuk az egyensúlyt a kettő között. De hogyan?

Fontos megválaszolnunk ezt a kérdést, mert meg kell bírálnunk az egyház jelenlegi életmegnyilvánulásait. A bölcsesség igénye szerint egyeseket korlátozni, másokat erősíteni kell.

Ezenfelül a jövő számára is terveznünk kell. El kell döntenünk, hogyan hozzuk létre ezt a helyes egyensúlyt. Például, mint jól tudjuk, az egyházjog felülvizsgálat alatt áll, következésképpen az Egyház egész szervezeti felépítése reform elé néz. Hogyan lehet hát okosan megalkotni egy olyan jogrendszert, amely segíti a közösségeket életük kibontakoztatásában, és nem nyűgözi őket mozdulatlan egyformaságba?

Van egy még nagyobb, minden kor számára jelentős kérdés is: hogyan kezeljük a különféle teológiákat? Milyen messze mehet valaki Isten szavának különböző magyarázatában anélkül, hogy megbontaná a közösség belső egységét?

Jogos kérdések ezek. Általuk a hit megismerésére és megértésére törekszünk. Igaz ismeretből helyes cselekvés következik.

Mindezekre a kérdésekre nem lehet egy rövid tanulmányon belül felelni. De egy kis cikkben is lehet valamennyire behatolni az egység és különféleség témájának megértésébe. Ez a szándékunk.

Központi tárgyunk a találkozás Isten kinyilatkoztatása és annak emberi befogadása között. Az egység forrása Isten cselekvésében van. A különféleségé az emberi személyek válaszaiban.

Tegyük most félre, legalábbis egyelőre, az elméletet, és összpontosítsuk figyelmünket ismét, ezúttal már határozottabban, két példára.

Egység és különféleség a keresztény történelemben

Ha újraolvassuk például a Niceai Hitvallást (első formáját 325-ben írták), különösebb vizsgálat nélkül látjuk, hogy a szöveg nagyrésze történet. Elmondja, mit tett Isten a népéért. Isten megteremtette az eget és a földet. Isten Fia lejött a mennyből; a Szentlélek által testet öltött Szűz Mária méhében, és emberré lett. Poncius Pilátus alatt keresztre feszítették. Meghalt és eltemették. Harmadnapon feltámadott halottaiból, és fölment a mennybe. És így tovább. Amit Isten egykor tett, az tovább él a keresztények emlékezetében.

Amit Isten tett, az abszolút tény. Ilyen tényben nincs helye semmiféle egység—különféleség viszonynak. Isten teremtetlen Fia vagy megszületett egy asszonytól történelmünk keretein belül, vagy nem. Vagy meghalt és feltámadt halottaiból, vagy nem. A tények egyediek, fennállnak örökre. Maga Isten sem változtathatja meg őket.

Továbbá Istennek az emberi történelembe való beavatkozása nem szorítkozik a múlt eseményeire. Mi keresztények hisszük, hogy Krisztus Lelke a jelenben is fenntartja az Egyházat és működik benne, különösen a szentségek által. Életet ad. Táplálja az élőket. Gyógyítja a betegeket. Sokféleképpen támogatja és erősíti a közösséget. A Lélek e cselekedetei is valamiképpen abszolútok. Egyediségükben maradandók. Ha egyszer megtörténtek, maga Isten sem tudja megváltoztatni őket.

Már most Istennek minden cselekedete a múltban vagy a jelenben emberek közt történt, illetőleg történik. „Értünk emberekért, a mi üdvösségünkért" jött el. Akik hittek benne, azok csodálják hatalmas tetteit. Pontosan itt, az emberek válaszában találjuk meg a különféleség forrását. Emberi személyek értik meg Isten tetteit, mondják el működésének történetét, — különféle módon.

Minthogy senki sem tud egyetlen pillantással behatolni e titokzatos történések mélyeibe, sokféleképpen lehet őket tudomásul venni, megérteni és elbeszélni. Így például Jézusnak egyetlen élettörténete volt, de az evangélisták négyen voltak, s mindegyikük másképpen mondta el. Tehát már a keresztény történelem kezdetén megtaláljuk az egységet és a különféleséget. Az ismeret forrása egy volt, de az emberek sokféleképpen fogadták be. Mint ahogy a fényforrás: a nap ugyanaz, de sugarai miriádnyi különféle módon verődnek vissza az elért tárgyakról.

Erre a szempontra irányítjuk most figyelmünket, és pontosabban így fogalmazzuk meg: az Egyházban tapasztalható különféleség az embereknek Isten kinyilatkoztatására adott válaszából fakad. Tudjuk, hogy ez nem az egyetlen magyarázata a dolognak, egész biztosan nem. De jelentős szempontja. Azonkívül elég jól meggondolható ezen a kis elmélkedésen belül.

Egység és különféleség a mai Egyházban

A mai Egyházban talán legszembetűnőbb példája az egységnek és különféleségnek a keleti és a nyugati egyház különböző felfogása a keresztény misztériumokról. A keleti egyház folytatja a korai századok egyházatyáinak mód-

szerét. Ha vannak új meglátásaik, azok inkább a misztériumok állandó szemléletéből vagy misztikus ihletből fakadnak, mint újonnan szerzett filozófiai fogalmakból.

A nyugati egyház a 12–13. században mély változáson ment át. Teológusai fölfedezték Arisztotelész bölcseleti rendszerét, és elkezdték használni módszereit a keresztény kinyilatkoztatás titkainak magyarázására. Így miközben Kelet továbbra is gazdag költői formákban beszélt a Szentlélek bennünk lakozásáról, Nyugat a kegyelem, a beöntött és szerzett erények, az érdemszerző cselekedetek stb. kifinomult és pontos fogalmi értelmezéséig jutott. Világos, hogy a Lélek és jelenléte nem volt más keleten és más nyugaton; ugyanúgy világos, hogy sokféleképpen magyarázták.

Ugyanígy különbözőképpen közelít a két egyház a szentmise, az Eukarisztia titkához. A keletiek számára a liturgikus cselekmény szervesen egy, és még fogalmilag sem szabad részekre metélni. Szerintük az adományok, a kenyér és bor átváltozása csak az epiklézis, a Szentlélek segítségül hívása után megy teljesen végbe. A nyugatiak ugyanezt a liturgiát tudományosan elemzik. Meghatározzák a szentség formáját és anyagát. Az átváltoztatás szavait úgy veszik, mint amelyek külön-külön hatékonyak a kenyér és a bor fölött, bizonyos beteljesedést jeleznek, bár a cselekmény lényegileg még nem teljes. Nem tartják a Szentlélek segítségül hívását a szentség lényegéhez tartozónak. A keletieknek az ilyen magyarázat töredékes látásmód; a nyugatiak szemében eleget tesz a tudományos teológia követelményeinek. Megint világos, hogy az áldozati adományokat megszentelő Lélek egy; a hivők értelmezése viszont sokféle.

Térjünk vissza a tények magyarázatához

Láttunk példákat az egységre és különféleségre mind a keresztény közösség múlt történetében, mind jelen életében. E bonyolult események ténye nem tagadható, de megmarad a feladat, hogy megmagyarázzuk őket. Most erre fordítjuk figyelmünket.

Célunk valójában az, hogy fölfedezzünk néhány – ha nem is minden – benső törvényt, amelyek a közösségben a jó egyensúly kialakulását irányítják. Hogyan járjunk el ennek érdekében?

Indítványunk: képzeljünk el egy történelmi színjátékot. Ott vannak a dráma szereplői: először is Isten, aki belép az emberi történelembe, tevékeny részt vesz benne, és szól az emberekhez; azután körülötte valamennyi emberi személy a föld egész színén, alakítva a történelem folyását és alakulva általa; mind látják és hallják a jeleket, amelyeken át Isten közli magát velük. Végül ott van Isten Lelke, aki benne lakik az emberekben, és összetartja közösségeiket; sohasem látható emberi szemmel, sohasem szól emberi szóval, mégis értelmet és erőt önt a keresztény emberekbe és közösségeikbe.

Vagyis a megértést keresve kissé szokatlan módszert követünk. Ahelyett hogy elvont fogalmakkal és személytelen állításokkal dolgoznánk, arra hívjuk meg az olvasót, hogy az egész témát személyes viszonyok alakjában fogja fel. Így megtaláljuk Istent az emberi történelem színpadán, és látjuk a neki felelő

emberi személyeket. A Lélek rejtett jelenlétéből is felfogunk valamit. A színpad mérhetetlen: de ha reá tekintünk, sokkal többet tanulhatunk, mint szoros logikai okoskodással.

Isten belép az emberi történelem színpadára

Zsidók és keresztények egyaránt hiszik, hogy Isten valamiképpen belépett az emberi történelem színpadára. Az, Aki Van, nem magányos, teremtett világától elszakadt lény. Nagyon is érdekli gyermekeinek élete. A zsidó hagyományban azonban mindenkor bizonyos távolságban marad attól, ami korlátolt, teremtett valóság. Amikor közli magát emberi lényekkel, dicsőségébe rejtőzik. A keresztény hagyományban nem ragaszkodik erőszakosan istenségéhez, hanem magára veszi alacsony állapotunkat, és emberré lesz. Mi ehhez az utóbbi hagyományhoz tartozunk. Mi a megtestesülést és mindazt, ami belőle következik – Jézus születését, szolgálatát, halálát és feltámadását – úgy tekintjük, mint Isten tetteit az emberi történelemben. Igaz, hisszük a zsidókkal együtt, hogy Isten szólt a próféták szavával. De azt is valljuk, hogy elküldte Fiát, hogy beszéljen az Ország titkairól és az oda vezető útról.

Isten cselekedett és beszélt az emberi történelemben. Egyedülálló és abszolút tény, soha többé ki nem törölhető. Itt van minden egység nyilvánvaló forrása.

Különbséget kell azonban tennünk a cselekvő és a hozzánk szóló Isten között. Cselekedetei, amilyenek megtestesülése, halála és feltámadása, nincsenek emberi nyelvhez kötve. Előttünk állnak, egyetlen, oszthatatlan, változhatatlan voltukban, nem számít, hány nyelv próbálja kifejezni őket. Amikor viszont szólt az Isten, akár prófétái, akár Fia által, beszéde az emberi nyelv bizonyos mértékben viszonylagos világának vált a részévé, ahol minden kifejezés, minden mondat a kulturális és történelmi körülmények által meghatározott összefüggésbe illeszkedik.

Minden nemzedék kereszténye visszatérnek Isten tetteihez, hogy szemléljék, ami történt, és Isten szavaihoz, hogy hallgassanak arra, amit mondott.

Az emberek felelnek

Nincs másképpen kinyilatkoztatás, csak ha vannak személyek, akik hallják és látják. Valóban, a történelem színpadán ott vannak az emberi személyek, akiket Isten hatalmas tettei megragadnak és akiknek beszéde szól. De az ember sokrétű teremtmény; és itt érünk a különbözőség gyökeréhez.

Az ember isteni szikrát hord magában. Mindent megértő ismeretre vágyakozik. Minden jót birtokolni szeretne. De sokféleképpen határolt világban él, és meg kell maradnia szűk birodalmában. Így amikor rácsodálkozik Isten működésére, olyan jeleken át kell ezt fölfedeznie, amelyek érzékein keresztül érnek el hozzá. Amikor hallja Isten szavát, ki kell kutatnia az értelmét. Bizonyos időbe telik, míg valamennyire világosan ki tudja bontani, mi történt, mit közölt vele. Ez a küzdelem rendszerint megelőzi a megadás aktusát annak a titok-

zatos személyiségnek, aki a külső eseményeken és az emberi szón át közli magát. A megadás csak akkor válik teljessé, ha az ember elhatározza, hogy nem kevesebbel, mint életének cselekedeteivel adja meg a választ.

De minden ember adta válasz fokozatos és korlátozott. Az emberek nem tudnak egyszerre behatolni a végtelen Isten tetteibe és szavaiba. Ami forrásában egy, azt a kereső elmék sokféle módon tükrözik.

Azonkívül az emberek nem egymástól elszigetelve élnek, hanem közösségeket alkotnak. Így Isten kinyilatkoztatására adott válaszuk a közös megértés és elhatározás közegein is áthalad. Következésképpen a kezdet kezdetétől fogva találunk különbségeket, változatokat a keresztény csoportok felfogásában és gyakorlatában. Mindegyik a maga módján felelt. Adva lévén az ember természete, csak ilyen változatos felelet lehetséges Isten beavatkozására. Ha jobban megértjük saját magunkat, eljutunk az egyházban tapasztalható különbségek jobb megértésére.

Isten Lelke mint a hűség kezese

Mióta csak emberi lények megjelentek a föld színén, Isten Lelke velük volt, és amíg csak lakják, velük is lesz. De csak Krisztus által szereztünk tudomást jelenlétéről. Fokozatosan megtanultuk azt is, hogyan alakít és formál a Lélek népet Istennek, az újonnan megtanult igazság alapján álló, az újonnan megkapott erőből élő népet.

Végső soron az egység és különféleség helyes egyensúlyát a keresztény közösségben a Lélek teremti és őrzi meg: az ő hűségéből élünk. Szándékosan használjuk a „hűség" kifejezést. Abból a jelenlétből fakad ez, ami megvolt az első keresztény pünkösd óta, és a közösséggel fog maradni az idők végéig.

A Lélek dolgozik az egyes személyekben éppúgy, mint az egész csoportban. Így egy Személy tart össze sok személyt. Mindegyiknek megadja a kezdeti képességet, hogy felismerjék Isten hatalmas tetteit a látható és fogható jelekben, és átadják magukat a hozzájuk érkező hívásnak. Ő adja meg a megértést, hogy fölfedezzük Isten hozzánk jutó szavának jelentését. Dinamikus erő ő az egész közösségben, s azt olyan eseményekre és szavakra összpontosítja, amelyeknek végső eredete Isten. Így a keresztények lassan-lassan eljutnak az igazság mindig jobb és mélyebb megértésére, és segítséget kapnak, hogy ki tudják fejezni az egész emberiség javára. Ha a Lélek nem lenne ott, egyének és közösségek eltévelyedhetnének, és olyan különbözőkké válhatnának egymástól, hogy különféleségük szétrombolná alapvető egységüket. Ezért a keresztények gyülekezetei nem egyszerű emberi közösséget alkotnak, hanem olyan egységet, amelyet a Lélek ereje tart össze.

A Lélek segítségével mindnyájan együtt, mint zarándok nép, előrehaladhatnak Isten hatalmas tetteinek fölfedezésében és beszédének megértésében. De még így is eltévelyedhetnek, különösen válságos időkben, amikor a közösség megoszlik, – hacsak a Lélek benső működésén túl nincsenek egyes sze-

mélyek a segítségükre, hogy megtalálják az igazságokat, és megtegyék a helyeset.

A keresztények inkább gyakorlatilag, mint elméletileg megértették, hogy a Lélek emberi személyeken át nyilvánítja ki hűségét. Kezdetben az apostolok voltak ezek, a feltámadás tanúi. Később az egyetemes zsinatokat tekintették olyan szervnek, amelyeken át a Lélek segített az Egyháznak legyőzni a hit válságait. A zsinatoktól használt régi kifejezés: „placuit Spiritui sancto et nobis", „úgy tetszett a Szentléleknek és nekünk", ezt a hitet fejezi ki. A püspököket, amikor a hit dolgában ítélnek, a Lélek támogatja, úgyhogy tanításuk által az egész nép hű maradhat az igazsághoz, és minden igazság forrásához — Istenhez.

Valaki fölvetheti a kérdést: ezt értjük-e tévedhetetlenségen. A „tévedhetetlenség" vagy „csalatkozhatatlanság" negatív kifejezés. Azt jelenti, hogy az Egyház nem tévedhet, amikor ünnepélyesen kijelentést tesz az isteni kinyilatkoztatást tartalmát illetően. De egy ilyen adomány vagy karizma nyilvánvalóan valami pozitívumban gyökerezik. Ez a pozitív alap a Lélek hűsége Isten népéhez. Nem engedheti, hogy eltévelyedjék.

Színjátékunk így teljes lett. Az egység és különféleség dolgában adott válasz egyfelől túlságosan is egyszerűnek tűnik: oka — legalábbis részben — Isten önkinyilatkoztatásának gazdagsága és természetünk képtelensége arra, hogy egyszerre beléhatoljon. Ennélfogva egyének és közösségek igazán felfogják, de fokozatosan és töredékesen.

Ami a jövőre vonatkozó tervezést illeti, a biztosíték nem az emberi okosság körültekintő számításaiban rejlik, hanem a Lélek maradandó jelenlétében a közösség körében. Ő vezeti őket, tanítja őket, és segít, hogy megragadják az igazságot, nem éles okoskodással, hanem azzal a belső látással, amit csakis a hit tud megadni.

Most már valamennyire értjük a dolgot. Ha ennek az az eredménye, hogy a saját életünkben hűségesebbek vagyunk a forráshoz, amelyből minden egység fakad, és türelmesebbek, résztvevőbbek az emberek iránt, akik lassacskán haladnak a teljes igazság megragadása felé, akkor elmélkedésünk nem volt hiábavaló.

De mielőtt befejezzük, hadd érintsünk még két pontot. Mind a kettő történelmi valóságukban vonatkozik az emberi személyekre, amint megkapják Isten kinyilatkoztatását. Eszméik fejlődnek, és fejlődnek ők maguk is.

Fejlődő eszmék

Nem elég egyszerűen azt mondani, hogy Jézus élettörténete egy volt, és a négy evangélista négy különböző módon adta elő. Hozzá kellene tennünk, hogy fejlődés ment végbe a Márknál kifejezett eszméktől János evangéliumának belátásaiig. És ez a fejlődési folyamat még most sem ért véget. Minden keresztény nemzedék gondolkodói és írói által szemlélte az eredeti tudósítást, és új mélységekre talált benne. Így a kezdeti kinyilatkoztatás nem állapodott meg, hanem valóban úgy jelent meg, mint kicsiny mag, amely nagy fává növekszik.

Ezt az állítást ne úgy vegyük, mintha azt akarná mondani, hogy egységes haladás történt az igazság felé, kételkedés, megrekedés nélkül, egyetlen diadalmas értelmi haladás. Nem, nem így volt. A keresztény közösség mindig emberi jellegű maradt; ennélfogva mindig küzdenie kellett természetünk minden gyöngeségével. A megismerés terén való haladás – mert volt ilyen – nem jött létre erőfeszítés nélkül, sem visszaesések nélkül. De az egészet tekintve: az állandóan jelenlevő titok kérdéseitől ösztökélten, a folyvást folyó kutatás válaszait teremtve, nyugodt szemlélődés és szilaj küzdelmek útján, a közösség közelebb jutott a misztérium gyökeréhez.

Úgy kell értenünk magunkat, mint ennek a hosszú folyamatnak résztvevőit. Ismerjük Isten titkait, és mégsem ismerjük. Birtokoljuk az igazságot, mégis teljesebb megértése felé kell haladnunk.

Kevés nemzedék volt a keresztény történelemben, amelynek az a kiváltság jutott osztályrészül, hogy annyira tanúja lehessen a fejlődő eszméknek, mint mi. Vegyük ezt annak, ami: túláradó életmegnyilvánulásnak, – még akkor is, ha itt-ott némi nyesegetés is szükséges.

Fejlődő személyek

Az eszmék fejlődésének forrása a személyek fejlődése.

Elég emlékünkbe idézni, hogyan nyílt meg az ember elméje az ismeret új területeinek, – a hatalmas mindenség mérhetetlen távolságaitól saját lelkünk rejtett mélyeiig. Látóhatárunk kiszélesült, eddig ismeretlen birodalmakat fog át. Gondolkodásunk kategóriái kifejezhetetlenül kifinomultak. Hadd reméljük, hogy szívünk is megnyílik embertársaink, azaz minden nemzet és minden nép szükségeinek, jobban, mint valaha.

Ezt a fejlődést sem szabad úgy érteni, mintha mindenestül sima haladás lett volna. Voltak visszaesések. De az általános haladás tagadhatatlan.

Ma Isten kinyilatkoztatását szélesebben látó elmék fogadják be; választékosabban különböztető kifejezésekkel magyarázzák. Ennek az átalakulásnak jótéteményeit aratjuk le a biblikus egzegézisben. Több történt itt, mint régi irattekercsek és új eszmék fölfedezése. Az ősi szövegekhez közeledő személyek gondolkodása gazdagabb; szélesebb összefüggésben képesek értelmezni őket, és kifinomultabb elmebeli felkészüléssel.

Az emberi személyek – és természetesen közösségeik – fejlődése forrása a különféleségnek is. És ne feledjük: mi ilyen fejlődő személyek vagyunk, s a többiek is mind körülöttünk. Nem csoda, ha ma annyiféle színben jelenik meg a keresztény kinyilatkoztatás.

Befejezés

Az egység és különféleség kérdését sohasem lehet úgy megoldani, mint egy matematikai problémát. Megvolt a keresztény történelem legkezdetén, és meglesz az idők végezetéig. Isten kinyilatkoztatásának az emberekre való hatása sokféle feleletet fog kiváltani; a Lélek azonban virrasztani fog, és biztosítja, hogy a közösség egésze ne váljék hűtlenné.

Természetesen nekünk magunknak is meg kell tennünk, ami tőlünk telik. Szilárdan kell vallanunk, hogy az új eszméknek szervesen kell kinőniök a régi hagyományokból. Ugyanilyen szilárdan kell állítanunk, hogy új nemzedékek meglepő belátásokra juthatnak, és előfordulhat, hogy ezekben a közösség esetleg – az elmélkedés és megvitatás rendes folyamata, valamint a pápa fősége alatt működő püspöki kollégium megkülönböztető adománya által – új színben ismeri fel Isten hiteles igazságát.

Stiassny József (Jeruzsálem)

A ZSIDÓ HÁZASSÁG A KERESZTÉNYSÉG KEZDETÉN

Előzetes megjegyzések

Rövid cikkünk arra szorítkozik, hogy az első század zsidóságának a házasságra vonatkozó jogszabályait írja le. Ez a megközelítés jogos, de ugyanakkor veszedelmes is, mivel mellőzi a házasság minden más szempontját, nevezetesen férj és feleség valóságos viszonyát. Ezt a viszonyt anekdoták és kis történetek illusztrálják a régi zsidó irodalomban mindenütt, megmutatva, hogy kétezer év óta az emberi természet nem sokat változott: megannyi életből vett portré, egyfelől gyöngéd vagy zsarnok férjekről, másfelől engedelmes vagy elviselhetetlen feleségekről!

Második megjegyzés: A jog természeténél fogva megőrző szerepet tölt be, és – legalábbis kifejezéseiben – késedelmet mutat a társadalmi valósághoz képest. Az alkalmazott formulák gyakran egy már elmúlt állapotra jellemzők. Óvakodnunk kell tehát attól, hogy belőlük kiindulva következtetéseket vonjunk le a nő konkrét helyzetét illetően.

Az „eljegyzés"

A zsidó jogban tulajdonképpen nincs a szó szoros értelmében vett eljegyzés, ha ezen a „sponsalia"-t értjük, vagyis közös megegyezéssel felbontható házassági ígéretet. A Talmud éppen úgy, mint a Biblia az „erussim" kifejezést használja. A szó töve azt jelenti: valaminek az árát megfizetni. Az „erussim" a „matrimonium ratum"-nak felel meg, amit a jogászok úgy határoznak meg, mint „ius futurae cohabitationis"-t, jogot a jövendő együttlakásra. Meg kell ezt különböztetni a „ius ad corpus"-tól, a testhez való jogtól, vagyis az együttélés jogától.

Az „erussim" kifejezés a zsidó szóhasználatban lassan eltűnik, és helyébe a „qiddushim" szó lép. Ez a jól ismert „q-d-sh" szógyök származéka „pi'el" formában, és jelentése: megszentelni. Minden szövegösszefüggésben azt fejezi ki ez, hogy valamit különleges használatra elkülönítenek. Megszentelik a szabbatot, elkülönítve a hat köznaptól, és fenntartva az Úr szolgálatára. A házasság összefüggésében a „qiddushim" azt fejezi ki, hogy a fiatal lányt elkülönítik, azaz minden más férfinak tilos hozzá közeledni.

Maga a szertartás a leendő férj szavaiból áll: „Íme nekem vagy szentelve Mózes és Izrael törvénye szerint." Ezek az ünnepélyes szavak (verba sollemniora) a személyes helyzet megváltozását hozzák magukkal. A rómaiaknál hasonló körülmények között a nő jelentette ki: „Ubi tu Gaius, ego Gaia" (ahol te Gaius vagy, ott én Gaia vagyok"). Megjegyezhetnénk ehhez, hogy a zsidóknál nem a férfi „szenteli meg" a nőt, hanem a nő a férfinak „van szentelve": fenntartott személy, egyetlen egy valakit illet, érinthetetlen. Ebben az összefüggésben lehetetlen nem gondolnunk a „herem" szóra, amelynek alapvető jelentése szintén az „elkülönítés", és amelyből az arab nyelvben a „hárem", a feleségeknek fenntartott lakosztály származik.

A Talmudban megtaláljuk egy régebbi formula nyomait, amikor a vőlegény ezt mondta: „Megszereztelek". A Mishna így magyarázza ezt: „Háromféleképpen lehet egy nőt megszerezni: pénzen, szerződéssel és együttlakással" (Qid. 1,1). Ez a szabály érdekes, mert megmutatja a házasság kifejlődését. Valamikor minden a leendő vőlegény meg a leendő menyasszony édesapja között folyt le. A menyasszony kereskedés tárgya volt, anélkül, hogy joga lett volna saját véleményének kinyilvánítására. Az itt szóban forgó korszakban, az I. században, a fiatal lány aktív szerepet visz a házasságban: neki, nem pedig apjának ad át a férfi egy pénzdarabot vagy karikagyűrűt. Ha egyszer a fiatal lány elfogadta a leendő férj ajándékát, a „qiddushim" jogilag érvényes. A vőlegény és menyasszony családja közti pénzügyi tárgyalásokat már nem tekintik a házasság lényegéhez tartozó dolognak.

A lányt 12 éves és egy napos koráig „qetana"-nak, kislánynak hívják; 12 évtől 12 és fél évig „na'ara", fiatal lány a neve, azon túl pedig „boguéret", felserdült. 12 és fél éves koráig a fiatal lánynak nincs joga visszautasítani az apjától elhatározott házasságot; azon túl beleegyezését kell adnia. Általában 12 és 13 éves kora között történik az eljegyzés, de a fiatal lány továbbra is szüleinél él egy éven át, hogy mindkét fél megtehesse az együttlakáshoz szükséges előkészületeket.

A menyegző

A „qiddushim" által a fiatal lány vőlegényének van szentelve. Ennélfogva már nem rendelkezik saját magával. Ha szerencsétlenségére más férfinek adta magát, magára vonta a büntetőjogtól kiszabott összes büntetést.

A tulajdonképpeni menyegző a „deductio" vagy „conductio" (elvezetés) szertartása, amelynek folyamán a feleséget a vőlegény házába vezetik. A Bibliában használt kifejezés „laqah", (magához) venni (vö. MTörv 20,7). Az itt tárgyalt korban jobban szeretik a „nasa", fölemelni szót, kétségtelenül azért, mert a férj fölemelte feleségét, hogy bevigye házába. E szertartás jogi jelentése az, hogy a fiatal lány apja hatalmából (potestas), kezéből (manus) a férjébe kerül. Egyébként a férjnek felesége iránti kötelezettségei csak attól a pillanattól kezdődnek, amikor magához vette az asszonyt.

A „deductio" nagyon vidám ceremónia, ahol a barátok tömege kíséri a házastársakat. A menetet jelző görög szó a „pompa". A feleség királynőként ko-

ronát visel a fején. Otthon nagy lakomát adnak, ennek a neve „simha", vagyis „öröm" (vö. Mt 25,21: „menj be urad örömébe"), és a „shoshebin", a vőlegény barátja (vö. Jn 3,29, ahol a Keresztelő nevezi magát annak), kiemelkedő szerepet visz rajta. A talmudi legenda szerint Ádám és Éva házasságakor maga Isten töltötte be ezt a szerepet (Ber. 61 a).

A hellenisztikus korban a nő helyzete jelentős javulásának vagyunk tanúi. Annak megelőzésére, hogy a férj önkényesen elküldje feleségét, behozzák a házassági szerződést, a „ketubba"-t (a görögöknél „apographé" vagy „szüngraphé", vö. Tób 7,13-14: Ráguel „megírta a házassági szerződést, amelynek értelmében a lányát feleségül adja Tóbiásnak, Mózes törvénye szerint"), amely meghatározza, milyen kárpótlást kell fizetnie válás esetén a férjnek felesége részére. A Talmud szerint (Sanh. 22 a) a házasság és a puszta együttélés (konkubinátus) közötti lényeges különbség az, hogy az utóbbinál nincs „ketubba", sem pedig „qiddushim", míg az előző esetében ez kötelező.

Mária és József helyzete

Az imént leírt jogi keretből kiindulva könnyű megérteni József és Mária viszonyát. Szövegeink nem teszik lehetővé, hogy meghatározzuk Mária korát eljegyzésekor, de föltehetjük, hogy 12–13 éves kora között történt. Megvolt a „qiddushim" szertartása, és Mária továbbra is szüleinél lakott. József már a jegyese volt („ish" vagy „ba'al", vö. MTörv 22,13), de természetesen még nem volt joga a testéhez. Ebben az időszakban, vagy inkább ennek a végén ad számot magának József arról, hogy Mária gyermeket hord. A Másodtörvénykönyv 22,19 előírása szerint készül őt elbocsátani (shalleah), ami nemcsak joga, hanem kötelessége is volt. Nem vág tárgyunkba, hogy itt azt keressük: miben állt József „igaz volta", és milyen okból akarta „titokban" elbocsátani Máriát, amikor minden elbocsátás jogi aktus volt, következésképpen nyilvános, még ha bizonyos diszkréciót lehetett is tanúsítani.

Bárhogyan is legyen, Máté evangéliumának elbeszélése szerint József angyali üzenetet kap, s erre elhatározza, hogy mégis megköti a házasságot, magához véve jegyesét, Máriát. Máté evangéliuma tökéletesen egybehangzik a tárgyalt korszak házasságjogával és házassági szokásaival, amint azokat más forrásokból ismerjük. Mi több, úgy tekinthetjük és úgy is kell tekintenünk, mint e szokások egyik tanúbizonyságát, amelyet a társadalomtörténésznek figyelembe kell vennie.

Szabó Ferenc (Róma)

SZENT AMBRUS KATEKÉZISEI

Az utóbbi harminc év kutatásai alapján új fényben látjuk Szent Ambrus életművét. Igazságtalannak és hamisnak bizonyult az a felületes minősítés, amely

korábban makacsul ismétlődött patrisztikai írásokban: Milánó püspöke, aki a magisztrátusi hivatalból minden teológiai előkészület nélkül került a főpásztori székbe, amolyan „Cicerót követő moralista", Philón és Origenész allegorikus szentírásmagyarázatának utánzója, nem igen járult hozzá a mélyebb teológiai reflexióhoz (amelyhez egyébként nem volt sem kedve, sem tehetsége, sem ideje). Courcelle, Hadot, Pépin, Seibel, Dassmann, Herrmann, Capelle, Tissot, és nem utolsó sorban Ambrus teológiai műveinek kritikai kiadója a bécsi C o r p u s-ban, O. Faller megdöntötték a „klasszikus" véleményt, amely részben Szent Jeromos szigorú ítéletére vezethető vissza. Doktori értekezésemben az újabb kutatásokat összegezve rávilágítottam arra, milyen fontos szerepet játszott Szent Ambrus a keresztény tanítás áthagyományozásában, főleg a niceai zsinat tanításának ortodox értelmezésében.[1]

A patrisztika IV. századi aranykorának keresztmetszetét adja Szent Ambrus műve. Görög és latin gondolkodás itt harmonikus egységbe fonódik. Nem véletlen, hogy a nagy egyetemes zsinatok (egészen a VI. század végéig) a végleges formulákat Szent Ambrusnál keresik (felhasználva az Ambrus műveiből készült görög florilégiumokat), hogy kifejezzék az egyetemes egyház hitét. Ágoston, Ambrus nagy tanítványa majd új irányt ad a nyugati keresztény gondolkodásnak: meghatározza a középkori teológiát. Az egész középkor Ágostont követi, és egyre határozottabb lesz a görög és latin gondolkodás elkülönülése (főleg a szentháromságtan területén). Ambrusnál (talán éppen azért, mivel nem olyan eredeti gondolkodó, mint Ágoston) a görög és a latin szemlélet egyensúlyban van.

Ebben a tanulmányban nem Ambrus teológiáját, hanem k a t e k é t i k a i m ó d s z e r é t szeretnénk bemutatni. Mindenek előtt azt, hogy a katekézis mint a k e r e s z t é n y b e a v a t á s e g y i k f ő m o z z a n a t a, miképpen történt Milánóban a IV. század második felében.[2]

Beavatási szertartások a milánói egyházban

Szent Ambrus szentírásmagyarázó beszédei általában felnőtt-katekézisek voltak. De a hitbe való bevezetés kiváltságos „helye" volt a katekumenátus, a keresztségre való felkészítés. Ez egyre fokozódott a nagyböjt során, főleg pedig közvetlenül a keresztség küszöbén. Ambrus említést tesz arról is, hogy a keresztség előtt bizonyos, ördögűzéshez hasonló liturgikus cselekményekre került sor: „scrutamina", hogy megtisztítsák a testet és a lelket. Ezt követte a „traditio symboli": a püspök megmagyarázta az apostoli hitvallás ágazatait. (Erre visszatérünk.) Milánó püspöke igen nagy fontosságot tulajdonít a hitbe való bevezetésnek: e nélkül nem lehetséges a keresztelés:

„Most elkezdem a szentségek magyarázatát, amelyeket felvettetek. Nem lett volna helyes e magyarázatot korábban adni, mert a kereszténynél a hit következik első helyen. Ezért Rómában azoknak adják a hivők nevet, akiket megkereszteltek, és Ábrahám atyánk a hit által igazult meg, nem a jócselekedetek által (vö. Róm 4,1-22). Felvettétek a keresztséget és most már hisztek. Nem

ítélhetek másképpen, mert nem hívattál volna meg a kegyelemre, ha Krisztus nem ítélt volna méltónak kegyelmére." (S I, 1)

Szent Ambrus és a milánói egyház gyakorlatát jól tükrözik azok a katekézisek, amelyeket 380–390 között adott: „A szentségek", „A misztériumok", és „A hitvallás magyarázata".[3] Ezek szerint a beavatási szertartások menete a következő volt:

I. A katekumenátustól a keresztelésig
   1. Hitoktatás és scrutamina, majd traditio symboli
   2. Apertio
   3. Unctio
   4. Abrenuntiatio
II. Keresztelés
   1. A keresztkút megáldása (ördögűzés a víz felett és könyörgés)
   2. Háromszori alámerítés
   3. Hitvallás
III. A keresztségtől az Eukarisztiáig
   1. Unctio
   2. Lábmosás
   3. Fehér ruhába öltöztetés
   4. „Spirituale signaculum"
IV. Részvétel az Eukarisztiában

Mivel célunk Ambrus katekézisének bemutatása, itt nem részletezhetjük az egész beavatási folyamatot, csupán néhány megjegyzést fűzünk a vázlathoz, hogy jobban elhelyezhessük magát a katekézist.

A beavatás szertartása húsvét vigiliáján kezdődött az apertio szertartásával. A katekumenek még nincsenek a keresztelő kápolnában. A püspök megérinti a keresztelendő fülét és orrát, megismételve Jézus szavait: „Epheta, nyílj meg!" (Mk 7,34). Ambrusnál itt nincs szó se nyálról, se sóról. (M 3, S I, 2). Az apertio után lépnek a katekumenek a keresztelő kápolnába (S I, 4; M 4). Egy pap vagy diakónus olajjal megkeni a jelöltet (S I, 5), miként a harcosokat szokták a küzdelem előtt, hogy szembenézhessenek az ellenséggel; itt a Sátán az ellenség (M 7). Ezután következik az abrenuntiatio: „Ellene mondasz-e az ördögnek (diabolo, ritka a latin rituálékban) és cselekedeteinek?" (S I,5; M 5). Ezt követi a keresztvíz megáldása (S II, 14; M 8). Két része volt: ördögűzés a víz felett, majd egy könyörgés a víz megszenteléséért és a Szentháromság jelenlétéért (S I, 18). A püspök megmagyarázza ezt a megáldást. Következik a hitvallás és a keresztelés. A jelölt lemegy a medencébe, ahol a püspök, pap és diakónus várja (S II, 16). Három kérdést tesznek fel a jelöltnek: „Credis in deum patrem omnipotentem? Credis in dominum nostrum Jesum Christum et in crucem eius? Credis et in spiritum sanctum?" És minden válasz (credo) után a jelöltet alámerítik („megkeresztelik") (S II, 20; M 28). Érdekes sajátosság a második kérdésnél Krisztus keresztjének említése. – A keresztség után a püspök megkeni olajjal az újonnan megkereszteltet: „Deus pater omnipotens qui te regeneravit ex aqua et spiritu sancto concessitque tibi peccata tua ipse te unguet in vitam aeternam" (S II, 24). A megkenést követi Jn 13 felolvasása (S III, 4; M 31), majd a püspök megkezdi az újonnan megkereszteltek lábának mo-

sását és a papok befejezik a szertartást. (S III, 4) (A lábmosás, úgy látszik, milánói szokás volt. Később, mivel élesen bírálták, elhagyták.) Ezután az „újszülötteket" fehér ruhába öltöztetik (M 34), majd következik a spiritale signaculum (S III, 8; M 42). A pap könyörög a Szentlélek ajándékáért. Valószínűleg egyidőben meg is jelölték krizmával az új keresztényt (erre vall a „quando consignaris" kifejezés, S III, 10). Most már az újonnan megkeresztelt a keresztény közösség tagjai, így az oltárhoz (S IV, 5; M 43), az Eukarisztiához járulhatnak. Szent Ambrusnál a római misekánon több fontos részét szószerint megtalálhatjuk (Quam oblationem, a konszekráció két formulája, anamnézis . . .)

Az eukarisztikus liturgiára vonatkozó fontos utalásokat nem részletezzük. De a milánói húsvéti liturgia tablójának kiegészítéséhez még röviden szólunk a biblikus olvasmányokról. Ambrus húsvét olvasmányai közül kifejezetten említ hetet: a béna ember meggyógyítása (Jn 5,1-10), a keresztség mint eltemetkezés és feltámadás Krisztussal (Róm 6,3kk); Isten megerősít és fölken Krisztusban és megjelöl a Lélek pecsétjével (2Kor 1,21-22); 2Kor 12,4-6; 2Kir 5,1-14; Melkizedek epizódja (Ter 14) és végül Jn 13, amelyet fehérvasárnap szombatján olvastak. Ezeken kívül bizonyos utalásokból és a milánói lekcionárium alapján feltételezhetjük a következő olvasmányokat: 2Kir 6,5-6; 1Kor 10,1-4 és részletek Jn 6-ból. Ezek egyébként nemcsak a milánói liturgiának sajátosságai, hanem általában katekétikai témák.

Ambrus és a húsvéti katekézis

Az előbb vázolt liturgikus keretbe illeszkedett Szent Ambrus húsvéti katekézise. Nemcsak tartalmát, hanem módszerét, pedagógiáját is jórészt meghatározza ez a Sitz im Leben. Lényegében a katékézis katekumenátus, ill. a keresztségi beavatás egy mozzanata. Nincs teljesen határozott formája. Az élethelyzet diktálja annak menetét és tartalmát is; kivéve a traditio symboli-t, az apostoli hitvallás megállapodott formáját.

Attól kezdve, hogy a hitjelöltet beírják (quando dedisti nomen, S III, 12), a püspök naponta oktatja a katekumeneket. Elmondja nekik a pátriárkák történetét és a Példabeszédek könyve alapján erkölcsi elveket ad. (Nagyböjt folyamán.) Később kifejti az apostoli hitvallást; az „Explanatio" őrizte meg ezt a traditio symboli-t. De a keresztség előtt nem beszél a püspök a beavatási szertartásokról és az Eukarisztiáról, vagyis a „misztériumok"-ról (S I, 1; M 1). Lehet, hogy ez a „titoktartás" jórészt fikció, hiszen a katekumenek sejthetik, tudhatják, mi történik a „beavatottak" közösségében. De mindenesetre szabály az, hogy nyilvánosan nem beszélnek a „titkokról". Ambrus egyébként meg van győződve arról, hogy a szertartások szimbolizmusa ékesebben beszél, mint bármilyen elvont magyarázat.

Valójában nem a szertartásokat kell megmagyarázni, hanem le kell vonni belőlük a tanulságot a keresztény élet számára. Előbb az erkölcsi élet követelményeire oktatják a hitjelölteket; az új keresztények aztán tudatára ébrednek, milyen átalakulás ment végbe bennük a keresztség által, és fokozatosan behatolnak a keresztény misztériumokba.

Ambrus katekézise két alapon nyugszik: a szertartások szimbolizmusa és az Írások „lelki" értelmezése. Nincs tanításában semmi elvont, semmi „rendszeres", a szó kissé pejoratív értelmében. Sokszor zavar is a rendszertelenség, az ismétlés, a pongyolaság. De a tanítás gazdagságát éppen a képek gazdagsága közvetíti. A szertartások szimbolizmusuk által beszédesek. A keresztség mivoltát a képek érzékeltetetik: üdvösség (gyógyulás), tisztulás, új teremtés, átalakulás, megvilágosodás. Mindezt megvilágítják a szentírási olvasmányok, illetve azok kifejtése.

Mivel a keresztség természetfeletti ajndék, szükség van a fül és a száj „megnyílásra" (apertio), hogy a hitjelölt válaszolhasson a püspöknek, ellene mondva a sátánnak és megvallva hitét. A megnyitott orron át az örök élet jó illatát szívják be a katekumenek. A hitjelöltet, mint az atlétát megkenik olajjal a küzdelemre. Nyugatról szembenéz az ellenséggel, ellene mond az ördögnek és kelet felé, Krisztus felé fordul. A víz tisztít; az alámerítés jelképezi a Krisztus halálába való eltemetkezést és az újjászületést (feltámadást). Ezt már Róm 6 is leírja.

A bibliai olvasmányokat a szertartások jelképes „tanításához" választják ki, hogy jobban megvilágítsák a jelzett természetfeletti valóságot. A „misztériumokat" (rationem sacramentorum) tehát a szentírási szövegek magyarázzák. Szent Ambrus a többi egyházatya nyomán hármas „értelmet" tulajdonít az Írásoknak: a történeten és az erkölcsi leckén túl szimbolikus (vagy misztikus) jelentésük is van: „Omnis scriptura divina vel naturalis, vel mystica, vel moralis est" (In Ps. 36). Az újonnan megkereszteltek már ismerik a történeti (naturalia) és az erkölcsi (moralia) jelentést; de még meg kell nekik tanítani a szimbolikus vagy misztikus jelentést (mystica).

Az ószövetségi tények (történetek) az Újszövetséghez viszonyítva előképek: csak jelzik az új valóságokat (typus, figura, umbra). A keresztséget előre jelzi a kezdeti teremtésnél az a tény, hogy Isten Lelke lebegett a vizek felett és részt vett a teremtésben. A keresztelésnél a Lélek száll le a vízre, hogy véghezvigye az új teremtést, az új élet születését. A vízözön elnyelte a bűnöst, de az igaz épen és sértetlenül megszabadult veszedelmétől: ez is a keresztség szimbóluma, ahol a bűnt elnyeli a keresztvíz. A Vörös Tengeren való átkelés – az egyiptomiak elvesztek, a zsidók pedig megszabadultak – szintén a keresztvízen való „átmenetet" jelképezi: átmenet a halálból az életre, a bűnből a kegyelembe, a tisztátalanságból az életszentségre. Mara forrása, amelynek keserűségét Mózes elvette, amikor fadarabot dobott bele (Kiv 15,25) ismét csak a keresztkutat jelképezi: a püspök imája Krisztus keresztjét mártja ebbe, hogy a víznek megadja a bűnbocsánat hatalmát. A leprás Námán megtisztulása a Jordán vizében a keresztségkor történt gyógyulás jelképe, miként a Beteszda forrásánál meggyógyuló béna története is.

Ezek a képek – előképek és a hozzájuk fűződő újszövetségi valóság – állandóan visszatérnek Szent Ambrusnál. Természetesen a páli hasonlat (Róm 6) egyik legfontosabb téma. A keresztség egyszerre halál és feltámadás. A megkeresztelendő mint sírba száll alá a keresztelőmedencébe való lemerítéskor,

és Krisztussal új életre támad, amikor a vízből kijön. A keresztség tehát először halál Krisztussal, csak így lehet új élet kezdete. (Sacramentum crucis.) A kereszténynt Krisztus keresztje jelölte meg, hogy az ő képére új életre támadjon. A víznek nincs mágikus ereje. Természetfeletti hatóképességét Krisztus Lelkétől kapja. Krisztus, amikor elmerült a Jordán vizében, megszentelte a vizet. A megváltás forrása Krisztus keresztje. Tehát ennek a keresztnek a vízbe kell merülnie és jelen kell lennie a Szentháromságnak, hogy a szentség hatékony legyen. De ezt a jelenlétet csak a hit szeme veszi észre. Erre a hitre kell előkészíteni a katekumeneket a katekézis által. Tulajdonképpen maga Krisztus keresztel, hatékony szavai viszik végbe az újjáteremtést. Amikor a püspök lehívja az Atyát, a Fiút és a Szentlelket, amikor Krisztus szavait használja, maga a Szentháromság cselekszik. Hasonlóképpen az Eukarisztia titkát is megvilágítják az előképek (Melkizedek, manna stb.) Szent Ambrus eukarisztiatana egyértelműen az egyház legősibb hagyományát (reális jelenlét, áldozati jelleg) adja tovább. Amint mondottuk, a római misekánon megőrizte számunkra ezt a hagyományt.

Szent Ambrus katekézisének forrása tehát elsősorban az egyház ősi hagyománya. (Többször hangsúlyozza pl. hogy az apostoli hitvallás maguktól az apostoloktól származik; ami persze nem azt jelenti, hogy a tizenkét apostol „fogalmazta meg", ahogy Ambrus véli, hanem a hit apostoliságát és folytonosságát.) Kétségkívül, Milánó püspöke átvette az előző egyházatyák tanítását, akik viszont az újszövetségi írásokból (pl. Szent Pálból) merítenek. Nem szükséges e ketekéziseknél közvetlen irodalmi függést feltételezni (pl. többen állították, hogy Ambrus Jeruzsálemi Cirilltől vette át anyagát.) A hasonlóságok közös forrásra is visszavezethetők. Az viszont igaz, hogy pl. Lukács-kommentárjában Ambrus sokat merített Origenészből, miként dogmatikai írásaiban Szent Vazultól (Szentlélek), Szent Athanáztól és Szent Hilériusztól (krisztológia) stb.

Az Ambrus által továbbadott niceai hitet tömören összefoglalja az „Explanatio symboli", amely nem beszéd (Sermo) volt, hanem keresztségi katekézis. A püspök megmagyarázza a görög eredetű symbolum jelentését. A kereszténynek a szimbólum, vagyis a hitvallás lelki jel, a legértékesebb kincs, a hit rövid összefoglalása (a rövidség azért fontos, hogy az emlékezetbe vésés könnyebb legyen). Maguk az apostolok foglalták össze a hitünket az „apostoli hitvallás" 12 ágazatában.

A püspök e magyarázat után felszólítja a katekumeneket: „Vessetek keresztet!". Majd elmondják a hitvallást. Ezután következik a globális magyarázat, amely röviden összefoglalja a Szentháromság és a Megtestesülés titkát; aztán a katekumenek együtt elmondják a hitvallást (dicamus symbolum). A püspök most már részletesen magyarázza a hitvallást, ágazatról ágazatra. Újabb keresztvetés és harmadszor is elmondják a hitvallást. Most a tizenkét ágazatot négyesével csoportosítva világítja meg, ill. foglalja össze a püspök; végül arra buzdítja a katekumeneket, hogy véssék jól emlékezetükbe, de ne írják le és ne közöljék a be nem avatottakkal.

A kifejtéskor utalás történik az eretnek tanokra: szabelliánusok, ariánusok, patripassziánusok. A szorosabb értelemben vett krisztológiai eretnekségekről nincs szó. Az efezusi zsinat után egy püspök nem beszélhetne így, mert esetleg nesztorianizmussal vádolnák. (Ez is az Explanatio ambrusi eredete mellett szól.) „A hitvallás így kezdődik: ‚Hiszek (az egy Istenben, a mindenható Atyában, és Jézus Krisztusban), ő egy Fiában, a mi Urunkban.' Mondjátok így: egy Fiában (filium eius unicum). Ne pedig: ‚egy Úrban'. Egy az Isten, és egy az Úr. De hogy ne rágalmazzanak bennünket és ne állítsák azt, hogy ezt mondjuk: Fiú egyetlen személy (az Atyával, ezért így mondjuk): ‚És Jézus Krisztusban, egy Fiában, a mi Urunkban.' Mivel az Atya és a Fiú istenségéről már beszéltem, most elérkezünk ez utóbbi megtestesüléséhez: ‚Aki született (a Szentlélek erejéből Szűz Máriától; Poncius Pilátus alatt szenvedett, meghalt) és eltemették.' Ismeritek szenvedését és eltemetését is. ‚Harmadnapon (feltámadott) halottaiból.' Ismeritek feltámadását is. ‚Felment (a mennyekbe), ott ül az Atya jobbján.' Látjátok tehát, hogy a test semmit sem vehet el az istenségtől. Ellenkezőleg, a megtestesülés nagy diadalt hozott Krisztusnak..." (E 5). És itt Krisztus Istenségének hosszabb kifejtése következik. Ambrus mindig szem előtt tartja az ariánusokat, aki Krisztus igazi istenségét tagadják.

Az idézett szakasz érzékelteti Milánó püspöke módszerét. A hitvallás magyarázata egyenlőtlen. Inkább az eretnekek által támadott hittételek kifejtésére összpontosítja a figyelmet. A fő cél a hitvallás szent szövegének emlékezetbe vésése. Mivel hitjelöltekről van szó, alaposabb teológiai fejtegetésekbe nem bocsátkozik (mint pl. nagyobb műveiben: De Fide, De spiritu Sancto, De Incarnationis dominicae sacramento).

Ambrus katekézisének főkerete tehát a keresztségi beavatás szertartása. De a hitbe való bevezetést szolgálták prédikációi is. Lukács-kommentárjának egy kitérőjében megmagyarázza katekétikai módszerét (Exp. Ev. sec. Luc. VI, 103–109). A kiindulópont Péter vallomása: Lk 9,18-26. Jézus kérdésére Simon Péter megvallja: „Te vagy Isten Krisztusa." Péter megvallja, hogy Krisztus az Isten Fia. „Péter tudta, hogy Isten Fiában van minden, mert ‚az Atya mindent a Fiúnak adott át' (Jn 35): ha mindent átadott neki, akkor átadta örökkévalóságát is és egész felségét, amit birtokol... Higgyetek tehát úgy, ahogy Péter hitt, hogy ti is boldogok legyetek..." Majd Ambrus hosszasan magyarázza, miért nem ismerte fel a tömeg Jézusban a Messiást. Idézi állandóan Máté párhuzamos helyét is (Mt 16,13kk), illetve egyéb szentírási helyeket; kifejti, hogy Péter sziklaszilárd hitére építette Krisztus egyházát. „A ti sziklátok a hit; a hit az egyház alapja." Majd a milánói püspök azt fejtegeti, miért nem akarta Jézus rögtön kinyilvánítani messiási titkát. A nép nem értette volna. Hiszen tudta, hogy még a tanítványok is alig voltak képesek hinni szenvedésében és feltámadásában. Jézus több okból azt parancsolja tanítványainak, hogy senkinek se mondják, hogy ő a Krisztus, Isten fölkentje: hogy becsapja az ördögöt, hogy elkerülje a hivalkodást, hogy tanítványait az alázatra tanítsa, és azért is, hogy a tanítványok kellő felkészültség nélkül össze ne roskadjanak a titok teljes kinyilatkoztatásának súlya alatt.

A fokozatos kinyilatkoztatásból aztán levonja a következtetéseket az igehirdetés és a katekézis számára is. A vitában, a keresztény tanítás előadásában megvan a rend. Pál apostol is példát mutat erre, amikor az areopáguszi beszédben a pogányokhoz szól (Csel 17,24kk). „Nekünk is, amikor az egyházba meghívott pogányokhoz szólunk, ilyen módon kell megtartanunk a sorrendet: először azt kell tanítanunk, hogy egyetlen Isten van, a világ és minden dolog teremtője, ‚akiben élünk, mozgunk és vagyunk, akinek nemzetségéből vagyunk' (Csel 17,28). Így tehát nemcsak jótéteményeiért kell szeretnünk Őt, nemcsak azért, mivel tőle kapjuk a világosságot és az életet, hanem azért is, mivel egy bizonyos módon az ő fajtájából vagyunk. Aztán leromboljuk a bálványokról alkotott felfogásukat, mivel az anyag: arany, ezüst vagy fa nem rendelkezik isteni energiával. Miután aztán meggyőztétek őket az egy Isten létéről, az ő kegyelmével bizonyíthatjátok azt, hogy az üdvösség Krisztus által adatott nekünk, kezdve azon, amit testében véghezvitt és megmutatva isteni jellegét, hogy így megláttassátok: több, mint ember, hiszen legyőzte a halált és a halott feltámadott a halál birodalmából. A hit ugyanis lassankint növekszik: látva azt, hogy több, mint ember, az ember hiszi, hogy Isten; mert ha nem bizonyítottuk, hogy mindezeket nem vihette véghez isteni hatalom nélkül, hogyan tudjuk kimutatni, hogy isteni energia volt Benne? ... (...) Mit számít, hogy milyen sorrendben hisz valaki? Nem követelik meg tőlünk kezdettől a tökéletességet, hanem a kezdettől eljut az ember a tökéletességhez. (...)"

„Amikor egy katekument kell oktatnunk, aki a hivők szentségeire vágyik, azt kell mondani, hogy egy az Isten, akitől minden származik, és egy az Úr, akitől minden van (1Kor 8,6); egyáltalán nem kell két úrról beszélni; nem kell azt mondani, hogy az Atya tökéletes és a Fiú is tökéletes, hanem hogy az Atya és a Fiú egylényegű; hogy Isten örök Igéje, nem puszta kimondott szó, hanem tevékeny (teremtő), az Atyától születik, nem pedig csak kimondott szó (ex patre genitum, non voce editum)."

A kereszt titkához csak a hit érlelődésével jut el az ember. „Ez a hit ragyogásához (tökéletességéhez) tartozik, hogy megértsük valóban Krisztus keresztjét. Más keresztek semmit sem használnak nekem; egyedül Krisztus keresztje hasznos nekem, és valóban hasznos: ‚általa a világ meg van feszítve számomra, s én a világ számára' (Gal 6,14) ... " „De egyesek nem tudják rögtön hinni, hogy az üdvösség a Kereszt által adatott a világnak. Igazoljátok tehát a görögök történetével, hogy ez lehetséges volt. Így az Apostol is (az areópáguszi beszédben), amikor a hitetleneket akarja meggyőzni, nem riad vissza attól, hogy költőiket idézze, hogy lerombolja a költők meséjét..." Ambrus példának idézi az aténiek utolsó királyát és Iphigénia áldozatát: egyesek áldozata megmenthet sokakat. „... mindez az okoskodás, a helyes sorrend rásegít arra, hogy az emberek könnyebben higgyenek Krisztus keresztjében; saját történetükön keresztül eljutnak a miénk elfogadásához."

Íme Szent Ambrus „apologetikai" beállítottsága, meggyőző pedagógiája.

A fenti néhány jelzéssel csupán elhelyeztük Ambrus katekézisét, és egészen vázlatosan mutattuk be katekétikai módszerét. A liturgikus reform a be-

avatás szentségeinek, illetve húsvét vigiliája szertartásainak új rendjével részben visszahajolt az ősi hagyományhoz, amelyet a milánói egyház gyakorlata is tükröz. A felnőttek katekumenátusának felújítása, a keresztségre való felkészítés, illetve a hitbe való bevezetés fokozatossága, a hit rövid összefoglalása és bizonyos memorizálás sürgetése mind olyan modern követelmény, amelyet megtalálunk már a IV. század végén Szent Ambrusnál és általában az akkori egyházak hagyományában. A reform sohasem teljes újítás, hanem visszahajlás a hagyomány forrásaihoz és egyben a kor követelményeihez való alkalmazkodás. Egy bizonyos liturgikus vagy katekétikai „archeologizálás" éppúgy elkerülendő, mint a minden áron való újdonságkeresés. És főleg mindig meg kell maradnia az apostoli hit lényegének; ennek pedig összfoglalata Krisztus keresztje és feltámadása. Nem mindenki juthat el egycsapásra a hit teljességére: a fokozatosság elve a katekézisben és a keresztény életben olyan alapigazság, amelyet a legutóbbi püspöki szinódus joggal állított ismét helyes fénybe.

JEGYZETEK

[1] François Szabó, Le Christ créateur chez Saint Ambroise, Roma, 1968.

[2] Lásd Dom B. Botte bevezetését Szent Ambrus három művéhez: Ambroise de Milan, Des Sacrements, Des Mystères, L'explication du symbole, Sources Chrétiennes, 25bis, Cérf, 1961; H. Caprioli, Battesimo e confirmazione, Studio storico sulla liturgia e catechesi di S. Ambrogio (Disszertáció a Pápai Gergely Egyetemen), Varese, 1977.

[3] A De mysteriis (M) ambrusi szerzőségét senki sem vitatta. Ma már a De sacramentis (S) és az Explanatio symboli (E) is Szent Ambrus művének fogadható el. Szerintem Dom Botte (Faller és Conolly nyomán) meggyőzően igazolta hitelességüket a Sources Chrétiennes 25bis kötetének előszavában.

Ther Péter (São Paulo)

TEILHARD KRISZTUSA

A száz éve, 1881 május 1-én született Teilhard de Chardin emlékének.

Krisztus Urunk nagy ajándékaként jutottam el a Szentföldre néhány napra, 1980 júniusában. Jeruzsálemben, a szent városban falakon belül és kívül jártam a szent helyeket.

Hosszan néztem a Cenákulumra és a vékony érként csörgedező Cedron patakra. A tűző napon izzadva bandukoltam a Getszemáni kertben, s könnyes szemmel álltam a szikla előtt, ahol Jézusunk vérrel verítékezve kezdte meg kínszenvedését. Jártam a keresztút kopott kövein. Órákat töltöttem a kálvária szikláján a kereszt tövében. Bebújtam a szentsír szűk sziklaüregébe, s négyszer miséztem néhány méterrel odébb a Mária Magdolna-oltárnál.

Az ott töltött negyedik nap délutánján autóbuszon utaztam Júdea hegyes-völgyes vidékén, ahol az „Égi Szűzvirág" szíve alatt hordozta drága terhét,

Erzsébethez sietve. Felejthetetlen marad az az óra, amelyet Betlehemben töltöttem, s az a 10–15 perc, amelyet a szent barlangban élhettem át. Fél méterről néztem a csillaggal jelölt helyet, ahol Krisztus „Megtestesülése által nemcsak az Emberiségbe oltódott, hanem abba a Világmindenségbe is, amely az Emberiséget hordja magában, – s nemcsak társuló elemként, hanem vezérlő Erő méltóságával és hatásával: Központként, amely felé minden szeretet és minden vonzódás összpontosul".[1] Ahol, amikor Mária gyermekét magasba emelte, az egész Világmindenséget lendítette előre és felfelé.

Teilhard de Chardin látásmódjában szemléltem a betlehemi barlangot, és fogtam fel nekünk szóló üzenetét: Krisztusunk, a történeti és eukarisztikus Krisztus, kozmikus Krisztus is!

TEILHARD TEOLÓGIAI LÁTÁSMÓDJA

N. M. Wildiers teológiai doktor szerint Teilhard „sosem nevezte magát teológusnak, s nem akarta, hogy mások annak nevezzék. Számtalanszor kijelentette, hogy illetéktelen a szakteológus címre". E tényt hangsúlyozva, mégis azt ajánlja: „Teológusaink figyeljenek fel Teilhard tapasztalataira, és az általa előterjesztett megoldás legyen mélységes teológiai kutatásuk tárgya. Ez csak gazdagíthatja a teológiát, s fontos fejlődésen át magasba lendíti".[2]

Wildiers fontos véleménye után leszögezhetjük, hogy Teilhard nem teológus (hanem tudós és misztikus; igazi szakterülete a paleontológia és geofizika). Ezért nem beszélhetünk Teilhard teológiájáról, hanem csak „teológiai látásmódjáról".

A következő fontos tény, amelyre fel kell figyelnünk, hogy ez a teológiai látásmód „Krisztus-központú". Teilhard sokszor beszél a Teremtő, Fenntartó, Egyesítő Istenről; szemünket kibökő valóságként beszél a „Nagy Jelenlétről", de mindezt Krisztusra konkretizálja, a kozmikus Krisztusra. „A Megtestesülés a Világegyetem minden erejének és minden hatalmának megújítása és helyreállítása. Krisztus a teljes élő és anyagi Teremtésnek Eszköze, Központja, Célja. Mindent Ő teremtett, mindent Ő szentel meg, mindent Ő éltet. Íme állandóan és közhelyként hirdeti ezt Szent János és Pál (aki a szent szerzők közt a legkozmikusabb)".[3]

Teilhard Krisztus-központú teológiai látásmódja egyezik a szentatyák tanításával is. Pl. Szent Irén az Eretnekek ellen c. traktátusában írja: „A Fiú saját megtestesülése által visz bennünket az Atya megismerésére. Minden a Fiú által lett számunkra nyilvánvaló. Az Atya a Fiú által nyilatkozott meg, hogy általa mindenek számára nyilvánvaló legyen".[4]

AZ ISTENINEK ÉS A KOZMIKUSNAK SZINTÉZISE

Teilhard szerint a tudomány és filozófia együttes nyomására a Világ egyre inkább úgy mutatkozik tapasztalatunk és szellemünk számára, mint szabadság és tudat felé emelkedő aktivitás kötött rendszere. E folyamatot csakis akkor értelmezzük helyesen, ha visszafordíthatatlannak és összpontosulónak tekintjük. Így határozhatjuk meg azt a még előttünk létező egyetemes kozmikus Köz-

pontot, ahová minden beérkezik, ahol minden megkapja magyarázatát, minden megérezhető, minden már tökéletesen ura helyzetének.

Teilhard meggyőződése szerint az egyetemes fejlődésnek erre a valóságos végpontjára Krisztus teljességét kell állítanunk, s ott ismernünk el Őt. „Mert semmiféle más kozmoszban, akármiféle más helyen soha senki – akármilyen isteni lény legyen is, – igen, senki más nem teljesítheti az egyetemes megszilárdításnak és egyetemes éltető munkának azt a feladatát, amelyet a keresztény dogma Jézusnak tulajdonít".[5]

Hogyan jutott el Teilhard ehhez a szintézishez?
Milyen tényezők hatottak rá?

JÉZUS SZÍVE

Saját maga állítja, hogy születésétől kezdve két szeretet élt benne, éppúgy a „természetfölötti", mint a „természetes" iránt. A kozmikus érzékkel párhuzamosan a Láthatatlannak szeretete vonzotta már gyermeklelkét. A Föld szeretete és Isten szeretete együtt áramlott benne, már az anyatejjel szívta magába mindkettőt. Mindkét „étvágya" annyira igényes volt, hogy egyik is, másik is el akart foglalni minden helyet, de egyik sem volt képes megölni a másikat. Ezért hát összecsapásukkor milyen más kiút lett volna járható, mint hogy a „természetfölötti" magához alakította a „természetest". Ezért csakis a megtapinthatóból és szilárdból kiindulva volt képes imádni Valakit.

Ebben az irányban az segítette előrejutását, hogy lelki életének történetében döntően fontos, magvető szerepe volt annak az ájtatossági gyakorlatnak, amellyel édesanyja a kis Pétert szüntelenül táplálta: „Jézus Szívének szeretete". Bár Teilhard, a kozmikus szervesség iránti kielégíthetetlen igénye miatt, ezt a Jézus Szíve tiszteletet átalakító hatásoknak vetette alá.

Mindenki tudja, hogy a Szent Szívnek (vagy Krisztus szeretetének) kultusza kezdettől fogva mindig ott lappangott az Egyházban. Végül Franciaországban feltűnő élénken, de ugyanakkor szokatlan és szűkre szabott formában fejeződött ki. A XVII. sz. jámbor embere számára (s még később is) a Szent Szív végeredményben csak egy része volt Jézusnak.

Teilhard esetében az ellenkezője történt. Amikor a Megváltó mellének közepén észrevette a titokzatos bíbor- és aranyfoltban lángoló Szív ábrázolását, akkor Krisztus egész fizikai és lelki valóságát valami határozott és tömören egységes tárgynak látta, amelyben eltűnik minden járulékos és leszűkítő jelleg. A szimbólum Teilhard-t összpontosította és egy központra irányította. Első megközelítése volt ez az „Egyetemes – a Kozmikus Krisztus" eszméjének.

Így segítette Teilhard-t édesanyja Jézus Szíve tisztelete, hogy az Isteninek és a Kozmikusnak szintézise kialakuljon, s felismerje a Kozmikus Krisztust. Teilhard számára Jézus Szívének bíborfoltja patakzó tűzű fókusszá változott, amelynek ragyogása lassan-lassan minden körvonalat elborított. Vallomása szerint még teológiát sem kezdett tanulni, de a Szent Szív szimbóluma révén és képe hatására máris valami Energiának, Tűznek alakját, szilárd állandóságát és tulajdonságait öltötte magára az Isteni, hogy mindenhová behatoljon,

mint egyetemesíthető Valóság, és a szeretet gyújtókanócával mindenütt beférkőzzön a kozmikus Erőtérbe.[6]

AZ IGE MEGTESTESÜLÉSE

Teilhard kozmikus Krisztus-eszméjének kialakulásában másik fontos tényező a Megtestesülés. E téren is nagy hatással volt rá édesanyja, akinek Istene mindenekelőtt a Megtestesült Ige (a történeti Krisztus) volt; következésképpen Teilhard számára is az lett. E ténynek köszönhette, hogy Jézus Embersége révén már kezdettől fogva kialakult valamiféle első kapcsolat „pogány" és „keresztény" énje között.

De hogyan jutott el Teilhard a Megtestesült Ige szeretete révén a kozmikus Krisztusig?

J. P. Nunes felhívja figyelmünket arra a teológiatörténeti tényre, hogy a Megtestesülés indítékára vonatkozólag két nagy véleménykörről beszélhetünk: tomista és skotista véleményről. Az első szerint az Ige megtestesülése azért volt szükséges, mert az első emberek vétkeztek. Tehát a motívum: az emberiség üdvözítése, megváltása. A második nézet szerint: az Ige akkor is megtestesült volna, ha az emberiség mindmáig bűn nélküli istenhűségben élne.[7]

Teilhard a skotista véleménykörön belül keresi a megtestesülés motívumát, mert nem tekinti azt a Teremtő Isten terveiben „véletlen baleset" (bűn) következményének; ellenkezőleg: kozmikus látásmódjában szorosan és elválaszthatatlanul köti a teremtés tényéhez. „Az Ige megtestesült és közöttünk lakozott" (Jn 1,14), mert kezdettől fogva hozzánk tartozott és Világmindenségünkhöz is tartozott, mert „minden, ami lett, általa lett és nélküle semmi sem lett" (Jn 1,3); mert „minden általa és neki lett teremtve" (Kol 1,17). (Íme: Teilhard kozmikus Krisztus-eszméjének alapja: Szent János és Szent Pál tanítása!)

A Teremtés és Megtestesülés Teilhardnál egyetlen isteni aktus két arcéle, mozzanata, aspektusa, két egymást követő fázis. Az Ige által teremtett és fejlődő világmindenségünkben a Megtestesült Ige az „Alfa és az Ómega" (Jel 1,8): Ő egyesít mindent önmagában, benne törekszik minden beteljesülésre, akár a kegyelmi, akár a természetes rendben.[8]

Teilhard a Teremtés, Megtestesülés, Megváltás tényét szorosan köti egymáshoz, s ezt nem az oksági elvre (ok—okozat) építi, hanem az isteni szeretet következményeként tekinti. Az örök Ige szeretetének következménye a Teremtés; a Teremtő Ige szeretetének következménye a Megtestesülés; a Megtestesült Ige szeretetének következménye a Megváltás.

EUKARISZTIA

Teilhard lelkében a kozmikus Krisztus eszméjét érlelő harmadik fontos tényező volt az Eukarisztia valósága.

A „Benne élünk"-ben azt írja, hogy a Messiást előkészítő időktől kezdve egészen az Úr végső eljöveteléig, át a történeti Jézus életén és Egyháza növekedésének korszakain, lényegében egyetlen esemény bontakozik ki a Világban: a Megtestesülés, amelyet minden egyes emberben az Eukarisztia valósít meg. Ha tehát az Eukarisztia uralkodói hatalommal járja át az emberi természetet, akkor energiája szükségszerűen, — folytonos-

sága következtében, kiterjed a kevésbé fényes régiókra is, amelyek minket hordoznak. Az Eukarisztikus Krisztus minden pillanatban ellenőrzi a Világmindenség minden mozgását.[9]

Hogyan érlelődött meg benne ez az Eukarisztia valóságára alapozott látásmód?

Különös élménye szerint, amelyben egyik adorációja alkalmával volt része, amint nézte-nézte az imádásra kitett Oltáriszentséget, egyszercsak azt vette észre, hogy a Szentostya felszíne kezd kiterjedni, akárcsak valami olajfolt, de persze sokkal gyorsabban és sokkal ragyogóbban. Amint a Szentostya titokzatosan kiterjedt, izzó fénybe borult a Világ. Teljes egésze olyan lett, mint egyetlen nagy Ostya. A beléje hatoló belső fény hatására szinte végsőkig feszültek rostjai. Már-már azt hitte, hogy aktív erőinek ekkora feszültségével a Kozmosz elérte teljességét. Közben, ahogy múltak a percek, tiszta fémhöz hasonló szikra-szemecskék alakultak a létezők bensejében, a mély fényű tűzfészekbe estek, s el is tűntek benne. Ugyanakkor kevés salak foszlott köddé. (Az elkárhozott lelkek szimbóluma!) Átalakító folyam hömpölygött a szeretet mezején: kitágított, megtisztított és magához ölelt minden szeretet-forrást, ami csak folydogál a Mindenségben. A fehér fény aktív volt. Csak azért hatolt az anyag kapuin a szívek mélyére, hogy magába ölelje vonzalmaik és szenvedélyeik színe-javát.[10]

Ennek a látomásának folytatása „A Pap" c. (1918) és később a „Mise a Világ felett" c. (1923) írása. Ami a háború éveiben történt Teilharddal, hogy nem volt misézéshez szükséges kenyere és bora, az megismétlődött a kínai sivatagban. Ezért rokon tartalmilag a két írás. Később, élete vége felé, még egyszer átírta a „Mise a Világ felett" elmélkedését.

Ezeknek az írásoknak az a lényege, hogy Teilhard az előbb említett helyzetben, kenyér, bor és oltár hiányában, az egész Világmindenség fölé tárta ki karját, s áldozati anyaga az óriási Kozmosz volt. S így imádkozott: „Uram, ... úgy-e, hogy a dolgok végtelen köre az a végleges Ostya, amelyet át akarsz alakítani? S ugy-e a fájdalmakkal telt kehely, amelyet megszentelni kívánsz, nem más, mint az az izzó kohó, amelybe minden élő és kozmikus valóság aktivitása egybegyűl s buzogva forr ... Ma és holnap – s szünet nélkül mindvégig, amíg csak nem valósul meg a teljes átalakulás – ismétlődjön hát az isteni szó: ‚Ez az én testem'." Teilhard szerint, amikor Krisztus folytatja megtestesülése munkáját s leszáll a kenyérbe, hogy annak helyébe lépjen, aktivitása nem korlátozódik arra az anyagi részecskére, amelyet jelenléte kis időre ködbe foszlat. Az átlényegülést az egész Világegyetem valódi, bár enyhébb fokú megszentelődésének fénye övezi.

Elmélkedése végén így kiált a papok felé: „Papok, ... gondoljatok arra, hogy az egyes személyeknek adott szentségek mellett valami egyetemes szerepetek van, s ez nagyszerűbb, mint elszigetelt lelkek gondozása: ez már az egész Világot ajánlja fel Istennek. Hatástok túlszárnyalja azt a kenyeret és bort, amelyet az Egyház adott kezetekbe. Hatalmatok van, – papságtok révén –, hogy szinte valóságos módon Krisztus testévé és vérévé változtassátok azokat a szenvedéseket, amelyek körülvesznek titeket. S papi hivatástok, sajátos ‚ka-

rakteretek' azt rendeli nektek, hogy bennük részt vállaljatok. Ti vagytok a kovász, amelyet a Gondviselés árasztott, hogy már puszta jelenlétetekkel is átalakuljon küszködésünk és szorongásunk óriási tömege."[11]

KOZMIKUS KRISZTUS

Ezek után tegyük fel a kérdést: Hát végül is kicsoda a Kozmikus Krisztus? Az elmondottak alapján minden olvasóm ráfeleli, és nagyon helyesen, hogy a Kozmikus Krisztus nem más, mint a történeti és eukarisztikus Krisztus, akit Teilhard a Kozmoszban az Őt megillető helyen felismer. Ezek után rövid összefoglalóként csak ennyit írok még: A Kozmikus Krisztus az, aki által minden lett, aki megtestesült, a szent keresztfán értünk meghalt és feltámadt, aki az Eukarisztiában valóságosan köztünk él: a Kozmosz létrehozója, fenntartója, a kozmosz kiindulópontja, tengelye, motorja, előre és felfelé lendítő nyílvesszeje, célja, s majd végső beteljesedése.

„Isten van mindenütt, mindenütt Ő van itt" (Folignoi Szent Angéla). Teilhard kozmikus Krisztusa ez a mindenütt jelenlevő Isten, aki „vibrál" az egész Világmindenségben, dolgozik az életben, ragyog az emberiségben, aki szól hozzánk elöljárónk szavában, akivel találkozunk minden testvérben. Ő a „Nagy Jelenlét", aki a Kozmosz minden atomjának mélyén jelen van, éppen ezért „Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk".

KRISZTUS KOZMIKUS TESTE

Teilhard párhuzamba állítja Krisztus Titokzatos Testét és Kozmikus Testét, azok fejlődését, alakulását, beteljesedését.

„Amióta Jézus megszületett, felnőtté növekedett, meghalt és feltámadt, minden tovább mozgott, mert Krisztus még nem fejezte be alakulását. Még nem öltötte magára annak a testből és szeretetből szőtt ruhájának utolsó redőit, amit hívei alkotnak... A misztikus Krisztus még nem fejezte be teljes növekedését, nem érte el egész termetét, tehát a Kozmikus Krisztus sem. Az egyik is, meg a másik is teljesen egyszerre és együtt van és alakul is".[12]

KRISZTUS KOZMIKUS TERMÉSZETE

Teilhard nem sokszor, de többször beszél és ír Krisztus kozmikus „természetéről". Első hallásra vagy olvasásra megdöbbenthet bennünket ez a kifejezése, hiszen mi eddig csak Krisztus isteni és emberi természetéről hallottunk.*

Nem sokkal halála előtt, 1955 január 14-én, New Yorkból Ravier papbarátjához írt levelében arról ír, hogy — 1500 év távlatából — ismét újraéljük az arianizmus nagy küzdelmeit, azzal a különbséggel, hogy ma már nem arról van szó, hogy a Krisztusi és a Szentháromságos közötti kapcsolatot határozzuk meg, — hanem Krisztus és olyan Világegyetem közötti viszonyokat, amely (Világegyetem) egyszerre lett fantasztikusan nagy, elképesztően szerves és — több mint valószínű, hogy — több emberiségnek lakóhelye... S hogy durván (de hat-

* A niceai zsinat (325) döntését hamisan magyarázó monofiziták ellenében a kalkedoni zsinat (451) definiálta Krisztus kettős természetét, amelyet a monoteléták magyarázták hamisan, ezért a harmadik konstantinápolyi zsinat (680—681) kiegészítette az említett előző két zsinat definícióit.

hatósan) fejezze ki magát, ezt írja: „Ebben a helyzetben nem látok más – nemes és építő – kiutat, mint hogy egy ‚új niceai zsinat' teológusai tegyenek meg Krisztus emberi természetében egy új megkülönböztetést (sub-distinction), egy földi és egy kozmikus természet között. – Mit gondol erről?"

P. Henri de Lubac S. J. Teilhard e leveléhez írt 8. sz. jegyzetében ezt olvassuk: „Amint az első (később kiegészített) Nicea-i Zsinat meghatározta Krisztus viszonyát Istenhez, akképp ez az új Nicea-i zsinat meghatározhatná Krisztus viszonyát a Világmindenséghez, s ezáltal végre megadná teljes reliefjét Szent Pál állításainak, amelyek egyszerre krisztusiak és kozmikusak is".[13]

Mi csak szerényen azt kérdezzük, hogy egyes teológusaink nem tennék-e helyesebben, ha abba hagynák Teilhard lebecsülését, és Wildiers teológiai doktor e cikk elején említett ajánlatát tennék magukévá? Akkor valóban nem szegényítenék, hanem gazdagíthatnák a teológiát!

IMÁDKOZZUNK és ÉLJÜNK KOZMIKUSAN

Teilhard megtanít bennünket erre, amikor így imádkozik: „Jézus Krisztus, jóságod és emberséged csakugyan vállán hordja a Világ minden félelmetes nagyságát. Ezért hát Benned valósul meg az a kifejezhetetlen szintézis, amelyet tapasztalatunk és eszünk sosem merészelt volna megalkotni, hogy imádása tárgyává tegye: az elemnek és a Teljességnek, az Egységnek és a Sokaságnak, a Szellemnek és az Anyagnak, a Végtelennek és a Személyesnek szintézise. S mert ez az összetettség leírhatatlan vonásokkal rajzolja meg Alakodat és aktivitásodat, kozmikus valóságokra vágyó szívem szenvedélyesen adja át magát Tenéked!

Szeretlek Jézus! ... Szeretlek, Forrás, tevékeny és éltető Erőtér. Még a természetes Világ fejlődésének is Te vagy Végpontja és Kiútja. Központ vagy, amelyben minden találkozik, s amely mindenre kihat, hogy mindent magához vonzzon. Szeretlek, mert a Kegyelem, az Élet és az Anyag által az egész Teremtésben meghosszabbodik Tested és Lelked.

Jézus, szelíd vagy, mint a Szív; heves izzású, mint Erő; hozzánk simulsz, mint az Élet. Beléd olvadhatok, általad kell uralnom mindent, s fölszabadítanom magamat. Szeretlek, mint valamiféle Mindenséget, mint azt a Világot, amely elbűvölt engem. S már látom, hogy embertestvéreim – még a hitetlenek is – Téged éreznek meg, s utánad kutatnak a nagy Kozmosz mágikus útjain.

Jézus, központ vagy, Feléd tart minden. Ha lehet, hát készíts mindnyájunknak egy pirinyó helyet a választott és szent monádok között, akiket szorgalmas gonddal egyenkint emelsz ki a mostani kaoszból, s ezáltal lassacskán Benned csoportosulva építik az új Föld egységét."

Imája végén még hozzáteszi ezt is: „Kozmikus életet élni – ez annyit jelent, hogy áthat az a diadalmas tudat: a misztikus és kozmikus Krisztus testének vagyok egy atomja. Aki így él, az egyáltalán nem érzi azt sem tehernek, hogy rengeteg emésztő gond köti le – másokért. Élete egyre messzebbre tárul, és szíve mindig tárva-nyitva ...

Íme, ez az én szellemi végrendeletem".[14]

JEGYZETEK

[1] Teilhard: Írások a háború idejéből. Ford. P. Rezek Román OSB, 1975, 24. o. — [2] N. M. Wildiers: Teilhard de Chardin. Lisszabon, Presença, 1965, 17—18. — [3] L. az 1. sz. jegyzetet és „Le Christ Cosmique de Teilhard de Chardin (Seuil, Paris 1969, 435 o.), amelyben Szekeres Attila többek idevágó tanulmányát rendezte sajtó alá. — [4] Liturgikus órák. São Paulo, Paulinas 1978, 480. — [5] Teilhard: Hogyan hiszek. Ford. P. Rezek Román OSB, 1970, 58, és: Út az Ómega felé. Válogatás Teilhard müveiből. Ford. P. Rezek Román OSB. Szent István Társulat, Budapest 1980, a 678. oldalon az Ómegáról szóló jegyzet. — [6] L. az 1. sz. jegyzetet, 42—44, és: Teilhard: Az anyag szíve. Ford. P. Rezek Román OSB. 1976, 15—17. — [7] J. P. Nunes: Teilhard de Chardin, a XX. sz. Szent Tamása. São Paulo, Loyola 1977, 195. P. Rezek Román OSB fordításában 100—101. — [8] Szabó Ferenc: A rejtett Isten útjain. Párbeszéd a hitről. Róma 1980, 289 o. Idevágó részek: 112—113. — [9] Teilhard: Benne élünk (Isteni Miliő). Ford. P. Rezek Román OSB. Párizs—Bécs, Ahogy Lehet, 1965, 113—115. — [10] L. az 1. sz. jegyzetet, 44—45. — [11] Teilhard: Írások a háború idejéből. Ford. P. Rezek Román OSB, 1975, 128—136; Az Anyag szíve, 1976, 55—62. — [12] L. az 1. sz. jegyzetet, és Szabó, François SJ: Le Christ Créateur chez Saint Ambroise. Studia Ephemeridis Augustinianum n° 2, Roma 1968, 166. — [13] Teilhard levelei Ravier-hez (1951—1955). Ford. P. Rezek Román OSB, 1977, 26—27. — [14] L. az 1. sz. jegyzetet, 29—30.

Tóth József (Bécs)

PRÓBÁLJUNK MINDENNAP KERESZTÉNYEK LENNI!

Szívből örülök, hogy ebben a néhány sorban együtt indulhatunk a keresztény élet lényegének keresésére. Feladatom az lenne, hogy a mindennapokban élt kereszténység alapelveit idézzem emlékezetbe, mintegy útjelzőket állítsak a gondolkodásnak. Az olvasóé viszont az, hogy ezek nyomán nekiinduljon, és kidolgozza a gyakorlati megvalósítást.

I. Mi a keresztény élet?

A keresztény életforma sajátos, minden mástól megkülönböztető jegye az, hogy Krisztus követése. Ez valójában természetes, és mindannyiunkra megvilágosító erővel kellene hatnia. Mégis mit értünk közelebbről rajta?

Jézus követésének két összetevője van:

1) Személyes folyamat. Két személyiség találkozásából fakad. Már egy nagyszerű, kiforrott emberi személyiséggel való találkozás is megragad, elbűvöl, ahogy ma szeretik mondani, „fascinál". Nagy ajándéknak érzem a vele való együttlétet, boldoggá tesz, ezért – ha lehet – keresem a mind gyakoribb találkozást, sőt, ha lehet, a többé-kevésbé állandó életközösséget vele. Ilyesmit érezhettek, akik pl. Kalkuttai Teréz anyával, XXIII. János pápával, vagy nálunk a század elején Prohászka Ottokárral találkoztak. Prohászkánál szebben különben talán senki sem írta le éppen az ilyen találkozások hatásait:

> Emberekből, kiket Istenben szeretünk, sugarak áradnak reánk, melyek világítva, tisztítva mélyednek kuszált gondolat- és érzésvilágunkba. Ha ránk néz, jobban látjuk magunkat, ha vállunkon pihen a keze, tudjuk, merre kell mennünk. Talán nem lát belénk úgy, mint mi látjuk magunkat, s mégis tekintete okozza, hogy

jobban látjuk magunkat. A lelkiélet paradox jelenségekkel van tele, és az egymáshoz kapcsolódó, egymásban élő egyéniségek lelkei között az áramindukcióhoz hasonló tünemények játszódnak le, melyekkel önmagunkba és egymásba több energiát, tevékenységet, több szeretetet, több életet árasztanak. Ezt a közösséget nem szavak hordozzák, ez az egység más tengelyeken jár és az ismeretlen, titokzatos lelki affinitások (rokonságok) tartományából való... Milyen jótékony, milyen boldogító az, lelkekkel, kik fönséges mértékükben, belső harmóniájukban, Istenben áttisztult mivoltunkban felettünk állanak, ilyen mélységes kapcsolatba jutni, belső világunkat nekik szeretettel kiszolgáltatni és irányításukat elfogadni. A lélek mintha bennük mindig bensőbben önmagára, önmagában Istenre lelne, s a természetfölötti értékek e folyamatos kicserélődéseiben a tisztulásnak határtalan útjára lép. (Élő vizek forrása)

Krisztus követése mindenekelőtt: boldog kivirágzás Jézus, az Istenember páratlan személyiségének közösségében.

2) Csak másodsorban erkölcsi és jellembeli feladat, nekifeszülés, igyekezet; de az is. A Názáreti Jézus bűvöletéből adódik bennünk a szabad döntés, hogy életünket Jézus szellemében, vagyis ugyanolyan elvek szerint rendezzük be. Ezért Jézus követésének legrövidebb formulája az az ősrégi szabály, amit Charles de Foucauld ismételt egyre: „Tégy úgy, mint Ő tenne." Hogyan járna el Jézus? Az evangéliumok világosan elénk tárják az ő „stílusát". Arról van itt szó, mi tetteinek irányítója, belső formáló ereje. Ez a sajátosan keresztény, azaz krisztusi.

II. A sajátos Krisztus-hasonlóság gyújtópontjai

Krisztusnak az a „képe", amelyet az evangélisták részletesen leírnak: az „Ecce homo". Szent Pál így fogalmazza meg az apostoli igehirdetés lényegét: „Mi pedig a megfeszített Krisztust hirdetjük" (1Kor 1,23). Jézus életének iránya a kereszt. Szenvednie „kellett" (Lk 24,26). Életének nagy vezérvonalai itt válnak leginkább foghatóvá. Kíséreljünk meg néhány ilyen vezérvonalat, vezérelvet kiemelni.

1) „Szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket" (Jn 13,34)

Az alapelv: tégy úgy, mint Jézus, elsősorban ezt jelenti, innen forrásozik. Jézus így folytatja: „Arról ismeri meg majd mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt" (Jn 13,35).

Ez a szeretet feltétel nélküli. Jézus nemcsak azokat szereti, akik őt szeretik. Szeret, és nem kérdezi: megértik-e vagy elutasítják, hozsannáznak neki, vagy kiűzik a városból, kitaszítják az élők földjéről. Feloldhatatlan hűséggel kapcsolódott hozzánk.

Ez a szeretet nem külsőséges. Nem az emberek tekintélye vagy megjelenése szerint igazodik. Ha „válogat", akkor úgy, hogy elsősorban az élet peremére szorultak, a szegények, a megvetettek, az „elveszett bárányok" felé fordul, őket karolja fel, nekik készít otthont.

Ez a szeretet mindenestül másért él. Jézus léte megszabadult az önzés, az önmagába bonyolódás minden bilincsétől. Az Atyáért él, értünk, értem. „Értünk keresztre feszítették" – imádkozzuk a Hiszekegyben. És Pál: „Szeretett engem, és önmagát adta értem" (Gal 2,20).

Ez a szeretet megbocsátó. Jézus nemcsak tanította: „Szeressétek ellenségeiteket" (Mt 5,44), nemcsak megkövetelte tanítványaitól a számolatlan megbocsátást (Mt 18,22), hanem ő maga adja rá a legfölségesebb példát a kereszten mondott imájával: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek" (Lk 23,34). Martin Luther King – maga is a szeretet vértanúja – így beszélt egyszer ezekről a szavakról:

> Jézus imájának roppant jelentőségét csak akkor értjük meg egészen, ha észrevesszük, hogy a szöveg „akkor"-ral kezdődik. Akkor — amikor a szörnyű halálttusa mélyébe taszították. Akkor — amikor az ember a legmélyebb aljasságba süllyedt. Akkor — amikor a teremtmény nyomorult keze arra merészkedett, hogy keresztre feszítse a Teremtő egyszülött Fiát. Ekkor mondta Jézus: „Atyám, bocsáss meg nekik." Pedig hát „akkor" másképpen is lehetett volna. (Strength to love. 1963.)

2) „Ne amint én akarom, hanem amint te" (Mt 26,39)

„Jézus követésének útja mindenkor arra az Atya iránti engedelmességre vezet, amely teljesen átitatja életét, s amely nélkül ez az élet egyszerűen érthetetlen marad" (Unsere Hoffnung. Német szinódusi határozat 104.). Jézus nagy küldetése, hogy egyedülálló módon állítsa elénk Istent mint szerető és irgalmas Atyát. Isten benne nyilvánította ki „jóságát és emberszeretetét" (Tit 3,4). Ezért olyan páratlan az ember Jézus szeretete. Az engedelmesség, amellyel Atyja akaratát maradéktalanul és mindvégig teljesíti, akkor is, amikor a legnehezebbet kívánja tőle – belső és külső szabadságának forrása. Szuverén módon nyilvánul meg ez egész magatartásában, de különösen a szenvedéstörténet során, úgyhogy ellenségei is kénytelenek észrevenni. Az önátadásnak ez a paradoxona minden keresztény életének is alaptörvénye: „Aki életét meg akarja menteni, elveszti. Aki viszont elveszti értem az életét, megmenti" (Lk 9,24).

3) „Értetek és sokakért" (Mt 26,28; Lk 22,20)

Sokakért, vagyis mindenkiért, mindannyiunkért áldozza életét Jézus. Kereszténynek lenni felelősséget és szolgálatba állást jelent az élet minden vonalán. A másokért való élet megnyilvánulása a

felelősségvállalás a mellettem lévőért
- családomért
- környezetemért
- egyházközségemért
- a körülöttem uralkodó légkörért
- az életkörülményekért
- helyzetünk bonyolult, kusza voltáért.

4) „Mindvégig szerette őket" (Jn 13,1)

Jézus mindvégig, a végsőkig, – vagy mint a 4. kánon fordítása mondja, „határtalanul" szeretett. A keresztény lét nem osztható meg. A Krisztus követésére szóló hívás teljes odaadást, végleges, örökre szóló beleegyezést követel meg válaszul. Isten, Krisztus „nem vonja vissza meghívását" (vö. Róm 11,29); a keresztény sem szívhatja vissza elkötelezését. Sem félkeresz-

ténység, sem „ideiglenes kereszténység", konjunktúrakeresztény ség nem egyeztethető össze odaadásunk teljességével. Jézus rendelkezésre bocsátotta magát, „hogy használják és elhasználják, minden biztosítás nélkül arra az esetre, ha valami balul sikerül" (Urs v. Balthasar).

5) Az élet szolgája

„Azért jöttem, hogy életük legyen, és bőségben legyen" (Jn 10,10). „Benne élet volt, s ez az élet volt az emberek világossága" (Jn 1,4). Jézus célja az élet előmozdítása volt: azért jött, hogy legyőzze az emberi életben sokféleképpen uralkodó halált. És teszi ezt végső soron életének árán. Halálából élet, világosság, remény fakad nekünk. „Legyőzte halállal a halált, És a sírban lévőknek Életet ajándékozott" (Damaszkuszi Szt. János húsvéti kánona). Ezért áll a keresztény is mindenkor az élet, a több élet pártján.

6) Communio: együtt Krisztussal — egymással

A keresztény élet: részesedés Krisztusban, az Élet Kenyerében (itt még nem az Eukarisztiáról van szó!) — és részesítés Krisztusban. Adásnak és kapásnak, megajándékozottságnak és ajándékozásnak állandóan váltakozó ritmusa. Ő a kimeríthetetlen forrás, amelyből mindig meríthetek, magamnak, másoknak. Mert Isten úgy akarta, hogy Országa sem a lelkekben, sem a világban ne épülhessen meg szabadakaratú teremtményeinek közreműködése nélkül. „Az Istennek emberekre van szüksége" — volt egy nagysikerű francia regény és film címe. Ha nem használom fel a kegyelmet arra, hogy mindig inkább önmagammá legyek (azzá a magammá, akivé Isten örök terve szerint lennem kell), ha nem bontakoztatom ki minden rendelkezésre álló eszközzel keresztény emberségemet, akkor egyben megtagadom azt, hogy másoknak, másokért élhessek, önmagamon át nekik is közvetítsem a kegyelmet.

III. Nélkülözhetetlen a találkozás

Az ember önmagában nem képes Krisztus követésére. Nem tud saját erejéből az imént jelzett keresztény elvek szerint élni. Hiába határozza el, hogy megvalósítja őket: elméleti síkon ez lehetetlen. Krisztus követése csakis a Jézussal való találkozásokból, a vele való érintkezésből, sőt viszonylag állandó életközösségből fakadhat. A találkozás alkalmai:

1) I m a . Rendelkezésünkre áll az ima egész skálája, kezdve a kérő imádságtól (amelyre maga Jézus adott utolérhetetlen mintát a Miatyánkban) egészen a dicsőítésig és a szavak nélküli imádásig. Ez összeköt, összekapcsol, egységbe forraszt Istennel. Elveszi az aggodalmat, képessé tesz az önátadásra, önmagunk elengedésére a bizalom lelkületével.

2) S z e n t í r á s . Olvashatjuk egyedül, vagy még jobb, ha közösen. A lényeg mindenképpen az, hogy

— elmélkedve belemélyedjünk a szövegbe,
— a ránk vonatkozó figyelmeztetéseket komolyan vegyük,
— ne térjünk ki a tisztulás és bűnbánat elől,
— amit beláttunk, tegyük is meg.

3) Szentmise. Az Eukarisztia ünneplésekor „halálodat hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg es nem jössz." Hagyjuk ez Élet áramával sodortatni magunkat.

4) A bűn megbánása Isten iránti szeretetből és a kiengesztelődés szentségéhez való jarulás.

5) Az egyházközség. Jézus jelen van Egyházában, amely „Krisztus szentsége" (Zsinat), és számomra legközelebb, legfoghatóbban egyházközségemben ölt alakot.

6) A testvér, különösen a szegények és szenvedők. Jézus mindegyikükkel azonosítja magát. („Nekem tettétek" Mt 25,40; „miért üldözöl engem?" Csel 9,5.)

7) Saját magamban. Jézus bennem lakik, és én Őbenne. Megnyílás a Szentléleknek.

IV. Kereszténynek lenni: küldetés

Ezt a találkozást másokban elősegíteni: megbízatás, küldetés számomra. Krisztus bennem, rajtam keresztül jelen van a világban, lehetővé teszem, hogy találkozzanak vele. Ez volt az első időkben a kereszténység terjedésének fő titka. „Az ókori római birodalomban a kereszténység nem annyira hivatásos hithirdetők prédikációjával vonzotta magához az embereket, hanem inkább az egyszerű keresztény hivők életének példájával. A velük való érintkezés volt az oka annak, hogy a keresztény hit futótűzként terjedt." (Nemeshegyi Péter: Mi a kereszténység? 43.) Mindenekelőtt lényeges ez abban a szűkebb és tágabb közösségben, amelyben élek. Csak akkor vagyok keresztény, ha hitelesen képviselem a kereszténységet.

V. Mindennap

Krisztus mindenkor van es itt van, állandóan kapom ajándékait. Tehát az én feleletem is mindennap megújul.

A kereszténység nem egyszersmindenkorra szóló állapot, hanem mindig itt és most, a jelen pillanatra szóló és abban megvalósuló feladat.

Tehát igazából senki sem mondhatja el magáról, hogy ő „már" keresztény. Az ember nem keresztény, hanem azzá válik. Nem anyakönyvi kivonattal, az egyházi adó nyugtájával vagy valahová adott aláírásával, hanem Krisztus felé tartó állandó, fáradhatatlan igyekezetével, a szeretetből való élettel.

Záradékul még egy megjegyzés:

Kereszténnyé lenni: próbálkozás. Nem telik több tőlünk. A célkitűzés magas, erőnk törékeny és csekély. De igyekezni, próbálkozni tudunk. A többi a kegyelem dolga, amit Isten nem tagad meg attól, aki megteszi a magáét.

Kedves Olvasóinknak hálásan köszönjük a Marosi Atya halála alkalmából küldött részvétnyilatkozatokat, az érte és értünk mondott imákat!